

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

20. (130.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2025. augusztus

Vass János

**Én és a robot – maradt még jogom?
Avagy a mesterséges intelligencia és a licencszerződések**

Kiss Zoltán Károly PhD

A védelem bére 6. A magyar nemzeti film- és médiavagyon védelme és hasznosítása

Kókai-Kunné dr. Szabó Ágnes

**Szócikkek az IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia Szerzői jog és
iparjogvédelem rovatából – A növényfajta-oltalom, a közösségi növényfajta-oltalom**

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadás, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

Én és a robot – maradt még jogom? Avagy a mesterséges intelligencia és a licenciaszerződések VASS JÁNOS	5
A védelem bére 6. A magyar nemzeti film- és médiavagyon védelme és hasznosítása KISS ZOLTÁN KÁROLY PHD	43
Szócikkek az IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia Szerzői jog és iparjogvédelem rovatából – A növényfajta-oltalom, a közösségi növényfajta-oltalom KÓKAI-KUNNÉ DR. SZABÓ ÁGNES	63
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	85
– SZJSZT-14/2022 – Fényképekkel kapcsolatos díjazási kérdések	85
– SZJSZT-15/2022 – Pályázat és megvalósíthatósági tanulmány szerzői jogi védelme	93
Könyv- és folyóiratszemle	115
– Vaclav Smil: <i>A világ így működik – egy tudós útmutatója múlthoz, jelenhez és jövőhöz</i> (Dr. Osman Péter)	115
– Yann Le Cun: <i>A mesterséges intelligencia és a mélytanulás forradalma</i> (Dr. Osman Péter)	125

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

ÉN ÉS A ROBOT – MARADT MÉG JOGOM? AVAGY A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A LICENCIASZERZŐDÉSEK*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A robotika fejlődésében várható és elkerülhetetlen mozzanat volt, hogy a robotokat működtető program egyszer elkezdjen tanulni. Az 1984-ben megjelent *Terminátor* film¹ nagy sikerrel, elsőnek mutatta be a világ számára, hogy hova is fajulhat, ha a technológia a rossz irányba fejlődik. Napjainkban vannak olyan mesterséges intelligenciák, amelyek segítenek az embernek megírni bizonyos szerződéseket, segítenek akár az egészségügyben, akár a gazdasági életben, nem is beszélve azokról, amelyek helyettünk végzik el a fizikai munkát. Megjelentek az interneten már olyan mesterséges intelligenciák is, amelyek képesek az ember hangját leutánozni, és ezzel különféle szövegeket elmondítani vele.²

Ma már ott tart a technológia, hogy külön szabályozást kell meghatározni azon termékek, alkotások, végtermékek számára, amelyek a mesterséges intelligencia által vagy annak segítségével jöttek létre, például a különféle képek, videók, hangfelvételek. A szerzői jogra ezáltal nagyobb nyomás helyezkedik, mivel a törvényhozásnak lépést kell tartania a kor problémáival. A gazdasági életben a vállalatoknak és az egyszerű magánembereknek is szükségük van ezeknek az információknak a megóvására, hogy illetéktelen személyek ne tudják jogtalanul felhasználni, ellopni azokat.³

A licenciaszerződések, valamint a szerzői jogi és a szellemi tulajdon-védelmi normák a művek megóvása érdekében fontos szerepet játszanak. A licenciaszerződések bevonásával megjelenik a szoftverlicenc-szerződés, amely az MI által létrehozott végtermék használatára enged felhasználási jogot. A licenciadó a szoftvert védelem alá kívánja vonni, miután rengeteg időt és energiát ölt bele. A védelem fennállásával megakadályozza a szoftverrel való visszaéléseket, valamint ezáltal korlátozhatja a felelősséget a végfelhasználó számára, és ez a licenciat adó fél számára azért is előnyös, mert megmarad az ő tulajdonában a mű, de mégis használatot engedélyez rá mások számára, amiből ő (ha nem ingyenes a licenc) profitálhat, és emellett a licenceket bármikor visszavonhatja. A mesterséges intelligencia

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán díjazott szakdolgozat szerkesztett változata.

¹ *James Cameron: The Terminator 1984*: <https://www.imdb.com/title/tt0088247/> (az internetes források utolsó letöltési ideje: 2024. 01. 20.).

² A Voice.AI nevezhető meg egy példaként az ilyen mesterséges intelligenciákra.: <https://voice.ai/>.

³ *Pezhman Zamani: Artificial Intelligence and its Role in Contract Drafting and Management*. LinkedIn. 2023. 07. 17.: *Artificial Intelligence and its Role in Contract Drafting and Management* ([linkedin.com](https://www.linkedin.com/)).

besorolása szerint a szoftverkategóriába tartozik, ezért az e kategóriára vonatkozó védelem is megilleti. Jelentős szerepet kap a szellemi tulajdoni, valamint a szerzői jogi szabályozás is, valamint, mivel programra vonatkozik, a forráskódok használatára és kezelésére vonatkozó szabályok egyaránt érvényesülnek.⁴

Az interneten elérhető számos mesterségesintelligencia-programot, mint például az OpenAI ChatGPT-jét vagy a Stability AI-t, számos ügyben vádolták már meg szerzői jogok megsértése miatt, a leggyakoribb vád a szerzői jogi védelem alatt álló művek jogosulatlan felhasználása volt. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy a végfelhasználók esetében a felelősség milyen módon alakul, miután kiderül, hogy az MI által kreált mű sérti a szellemi tulajdont.

A választott téma újszerűnek mondható a mesterséges intelligencia és annak fejlődése miatt, hiszen a szabályozás is még csak most alakul ki. Kérdésként a középpontban az MI-alkalmazások licencelésének jogi vonatkozásai állnak, de emellett felvetődik a nyílt forráskódú MI-rendszerek licencelése is. Az előbb említett területeken felmerülő problémákat példákkal is szemléltetjük, részletes vizsgálattal egybekötve. Vizsgáljuk, hogy az adatvédelmi és etikai kérdések körében megkérdőjelezhető, hogy milyen módon lehet biztosítani az etikai normák betartását a mesterséges intelligenciával kapcsolatban, és ehhez elegendő-e a licencszerződés megkötése. Kitérünk a tulajdonjog és az MI-szoftverek kapcsolatára is, tehát arra, hogy ki a tulajdonosa az MI-rendszerek által előállított végterméknek, és milyen jogok és kötelezettségek merülnek fel a licencszerződések körében, és az egyes szoftvercégek milyen használati feltételeket alkalmaznak a felhasználóikkal szemben. A jog szempontjából az is vizsgálándó, hogy ezt hogyan kezelik a különböző országok.

1. ALAPPILLÉREK

1.1. A mesterséges intelligencia (MI)

1.1.1. Az MI bemutatása

„A mesterséges intelligencia elsősorban azoknak a gépeknek, szoftveralapú alkalmazásoknak, algoritmusoknak a gyűjtőfogalma, amelyek célja az emberi viselkedés, gondolkodás utánzása”.⁵ A mesterséges intelligencián belül különbséget lehet tenni úgynevezett gyenge és erős MI között. A kettő közötti különbség abban áll, hogy az előbbi esetben a gépekre azt a jelzőt lehet használni, hogy „okosak”, mint például amikor az ember a számítógépen sakkot játszik a gép ellen, tehát előre eltervezett mozdulatokon alapul. Az utóbbi esetben, tehát az erős

⁴ Andrew Lopez: Why There Is a Need for a Software License Agreement. Sequoia Legal, 2023. 04. 24.

⁵ <https://hold.hu/lexikon/mesterseges-intelligencia-strategia-fogalma/>.

MI tekintetében úgy kell tekinteni, mintha komoly gondolkodás, egy másik emberi elme állna a gép mögött.⁶ A mindennapokban is számos területen előkerülnek ezek az MI-k, a gyenge MI tekintetében a *chatbotok*,⁷ valamint a különböző „okos” asszisztensek, a Siri vagy az Alexa az Amazon szolgáltatás esetén. Az erős MI tekintetében példának tekinthetők az önvezető autók, amelyek a KRESZ⁸ szabályait alkalmazva a forgalmi helyzeteket felismerik, és alkalmazkodnak hozzájuk. Az erős MI főbb jellemzője a gépi tanulás, amely alapján a gép az adatokat úgy dolgozza fel, hogy azt a jövőben már felismeri, így folyamatosan fejlődik.⁹

A mesterséges intelligencia joggal való kapcsolata terén vannak olyan személyek, akik úgy gondolják, az MI teljes területét szabályozás alá lehet vonni, és vannak, akik úgy gondolják, lassan, ahogy fejlődik, az MI úgy kezdi el apránként kiszorítani a jogászok munkáját, ugyanis a gép vagy program meg fogja tudni oldani az adott jogeseteket. A mesterséges intelligencia egy gép, amely képes kognitív tevékenységet végezni, és három feltételnek felel meg. Egyrészt az ilyen gépek képesek az önálló döntés meghozatalára, másrészt képesek önállóan adaptálódni a környezethez, és harmadrészt képesek önálló célokat követni. A „robot” szakkifejezés meghatározására az Európai Parlament is igyekezett pontot tenni egy ajánlás keretében a Bizottság felé a 2015/2103(INL) keretében, ahol a robotika polgári jogi jogviszonyainak meghatározása volt az elsődleges cél.¹⁰

Az MI ma már annyira fejlett, hogy az egész társadalomra hatással van. Az Eurobarometer 2017-es kutatása alapján megállapítást nyert, hogy *„az európaiak 61%-a pozitívan tekint a mesterséges intelligenciára és az általa elérhető lehetőségekre, de 88%-uk szerint nagyon fontos ezeknek a technológiáknak a gondos kezelése”*.¹¹

Az MI gazdasági hatásait illetően Hugo Panizza a következőt állítja: *„az MI a termelékenység növekedéséhez és ezáltal gazdasági növekedéshez vezet”*. A munkanélküliséggel kapcsolatban pedig a következőket jegyzi meg: *„az MI növelheti a munkanélküliséget és az egyenlőtlenséget, és ez visszahathat a termelékenységre és növekedésre”*. Egy 2023. májusi CfM-CEPR felmérés is azt mutatja, hogy a mesterséges intelligencia a következő évtizedben évi 4-6%-kal fogja növelni a globális gazdaság értékét. A technológia robbanásszerű fejlődé-

⁶ A különbség az erős AI és a gyenge AI között. Betweenmates, 2023.01.: <https://hu.weblogographic.com/difference-between-strong-ai-and-weak-ai-10998>.

⁷ A chatbot olyan szoftveralkalmazás, ami emberi erőforrás bevonása nélkül képes például ügyfelekkel történő kommunikációra: <https://www.hrportal.hu/jelentese/chatbot-20220209.html>.

⁸ Közúti Rendelkezések Egységes Szabályozása 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól.

⁹ I. m. (5).

¹⁰ Zódi Zsolt: A mesterséges intelligencia és a jog. Elveszik-e a robotok a jogászok munkáját (is)? Dr. Zódi Zsolt előadása a Jogelméleti és Jogszociológiai TDK keretében, SZE DFK Jogelméleti Tanszék, 2019. 03. 07.: [https://jet.sze.hu/images/TDK/Besz%C3%A1mol%C3%B3%20TDK-esem%C3%A9ny%C5%91%20\(Z%C5%91di%20Zsolt\)%20.pdf](https://jet.sze.hu/images/TDK/Besz%C3%A1mol%C3%B3%20TDK-esem%C3%A9ny%C5%91%20(Z%C5%91di%20Zsolt)%20.pdf).

¹¹ Mi az a mesterséges intelligencia és mire használják? Európai Parlament Hírek, 2020. 09. 04.: <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak>.

sével a munkahelyek tekintetében a Világgazdasági Fórum még 2020-ben jóslta azt, hogy 85 millió munkahelyet fog elvenni a mesterséges intelligencia, de ezzel ellentétben 97 millió új munkahelyet fog teremteni, ami a mérleget máris pozitív irányba billenti a rendelkezésre álló munkahelyek esélyeinek tekintetében.¹²

1.1.2. A mesterséges intelligencia kulcselemei

A legtöbb MI-modellnek három fontos alapja van: *training data*, *input (prompt)*, *output*. Az input/output gyakorlatilag egy kommunikációs rendszer. Egyszerűbb szemléltetés végett, az *input* a rendszer által beolvasott adatok vagy jelek halmaza (amit számára adnak), az *output* pedig már a rendszer által feldolgozott adatoké, amit a külvilág felé sugároz, ezzel alkotva kommunikációs folyamatot a rendszer és a külvilág között.¹³ Ez a modell feleltethető meg az MI esetében is. Az *input* adatok azok az információk, amelyekkel utasításokat ad a felhasználó, vagy egy feladat, probléma megoldását kéri az MI-től. Az input szövegét a promtba összefoglalva adjuk meg. Az adatok lehetnek *címkeztettek*, *rendezettek* vagy egyszerűen *nyers adatok*.¹⁴ A ChatGPT vagy más hasonló GPT-k különböző feladatokat tudnak így ellátni, mint például a felhasználóval való beszélgetés, kódgenerálás vagy egy hosszabb szöveg összegzése abból, amit a promt tartalmaz.¹⁵

A másik fontos elem az input után az output, amely a kimenetet, az eredményt fogja tartalmazni, amit közvetít a felhasználó számára, itt is több fajtát lehet megkülönböztetni, például az egészen egyszerű osztályozó típustól, ahol az output csak egy „igen” vagy „nem” válasz adására képes egészen a komplex válaszadó lehetőségű outputig, amit az OpenAI használ.¹⁶ Az OpenAI-hoz szorosan kapcsolódik az a kifejezés is, hogy „*Large Language Model*” (továbbiakban: LLM). Az LLM egy olyan mesterséges intelligenciát jelent, amely képes felismerni a szöveget, valamint ezáltal újabbat generálni, amellett, hogy más feladatokat is ellát. Az interneten nemcsak az OpenAI ChatGPT-je létezik mint LLM, hanem található még sok más is, mint a Google modellje, a BERT vagy a kínai Baidu keresőnek a modellje, az Ernie 3.0 Titan, csak az OpenAI vált a legismertebbé világszerte.¹⁷ Az ilyen modelleknek köszönhetően generálhatunk verseket, esszéket vagy nagyobb összefoglalókat. Az LLM-eknek az alapja a „*deep learning*” metódus, amely alapján hatalmas adathalmazt táplálnak

¹² Ethan Ilzetzki, Suryaansh Jain: The impact of artificial intelligence on growth and employment. CEPR, 2023. 06. 20.: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-artificial-intelligence-growth-and-employment>.

¹³ Input/Output: Definition, Examples. DevX, 2023. 08. 18.: <https://www.devx.com/terms/inputoutput/>.

¹⁴ David A. Zetoony: Understanding AI terms: What is input data? GreenbergTaurig, 2023. 08. 18.: [Data Privacy Dish \(gtlaw-dataprivacydish.com\)](https://www.greenbergtaurig.com/privacy-dish/gtlaw-dataprivacydish.com).

¹⁵ OpenAI ChatGPT-re vonatkozó hivatalos felhasználási feltételek: <https://platform.openai.com/docs/introduction/key-concepts>.

¹⁶ Outputs of AI Algorithms. AI Collective: <https://www.aicollective.co/output-of-ai-algorithms>.

¹⁷ LLM (Large Language Model) – Nagy nyelvi modell. Marketingmask, 2023.: <https://marketingmask.com/marketing-szotar/llm-large-language-model-nagy-nyelvi-modell/>.

be a rendszerbe abból a célból, hogy a programot megtanítsák a különféle adatok jellemzőinek a felismerésére emberi beavatkozás nélkül.¹⁸ Az ilyen hatalmas adathalmazok esetén elengedhetetlen az input és output oldal moderálása. Az input oldal felől meg kell óvni a training datát olyan kategóriák elől, mint a gyűlöletbeszéd, szexuális erőszakos tartalom vagy a fenyegetés. A ChatGPT-ben például már található olyan védelem, amelyben a modell képes kiszűrni az ilyen sértő kategóriákat tartalmazó promptokat. Az output esetében is megfelelő védelmet kell biztosítani, hogy az MI ne hogy olyan eredményt adjon, amely esetleg sértő, megbotrántoztató lehet, vagy talán elfogult.¹⁹ A nem megfelelő szűrés meglepő eredményekhez vezethet, mint pl. amikor a Microsoft Bing mesterséges intelligenciájánál az az incidens következett be, hogy az MI outputként azt a megoldást adta a felhasználó férfi számára, hogy hagyja el a feleségét.²⁰

1.1.3. Training data – az MI lelke

A training data minden MI-nek azon része, amely nélkül nem létezhetne, a training data az MI „szíve-lelke”, ugyanis ezt a mérhetetlen nagy adathalmazt használják az adott MI-modell gépi tanítására, tehát a „machine learning”-re. A training datahoz tartozó adatok tehát megtanítják az MI-t, hogyan vonjon le következtetéseket a megoldások után, vagy hogyan találjon meg bizonyos szavak közötti összefüggéseket.²¹ Az OpenAI keretében a training data három különféle forrásból táplálkozik. Egyrészt az interneten fellelhető információk, amelyek a nyilvánosság számára elérhetőek, másodrészt azon információk, amelyeket a licenciaszerződések megkötésével harmadik felek engedélyeznek és harmadrészt pedig azok az információk, amelyeket a felhasználók szolgáltatnak az MI számára.²²

Kétfajta training datát különböztethetünk meg aszerint, hogy van-e megadva utasítás vagy nincs. Első a „labeled training data”, amely bizonyos utasítások megadásával tudja előállítani az eredményt, ezt nevezik „supervised learningnek”. A másik pedig az „unlabeled training data”, ebben az esetben szabad utat engednek a mesterséges intelligenciának, hogy

¹⁸ What is a large language model (LLM)? Cloudflare: <https://www.cloudflare.com/learning/ai/what-is-large-language-model/>.

¹⁹ Andrea Valenzuela: ChatGPT Moderation API: Input/Output Control. Towards Data Science, 2023. 07. 23.: <https://towardsdatascience.com/chatgpt-moderation-api-input-output-artificial-intelligence-chatgpt3-data-4754389ec9c8>.

²⁰ Journalist says he had a creepy encounter with new tech that left him unable to sleep. CNN, 2023. 02. 17.: <https://edition.cnn.com/videos/business/2023/02/17/bing-chatgpt-chatbot-artificial-intelligence-ctn-vpx-new.cnn>.

²¹ Margaret Rouse: What Does Training Data Mean? Techopedia, 2023. 06. 27.: <https://www.techopedia.com/definition/33181/training-data>.

²² Michael Shade: How ChatGPT and Our Language Models Are Developed? OpenAI General FAQ, 2023. 11. 20.: <https://help.openai.com/en/articles/7842364-how-chatgpt-and-our-language-models-are-developed>.

maga határozza meg az összefüggéseket az adatok között abból a célból, hogy utána megadja a megfelelő eredményt, ezt nevezik „*unsupervised training datanak*”. A *supervised learning* esetében ha egy olyan parancsot ad a felhasználó az MI-nek, hogy „*különböztess meg az almát a körtétől*”, akkor egyszerűen felcímkézi az adatokat a rendszerben, és ez alapján feldolgozza, majd szétválogatja azokat a megfelelő kategóriákba. Az *unsupervised learning* esetében a felhasználó például két gyümölcsről további képeket fog feltölteni, amelyekből tanulni tud az MI, és ezek alapján igyekszik a kapcsolatot meghatározni a régi és az új között, ezt követően vagy egy pontos eredményt ad, vagy az is lehet, hogy az egyik gyümölcsöt jól határozza meg, míg a másikat nem.²³

1.2. A sokat hallott licencia, de mit is jelent?

A licenciaszerződés olyan atipikus szerződés, amely a szellemi tulajdon-védelem miatt jött létre annak érdekében, hogy a feltaláló vagy a tulajdonos engedélyt adjon iparjogvédelmi alkotásának, művének a hasznosítására, felhasználására vagy akár végleges átengedésére, ha olyan licenciaszerződés kötött. Az elnevezésükben az a különbség, hogy a szabadalmak és más műszaki jellegű oltalmak esetén „*hasznosítási szerződésnek*”, a szerzői művek esetén „*felhasználási szerződésnek*”, a védjegyek és földrajzi árujelzők esetében „*használati szerződésnek*” nevezzük. Fontos a gazdaságban betöltött szerepe is, mivel a licencia segítségével lehet utat biztosítani az innovatív módszerek, szabadalmak beáramlásának a gazdaságba.²⁴ Ha a feltalálónak például nincs elég tőkéje ahhoz, hogy piacképessé tegye a saját szabadalmát, nagyobb vállalatotól kér segítséget, vagy éppen a vállalat keresi meg a feltalálót, hogy a jogok átengedésével vagy azok hasznosításával a terméket piacra lehessen vinni. A vállalat fizetni fog a feltalálónak a szabadságért, akár a nyereség egy meghatározott részével vagy fix összegben. A nagyobb kockázat jól láthatóan a vállalatot terheli, mivel ő fektet bizalmat és tőkét ezen szabadságba, a másik oldalról a feltalálót semmilyen kockázat nem fenyegeti.²⁵

A licenciaszerződések kétoldalú jogügyletek, amelyek egyik oldalán a licenciadó (tulajdonos), a másik oldalon a licenciatvevő (felhasználó) áll. A szerződések között két nagy csoportot különböztetünk meg a használat és a szellemi tulajdon-védelem tekintetében:

- a) A *kizárólagos licenc (exclusive licence)*: Az ilyen típusú licenciaszerződések képezik a legbiztonságosabb viszonyt a két fél között. A kizárólagosság abban rejlik, hogy itt

²³ Rebecca S. Eisner: Artificial Intelligence Licensing. Mayer Brown, 2020.: https://www.mayerbrown.com/-/media/files/perspectives-events/publications/2020/09/tb_fall20_ofnoteipt.pdf.

²⁴ Papp Tekla (szerk.): Atipikus szerződések. Open Kiadó, 2015, Budapest, p. 318–331: <https://lexikon.unike.hu/szocikk/licenciaszerzodes/>.

²⁵ Keserű Barna: Licencia- és franchise szerződések. 2020.: <https://keserubarna.hu/licencia-franchise.html>.

csak egy félnek van joga a szellemi tulajon használatára, a felhasználó cserébe pedig megfizeti a jogdíjat a használatért.

- b) A *nem kizárólagos (non-exclusive licence)*: A nevéből is következik, hogy itt nem érvényesül az, hogy csak egy fél számára engedi a használatot, hanem több fél számára van engedélyezve ugyanannak a szellemi tulajdonnak a felhasználása, ezáltal nehezebb a licenciadónak befolyásolnia a felhasználókat.²⁶ A felek megállapodhatnak abban is, hogy egy bizonyos zárt csoport tagjai jogosultak csak használni a szerződés tárgyát, például egy nagyobb vállalat esetén a hozzá tartozó kisebb cégek (*sole license*).²⁷ Itt felvetődik az a kérdés, hogy harmadik személynek a licenciatvevő licenciát (allicenciát) milyen feltételekkel adhat. Jó példa a holland építőipar „nyílt” licenciájának az esete, ahol maga az ajánlatkérő megteheti azt, hogy új projektek esetén is felhasználhatja a licencelt szellemi tulajdont, és azt is megteheti, hogy más vállalatok részére ad további licencet, de ebben az esetben is a jogdíjat az eredeti licenciadó kapja.²⁸

Mindezek után felmerülhet a kérdés, hogy „mit tartalmaz egy jó licenciaszerződés?” Először is azzal kell kezdeni a felek beazonosítása mellett, hogy a licenciadó milyen jogok használatát engedi meg vagy át a licenciatvevő(k) számára, ezt a lehető legpontosabban kell meghatározni, hogy megelőzhetőek legyenek a jövőbeli jogsértések. A következő pont ezzel függ össze, mivel tisztázni kell, hogyan, ki és milyen módon használhatja fel a szerződés tárgyát. A legtöbb szerződésnél meg kell állapodni a felmondási feltételekben, valamint a garanciákban, tehát abban, hogy ki és hogyan tesz eleget a kötelezettségeinek. Az üzleti titok, avagy a titoktartás és a nyilvánosságra hozatal tilalmának a szabályait a feleknek le kell fektetniük a szerződésben, ugyanis minden jogügylet során vannak olyan bizalmas információk, amiket a felek nem akarnak nyilvánosságra hozni, akár a versenytársak miatt, akár más okból.²⁹ Az utolsó kulcsfontosságú dolog, amit meg kell határozni, az pedig a fizetés, a jogdíj. A licencia ellenértékét többféle módon meg lehet határozni, lehet keresztlicenckben is megállapodni.³⁰ Fizethető még egy összegben (*lump sum*) vagy lehet royalty-alapú licenrdíj.³¹

²⁶ The Importance of a License Agreement: A Step-By-Step Guide to Drafting Your Procurement Plan. Oboloo: <https://oboloo.com/blog/the-importance-of-a-license-agreement-a-step-by-step-guide-to-drafting-your-procurement-plan/>.

²⁷ Keszérű: i. m. (25).

²⁸ A Közbeszerzési Hatóság keretében működő Tanács útmutatója az innovációs partnerség alkalmazásának egyes kérdéseiről: <https://kozbeszerzes.hu/kozbeszerzesek-az/magyar-jogi-hatter/a-kozbeszerzesi-hatosag-utmutatoi/a-kozbeszerzesi-hatosag-kereteben-mukodo-tanacs-utmutatoja-az-innovacios-partnersag-alkalmazasanak-egy-es-kerdeseirol-05-25/>.

²⁹ I. m. (26).

³⁰ Keresztlicenck: Más néven „cross-licensing” amelyet leggyakrabban a szabadalmak és találmányok esetén használnak. Jelentése: másnak licenckbe adni, hogy hasonló licenck ellenében használja: <https://www.merriam-webster.com/legal/cross-license>.

³¹ I. m. (28).

2. HOGY TALÁL EGYMÁSRA AZ MI ÉS ANNAK JOGI SZABÁLYOZÁSA?

2.1. Hatások a szerzői jogra

A folyamatosan fejlődő mesterséges intelligencia számos területen kényszeríti ki, hogy a jog radikális változáson menjen keresztül, mint például a büntetőjog, a közigazgatási jog, alkotmányjog területén, és ez alól nem kivétel a polgári jog, azon belül a szerzői jog sem. A generatív MI nagy kérdése, hogy ki tekinthető szerzőnek? Az MI minek tekinthető? Szerzőnek, társszerzőnek vagy egyszerűen segédeszköznek? A szerzői szerep tekintetében figyelembe kell venni egyaránt a hazai és az Európai Unió által kiadott normákat, irányelveket, precedenseket. A hazai szabályozás tekintetében a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban: Sztj.) rögzíti, hogy „[a] szerzői jogi védelem az alkotást a szerző személyi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg”,³² és ezt az egyéni jelleget az embernek a személyisége adja, mindaz, ami emberi voltát, gondolkodását jelenti. A személyiség szerepét hangsúlyozza a *Painer-ügy*, ahol az Európai Bíróság azt fogalmazta meg, hogy a szerzői jogi védelem akkor illeti meg az adott művet, ha abban a szerző szabad akarata és döntése kerül kifejezésre.³³ Az MI szerzői szerepét cáfolja az Sztj. szerinti azon állítás is, miszerint „[a] szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző)”,³⁴ és a szerzői jogi jogszabályaink átfogó felülvizsgálatáról szóló 1001/1997. (IX. 30.) Korm. Határozat 3. b) pontja is leszögezte:

„Nem indokolt változtatni azon az alapon, hogy szerző, vagyis a mű megalkotója csak természetes személy lehet.”³⁵

Mindezen állítás és szabály azt bizonyítja, hogy az MI nem lehet szerző, hiszen nem rendelkezik emberi személyiséggel, és ezáltal csak egy segédeszköz lehet az ember számára, de ennek ellenére a kérdések száma nem csökken – mi lehet ennek az oka? Az ok az MI adatkészletében, tehát a training databan rejlik, valamint további kérdéseket vetnek fel a végfelhasználói szerződések is.

A tulajdonosi és felhasználási szabályok tekintetében a szerződéses megállapodásban, amit kötnek az MI-re, meg kell adni, hogy ki birtokolja a training datat, tehát az adatkészletet, ki birtokolja és adja meg az utasításokat, valamint hogy az algoritmust mikor kell felülvizsgálni és hogyan, emellett a képzési folyamatból eredően ki lesz az MI-fejlesztések tulajdonosa.³⁶ A korábbiakban leírtakban is szó esett arról, hogy az MI jelenleg a szerzői

³² Sztj. 1. § (3) bekezdés.

³³ C-145/10. sz. ügy: *Eva-Maria Painer vs. Standard Verlags GmbH*: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?sessionId=A3EED6841E82C6AE16EA987E4BB42F84?tex=t&docid=82078&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=11389942>.

³⁴ Sztj. 4. § (1) bekezdés.

³⁵ Gyertyánfy Péter: *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/304/id/A08Y1625.KK/ts/20230101/lr/chain20174>.

³⁶ Expert Q&A on Artificial Intelligence (AI) Licensing, Thomson Reuters, 2019: <https://www.mayerbrown.com/-/media/files/news/2019/01/expert-qanda-on-artificial-intelligence-ai-licensing-w0219801.pdf>.

joggal áll a legnagyobb harcban, mivel a training data olyan adatokat is feldolgoz, amelyek alapvetően szerzői jogi védelem alatt állnak.

A mesterséges intelligencia adatkészletét legfőképpen szöveg- és adatbányászat (text and data mining) alapján állítják össze. A jogszerű szöveg- és adatbányászathoz elengedhetetlen az egységes szabályozás. Az Európai Unió Bizottságánál már 2019-ben felvetődött az a kérdés, hogy a digitális piacon is egy egységes szabályozás legyen a szerzői jogokra vonatkozóan. Az eredménye ennek az elgondolásnak a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról szóló (EU) 2019/790 irányelv (továbbiakban: CDSM-irányelv)³⁷ kiadása volt. Az irányelv pontos definíciót ad a szöveg- és adatbányászatra: „*bármely olyan automatizált analitikai módszer, amely digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemez információk, többek között, de nem kizárólag mintázatok, tendenciák és összefüggések feltárása céljából*”.³⁸ A CDSM-irányelv két fontos kivételt vezetett be a szabad felhasználás tekintetében, a 3. cikkben a tudományos kutatási céllal végzett szöveg- és adatbányászatot,³⁹ valamint a 4. cikk alatt a kivétel vagy korlátozás szöveg- és adatbányászat esetén áll, amelynek alkalmazása akkor jogszerű, ha a jogosultak megfelelő módon nem zárták ki a művek és más, védelem alatt álló teljesítmények felhasználását.⁴⁰ Mindkét cikk rögzíti, hogy azon művek, amiket a szöveg- és adatbányászatnak alávetettek, jogszerűen hozzáférhetőek legyenek (például nyílt forráskódok vagy felhasználási szerződés által biztosított művek).⁴¹ A többszörözést és a másolást mindkét esetben engedélyezi, a 4. cikk tekintetében megadja azt a lehetőséget, hogy a többszörözés vagy másolat a szöveg- és adatbányászat céljából szükséges ideig megőrizhető legyen.⁴²

A CDSM-irányelv szabályait a hazai szabályozásba is átültették a 2021. évi XXXVII. törvénnyel. Az Sztj. a szabad felhasználás esetei körében a 35/A. § alatt szabályozza a szöveg- és adatbányászatot. Az Sztj. az MI adatkészletének jogszerűségét csak a szabad felhasználás eseteire korlátozza. A szöveg- és adatbányászat tekintetében ugyanis a legfontosabb pillér, hogy jogszerűnek kell lennie az adatbányászatnak,⁴³ és a jogosultnak nem szabad tiltakozni a szabad felhasználás ellen.⁴⁴ A szöveg- és adatbányászat által kezelt nagy mennyiségű adat elemzése és feldolgozása mindenképpen ki kell, hogy térjen az adatok jogi státuszának ellenőrzésére. Az adatbányászat során nemcsak a mű illetéktelen felhasználása kerülhet veszélybe, hanem akár személyes adatok is. Minden esetben meg kell győződni arról, hogy az

³⁷ A digitális egységes piacon a szerzői jogokról és szomszédos jogokról szóló (EU) 2019/790 irányelv (CDSM): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790>.

³⁸ CDSM-irányelv 2. cikk 2. pont.

³⁹ CDSM-irányelv 3. cikk.

⁴⁰ CDSM-irányelv 4. cikk.

⁴¹ Kaskovits Melinda: CDSM-napló – 2. rész: szöveg-és adatbányászat. Copy21. 2019. 05. 23.: <https://copy21.com/2019/05/cdsm-naplo-2-resz-szoveg-es-adatbanyaszat/>.

⁴² CDSM-irányelv 4. cikk (2) bekezdés.

⁴³ Sztj. 35/A (1) bekezdés a) pont.

⁴⁴ Sztj. 35/a (1) bekezdés b) pont.

adatok tartalmazzanak-e eredeti szerzői művet, mert ha igen, azt csak megfelelő engedéllyel lehet felhasználni. Mindezek alapján a hazai szabályozás tekintetében az MI általi felhasználás csak a felhasználási szerződéssel megengedett művekre, valamint a szabad felhasználás esetei között engedélyezett művek esetén lehetséges.

Az elmúlt egy évben már számos kereset indult az MI-modellek ellen, ilyen a Stability AI, a Midjourney és a DeviantArt ellen még 2023 januárjában benyújtott kereset, amely a művészeti irányzatok kategóriájában sértette meg a szerzői jogot. Sarah Silverman író pedig az OpenAI és a Meta ellen nyújtott be keresetet. Az HBO streamingszolgáltató sikersorozatának, „A szolgálólány meséjének” az alapját író Margaret Atwood pedig azt nyilatkozta, hogy a Books3 adathalmaznak részét képezi 33 könyve, és attól tart, hogy ha az MI megkapja a parancsot, hogy ezek mintájára írjon egy Margaret Atwood-regényt, akkor olyan eredmény születik majd, mintha maga az író alkotta volna. Mekkora mértékű egyezés állapítható meg ezt követően a stílusban? A jelenleg legfrissebb és leghíresebb ügy az *OpenAI kontra New York Times*, ahol az OpenAI a cikkekben fellelhető adatokat átveszi, és ezáltal megpróbálja leutánozni a New York Times munkáját. A megoldás az lenne, hogy minden adatot a training datan belül auditálni lehessen, valamint ha egy bírósági ítélet kimondaná azt, hogy „MI nem hozhat létre szerzői joggal védett művet”. Ebben az esetben lehet, hogy lenne egy halvány remény a megoldáshoz, de sajnos a szerzői joggal védett művek eltávolítása a mesterséges intelligencia adatkészletéből rettentően nehéz lenne.⁴⁵ Marc Rotenberg az MI és a szerzői jog problémáját az USA azbeszt szigetelőanyagra vonatkozó problémájához hasonlítja. Az '50-es '60-as években építették be a házakba az azbesztet, de az új kutatások szerint ez az anyag rákkeltő, ezért az USA törvényben tiltotta meg a használatát, és az emberek vállalták az eltávolításával járó felelősséget.⁴⁶ Az MI tekintetében valószínű, ha a teljes kizárással élnénk a szerzői jog irányába, akkor nekünk is vállalnunk kell az ezt követő felelősséget, lehet, hogy nem is tudnánk megfelelően használni a mesterséges intelligenciát, a szerzői jog tekintetében például nem tudnánk egyedi műveket létrehozni vele, ami az alkotás lehetőségeit korlátozná le.

Nem szabad elmenni amellett sem, hogy vannak olyan „művek” is, amelyekre a jogszabály által alaposan körülhatárolt szerzői jogi védelem nem terjed ki. Az ilyen alkotások a közepkori kódexek vagy név nélkül nyilvánosságra hozott vallási könyvek, mint például a Biblia, amelyeket szabadon fel lehet használni.⁴⁷ A korábban ismertetett problémák kulcseleme, hogy szerzői joggal védett művek kerülnek felhasználására a különféle, MI által vezérelt programokban. Az Szjt. igyekszik adni egy iránymutatást, amit itt is alkalmazhatunk: „A

⁴⁵ Sharon Goldman: Potential Supreme Court clash looms over copyright issues in generative AI training data. VentureBeat, 2023. 09. 06.: <https://venturebeat.com/ai/potential-supreme-court-clash-looms-over-copyright-issues-in-generative-ai-training-data/>.

⁴⁶ Center for AI and Digital Policy elnöke és alapítója.

⁴⁷ Necz Dániel: A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 13. (123.) évf. 6. sz., 2018. december, p. 65.: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2018-06/02.pdf>.

szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére”,⁴⁸ de a rengeteg adat felhasználása során sok időt emésztene fel minden műre felhasználási szerződést kötni, annak ellenére, hogy így lenne szabályszerű. Az MI-programok mögötti fejlesztői csapat nem kedveli azt a módszert, hogy a saját adatkészletüket a nagy nyilvánosság számára közzétegyék, tehát az átláthatóvá váljon. A Stability AI lépte meg azt, hogy közölte a nyilvánossággal, hogy a saját adatkészletét a LAION (Large-scale Artificial Intelligence Open Network) online adatbányászati szolgáltató három egymástól eltérő adatbázisával állította össze. A LAION egy nonprofit szervezet, amely a mesterséges intelligencia által adathalmazokat és ezzel együtt a gépi tanulás megkönnyítéséhez erőforrásokat tesz elérhetővé a nagyközönség számára.⁴⁹ A különlegességét mégis az hordozza magában, hogy a szerzői jogokat tiszteletben tartja azáltal, hogy több milliárd képnek az URL-linkjét⁵⁰ osztja meg. A nyilvánossághoz közvetítési felhasználásnak ez a módja nem sérti a szerzői jogot az Európai Unió Bírósága,⁵¹ valamint az Egyesült Államok törvényhozása szerint sem.⁵² A legújabb MI-programok fejlesztői, tanulva abból, hogy a legegyszerűbb megoldás a közvetett vagy közvetlen engedélyezés lenne, a művek *Open Source*-⁵³ és *Creative Commons*-licenccel⁵⁴ történő felhasználását szeretnék elérni. Az Adobe Firefly egy „text to image”⁵⁵ MI-program, amelynek training dataját az Adobe kezében levő másik program, az Adobe Stock adatkészlete adja. A cég hivatalos honlapja szerint a Firefly modellt olyan Adobe Stock-képekkel, nyílt licenű tartalmakkal és nyilvánosan elérhető tartalmakkal tanították be, amelyeknek a szerzői joga lejárt, valamint úgy lett megtervezve, hogy kereskedelmi használatra is biztonságos képet készítsen. A Stock közreműködői kompenzációt is kapnak azon licencek tekintetében, amelyeket a Firefly betanításához használnak fel.⁵⁶

Aktualitásként említhető az *Anderson vs. Stability AI*-ügy, amely kapcsán végzés 2023. október 30-án született.⁵⁷ A kapcsolódási pont a LAION adatbázis, amelyből az ügyben

⁴⁸ Szjt. 16. § (1) bekezdése.

⁴⁹ A LAION hivatalos oldala: <https://laion.ai/>.

⁵⁰ Uniform Resource Locator.

⁵¹ C-348/13. BestWater- és C-160/15. GS Media-döntés: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=175626&doclang=HU>.

⁵² Linking to Copyright Materials. Digital Media Law Project: <https://www.dmlp.org/legal-guide/linking-copyrighted-materials>.

⁵³ Open Source-licenck: olyan licenck, amelyek lehetővé teszik a szoftverek szabad használatát, módosítását és megosztását: <https://opensource.org/licenses/>.

⁵⁴ A Creative Commons nonprofit szervezet a nyílt licenck és más jogi eszközök mögött, amelyek lehetővé teszik az alkotók számára, hogy megosszák munkáikat: <https://creativecommons.org/licenses/list.en>.

⁵⁵ Text to image: meghatározott szövegből alkot egy képet.

⁵⁶ Az Adobe Firefly hivatalos honlapja: <https://helpx.adobe.com/hu/stock/contributor/help/firefly-faq-for-adobe-stock-contributors.html>.

⁵⁷ *Andersen v. Stability AI Ltd.* 23-cv-00201-WHO (N.D. Cal. Oct. 30, 2023): <https://casetext.com/case/andersen-v-stability-ai-ltd>.

alperesként szereplő Stability AI, Midjourney és DevintArt taníttatja a saját mesterséges intelligenciáját. A felperesek azzal vádolják az imént említett, mesterséges intelligenciákat fejlesztő cégeket, hogy lemásolják a LAION adatbázis képeit, és ezt követően reprodukálásra kerül sor, amely sérti a szerzői jogot, mivel nem minden egyes tartalomhoz fűződik használati engedély.⁵⁸

2.2. Az EULA-k, tehát a licencek, valamint a szoftverek szoros kapcsolata

A licencszerződéssel szoros kapcsolatot ápol a következő szerződésfajta, a végfelhasználói szerződés, más néven „*end user license agreement*” (EULA). A szoftverre vonatkozó szellemi tulajdon-jogokat védik és egyben korlátozásokat is állapítanak meg a végfelhasználó számára. Itt is általában két fél szerepel, a szoftver szerzője (licenciaadó), valamint a végfelhasználó (licenciavevő). Az előbbi az, aki a szoftver tulajdonosa, ez a fél lehet egy nagyvállalat, például a Microsoft vagy éppen egy magánszemély is. A végfelhasználók esetében olyan személyekről van szó, akik közvetlenül a saját számítógépükre telepítik fel a szoftvert, vagy olyan is előfordulhat, hogy egy nagyobb vállalat veszi meg a saját alkalmazottai részére, hogy azt használják. Mindezt követően joggal kérdezhető: *miben különbözik a licencszerződéstől?* A közös bennük, hogy mindkét esetben a felek között létrejött szerződésben a termék használati jogát kapja meg a licenciavevő meghatározott feltételek mellett, és így valósul meg a szellemi tulajdon-védelem. A legfőbb eltérés az, hogy az EULA-k jellemzően szoftverekre és digitális termékekre vonatkoznak, a licencszerződések pedig szolgáltatásokra vagy szellemi tulajdonra, mint pl. a szabadalmak, védjegyek és a szerzői jog szélesebb köre. Az utóbbi esetben pedig a licencszerződés alanya nem a végfelhasználó, hanem egy vállalkozás vagy egy létező személy.⁵⁹

Az EULA-k esetében is a legfőbb cél a szellemi tulajdon-jog védelme, ezért is határozhatja meg a licenciaadó, hogy az adott szoftvert hogyan lehet felhasználni, akár ingyenesen, de kereskedelmi célt akkor nem szolgálhat. Ha kereskedelmi célt szolgál, akkor pedig licencdíj szedhető, de ez szabadon határozható meg. Megjelenési formájuk különböző lehet, akár papír formájában, akár a telepítés közben találkozunk vele, ami a leggyakoribb. Az utóbbi esetben legtöbbször a szoftvertelepítés úgy van beprogramozva, hogy ha felhasználó nem fogadja el az EULA-t, akkor a telepítés automatikusan abbamarad, ezt hívják „*take it or leave it*” módszernek. Az EULA-k kötelező tartalmi elemeire is irányadók azok a szabályok, amelyek a licencszerződésre,⁶⁰ mégis a használat tekintetében vannak olyan specialitások,

⁵⁸ Isha Marathe: Inside Judge Orrick's AI Copyright Order: Is LAION a Copycat? Fordította: Takács Fanni Bernadett. Jogászvilág, 2023. 12. 13.: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/szerzoi-jogi-dontes-mesterseges-intelligencia-ugyben-a-laion-kerdes-e-utanas- vagy-eredetiseg/>.

⁵⁹ What is an EULA and how to generate one? Iubenda: <https://www.iubenda.com/en/help/22363-what-is-an-eula>.

⁶⁰ Lásd 2.1. alfejezet.

amiket ki kell emelni. Itt a szoftverfejlesztők megtiltják azt, hogy a felhasználók a szoftvert a licenctulajdonoson kívül másnak terjesszék, valamint a szoftver visszafejtését, hogy ne másolják le a forráskódot, de olyan is előfordulhat, hogy megtiltják a kritikus értékelések közzétételét.⁶¹ A felhasználási jog megszerzéséhez a szoftver esetében nem elegendő a polgári jogi értelemben vett átadás a szoftverfelhasználó számára, hanem léteznie kell egy érvényes jogcímnnek, amely legalább egy felhasználási vagy vagyoni jog átruházására irányuló szerződés.⁶² A végfelhasználói szerződés az előbbieken leírtak alapján kötöttnek tűnhet, de a szerződést igyekeznek „rugalmasabbá” tenni a felhasználók számára. Eljárási biztosítékokat tartalmazhat a szerződés, mint például az értesítési és eltávolítási lehetőség, panasztételi lehetőség és legvégül a jogorvoslati eljárás lehetősége. A felhasználóknak egyes szoftvercégek azt is biztosítják, hogy az online felületről eltávolítsák a fiókjukat és esetleg a saját tartalmukat, ezek megvalósulása összefügg a szerződéskötési szabadsággal, amelyek az üzleti céloknak megfelelően akár több biztosítékot is adhatnak, így a felhasználót nem hozzák hátrányos helyzetbe.⁶³

A végfelhasználók körében érdemes megvizsgálni a társszerzőség kérdését. A „*text to image*” MI-k esetében a mesterséges intelligencia nehezen lehet társszerző, hiszen az ötlet a természetes személyben fogalmazódik meg, és az MI csak a számára betanított kreatív döntések alapján alkotja meg az eredményt. Megtehető ezt követően az is, hogy a kapott eredményre a prompt, tehát a parancs kisebb módosításával újabb verzió jön létre. Mi is megadhatunk külső forrásból származó képet, csak itt is vizsgálni kell, hogy van-e rá engedély vagy sérti a szerzői jogot, ennek eredménye lehet, hogy az MI tanulmányozza a képet, és bevonja az adatbázisba.⁶⁴

2.3. Sokfajta MI, sokfajta felelősség

Egy műnek a megalkotása és annak felhasználása elsőre nem is okozhat nagy fejtörést, de ha belegondolunk, az MI esetében komoly szabályozási kérdések merülnek fel, ha a megalkotott mű szerzői jogi sérelem miatt bíróság elé kerül. A polgári jogi kérdések kerülnek előtérbe, azok közül is a felelősség kérdése. Ki vonható felelősségre a mű megalkotása tekintetében? Az MI-program fejlesztője? Az, aki betáplálta a promptot? A végfelhasználó? Az ilyen kérdések eldöntésére kell az egyes MI-algoritmusok esetében a használati feltételeket megadni. Nem

⁶¹ The Importance of the End User License Agreement. Icertis: <https://www.icertis.com/contracting-basics/the-importance-of-the-end-user-license-agreement/>.

⁶² Faludi Gábor: A felhasználási szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999, p. 96–97.

⁶³ Péter Mezei, István Harkai: End-user flexibilities in digital copyright law – an empirical analysis of end-user license agreements. Interactive Entertainment Law Review, 51. évf. 1. sz., 2022: <https://www.elgaronline.com/view/journals/ielr/51/1/article-p2.xml>.

⁶⁴ Csősz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 2. sz., 2023. április, p. 82–86.: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2023-2/03-csozszgergely.pdf>.

létezik sajnos általános szabály a használati feltételekre, vagy akár csak egy minta. A feltételeket egyedileg az MI fejlesztőcsapata dönti el. A következőkben összehasonlításra kerülnek a használati feltételek a szöveg-, kép-, videó- és zenegenerátorok esetében.

2.3.1. Az OpenAI

Az OpenAI tekinthető azon MI-nek, amely forradalmasította a mai értelemben vett mesterséges intelligenciát, amikor 2022. november 30-án a ChatGPT prototípusa megjelent.⁶⁵ Az OpenAI használati feltételei egységesen kiterjednek a vállalat MI-algoritmusaira, így a szöveggenerátor ChatGPT-re, valamint a képgenerátor DALL-E-ra is. Elsőként is rögzítik, hogy a szoftverrel mit lehet megtenni és mit nem, kizárva a jogvédett művek felhasználását, másolását. A használat terén rögzíti a szabályzat, hogy harmadik féltől származó szolgáltatásokért, valamint olyan outputokért, tehát végeredményekért, amelyek harmadik féltől származnak, nem vállalnak felelősséget, mivel arra a végeredményt létrehozó szoftver szabályai vonatkoznak. Az OpenAI számos helyen igyekszik magát kimenteni a felelősség alól. A tartalom tekintetében a felhasználó tartozik felelősséggel, és neki kell minden joggal, licenccel rendelkeznie ahhoz, hogy szabályosan tudja használni a szolgáltatást. A tartalom tulajdonjoga, a kimenet tulajdonjoga a felhasználót illeti meg, aki beleegyezhet abba, hogy a tartalmát felhasználják az OpenAI tanításához, de adott az a lehetőség is, hogy ezt megtagadja. A garancia tekintetében kizárnak mindenféle garancia iránti felelősséget a szolgáltatásokkal kapcsolatban, beleértve a kereskedelmi szokásokból származó garanciát. A felelősség tekintetében *korlátozott felelősség* lép fel, ugyanis sem a vállalat, sem annak licenciadói nem vállalnak felelősséget semmiféle kárért, ideértve az adatok elvesztését vagy más veszteségből eredő vagy nyereségben bekövetkező károkat. „A jelen feltételek szerinti összesített felelősségünk nem haladhatja meg az igényt kiváltó szolgáltatásért a felelősség felmerülését megelőző 12 hónap során fizetett összeg vagy száz dollár (\$100) közül a nagyobbát.” A felelősségre vonást valamint a kompenzálást tehát nem teljesen zárta ki az OpenAI, még ha egy pontban is, de ad rá lehetőséget. Mindamellettt választottbíróági vitarendezésre van lehetőség.⁶⁶

2.3.2. A PicsArt

A PicsArt olyan mesterséges intelligencia, amelynek segítségével a felhasználó létrehozhat különböző képeket, effekteket, videókat. A garancia és a kárfelelősség tekintetében ugyanaz mondható el, mint előzőekben az OpenAI tekintetében, hogy garanciát nem vállal a jogsértésekre, a szolgáltatás pontosságára, hibamentességére, valamint a biztonságára. A kár-

⁶⁵ Csősz: i. m. (64), p. 66.

⁶⁶ OpenAI hivatalos használati feltételei (frissítve: 2023. november 14., következő hatályos: 2024. január 31.): <https://openai.com/policies/terms-of-use>.

felelősség tekintetében mentesíti magát a felelősség alól pont ugyanúgy, ahogy az OpenAI-fejlesztői tették. Egy különbség akad, mégpedig hogy a felelősség határa nem a megelőző 12 hónap során fizetett összeg, hanem jelen esetben a megelőző 6 hónap során fizetett összegig terjed vagy 100 dollárig, és a kettő közül az alkalmazandó, amelyik a nagyobb összegű. A nagyobb eltérések a licencek, a használhatóság tekintetében állnak fenn. A tartalom létrehozásával „világméretű, nem kizárólagos, jogdíjmentes, továbbengedélyezhető és átruházható licencet ad” a felhasználó a Picsartnak, amellyel engedélyt ad, hogy elérhetővé tegyék azon többi felhasználók számára, akik a Picsartot használják, tehát ez egy örök érvényű licenc. A megosztott tartalomra a használati feltétel külön fel is hívja a figyelmet: ha egyszer a felhasználó megosztotta, utána levenni nem lehet, és bárhol feltűnhet. A tartalom megosztását a Picsart közösségi felületén belül meg lehet címkézni különböző módokon, amelyeknek a felhasználása is ekképpen eltérhet egymástól. Elsőként a *#freetoedit*, amellyel a megosztó a tartalom felhasználójának örökös, „világméretű, nem kizárólagos, jogdíjmentes, továbbengedélyezhető és átruházható licencet ad”, kizárólag személyes használatra jogosítja fel a felhasználót. A másik címke, a *#freeforbusiness*, annyival jelent többet az előzőnél, hogy itt bármilyen célra lehet használni a tartalmat, ezáltal kereskedelmi célokra is. A szerzői jogokért a megosztónak kell vállalnia a felelősséget. A PicsArt is biztosít olyan tartalmakat, amelyek a vállalat vagy annak licencadói tulajdonában vannak, erre „*korlátozott, nem kizárólagos, nem átruházható, nem továbbengedélyezhető, visszavonható licencet*” biztosítanak, ezeket a tartalmakat csakis a felhasználó személyes használatára biztosítják.⁶⁷

2.3.3. Az AIVA

A következő mesterséges intelligencia a zeneszerző MI, az AIVA, amelynek egyedisége abban rejlik, hogy a szerzői jogi kérdéseket megvásárolható csomagokkal kívánja kezelni (előfizetésekkel). A használati feltételekkel együtt a végfelhasználói licencszerződést is szabályozza. Azonosság a garancia tekintetében említendő, ugyanis megegyezik az előbbieken felsoroltakkal, tehát az AIVA-ra is a „*as is and as available*”⁶⁸ elv vonatkozik, amire a szolgáltató nem vállal felelősséget. Az engedélyezés attól függ, hogy a felhasználó milyen csomagra fizetett elő, és ettől függ, hogy *nem kereskedelmi, korlátozott kereskedelmi licencet vagy teljes szerzői jogot kap*.⁶⁹ A következő módon alakulnak a lehetőségek a csomagok kapcsán.

Ingyenes előfizetési csomag: Az ilyen esetben csak *nem kereskedelmi* célokra lehet alkalmazni, és a szerzői jog a létrehozott zeneszámok felett az AIVA-t illeti. Az is külön szabályozásra kerül, hogy ha közzéteszik az adott zenét egy videóban a Youtube videómegosztó

⁶⁷ Picsart hivatalos használati feltételei (legfrissebb verzió: 2023. június 30.): <https://picsart.com/terms-of-use/>.

⁶⁸ Az „ahogy létezik és ahogy elérhető elv”, amely azt jelenti, hogy ahogyan a felhasználó alapjáraton elérheti, azért nem vállalnak felelősséget.

⁶⁹ AIVA hivatalos végfelhasználói szerződés szabályzata: <https://www.aiva.ai/legal/1>.

platformon, akkor a következő szöveggel kell ellátni a videót: „*Soundtrack composed by AIVA (Artificial Intelligence Virtual Artist): <https://www.aiva.ai>*”, tehát az AIVA szerezte a zenét. Kisebbségi részlet, hogy három letöltés engedélyezett, és egy zeneszám maximum három perc lehet.⁷⁰

A normál előfizetési csomag: Ez a csomag jelenleg 11 euró/hónap, és ezért a licencvevő 15 zeneszámot tölthet le, és ötperces zenét készíthet. A változás az előző csomaghoz képest az, hogy bevételszerzésre csak a Youtube-n, Twitchen és Tik Tokon használhatja fel, de már nem kell feltüntetni az AIVA használatát, viszont a szerzői jog ugyanúgy az AIVA-t illeti, tehát itt egy *korlátozott kereskedelmi licenc* valósul meg, amely *nem kizárólagos, nem átruházható, és kereskedelmi licencet enged bevételszerzésre harmadik fél platformján*.⁷¹

A professzionális előfizetési csomag: A legdrágább csomagban, ami 33 euró/hónap előfizetéssel érhető el, teljes szerzői jog keletkezik a készített zeneszám felett és a licencvevő tulajdonát fogja képezni azt követően is, ha az előfizetést lemondja. A teljes szerzőijog-tulajdonnal elérhetővé válik, hogy ott használja a licencvevő, ahol csak szeretné, akár bevételszerzésre is. Itt már 300 zeneszám tölthető le, amelyek maximum 5 perc 20 másodpercesek lehetnek.⁷²

A licencvevő lehetőséget kap arra, hogy ha feltölti az AIVA szolgáltatóra a létrehozott zeneszámot, akkor „*a licencvevő világméretű, nem kizárólagos, kereskedelmi és átruházható licencet biztosít a licenctulajdonos (AIVA) számára*.”⁷³ Az így megvalósult licenccel az AIVA a zeneszámot felhasználhatja gépi tanításra.

2.3.4. A Midjourney

A Midjourney arra szolgál, hogy segítse a felhasználót abban, hogy megannyi különböző képet tudjon generálni az MI segítségével. A Midjourney tekintetében is elmondható, hogy mentesíti magát a garanciavállalás, valamint a kár okozása alól, és kijelenti, hogy szerzői jogi védelem alatt álló műveket nem lehet felhasználni. A jogok tekintetében, amelyek a Midjourney-t, valamint a felhasználót illetik meg, már eltérések mutatkoznak. A felhasználót megillető jogok tekintetében itt is létrehoztak a fejlesztők három fizetési csomagot, de ezek főleg azt szolgálják, hogy a képet az MI gyorsabban generálja le.

Mindegyik csomagban megtalálható a kereskedelmi felhasználás lehetősége, emellett a felhasználó a kép tulajdonosa is egyben. Az újdonság az, hogy a Midjourney-vel létrehozott képek alapvetően nyilvánosak, és azokat mindenki láthatja, ezáltal mások is felhasználhatják, újraalkothatják a képet. A Midjourney erre fejlesztette ki a „*pro*” vagy „*mega*” előfizetést, amelyben található az úgynevezett „*stealth mode*”. Az opció segítségével be tudjuk állítani, hogy a generált képet más Midjourney-használók ne láthassák. A felhasználó a Midjourney

⁷⁰ AIVA Helpdesk: <https://aiva.crisp.help/en/article/i-dont-understand-the-terms-of-license-1wqvh5v/>.

⁷¹ I. m. (70).

⁷² AIVA hivatalos honlapja: <https://www.aiva.ai/>.

⁷³ AIVA hivatalos végfelhasználói szabályzata: <https://www.aiva.ai/legal/1>.

használatával visszavonhatatlan, örökös szerzői jogi engedélyt ad a sokszorosításra, származékos munkák elkészítésére és annak nyilvános bemutatására. A létrehozott képekre vonatkozóan engedélyt ad a felhasználó, hogy a Midjourney allicenccel terjessze azt, és ez a licenc akkor is fennmarad, ha a felhasználó az előfizetését lemondja.⁷⁴

2.3.5. Értékelés

A különböző mesterséges intelligenciák használati feltételeit részleteiben látva megállapítható, hogy mindegyik MI-fejlesztő csoport igyekszik magát a felelősség és garancia alól mentesíteni. A vizsgált szolgáltatások körében nem volt egyre sem példa, amely egy kisebb mértékű garanciát is vállalt volna saját magára nézve. A felelősség esetében viszont más a helyzet. Az AIVA kivételével a többi három esetben megszabtak egy határt, ameddig kompenzálják a felhasználót ha nem is az adott esetben bekövetkező kárösszeg mértékéig, de legalább 100 dollár értékig. Az AIVA a felelősség tekintetében inkább az előfizetéssel „buzdítja” a felhasználókat, hogy megszerezzék a szerzői jogukat, és ezzel átalakul a felelősségi rendszer is. Az előfizetéses rendszert igyekezett bevezetni a Midjourney is, de ebben az esetben a jogokat nem korlátozta ilyen mértékben, hanem megadta a felhasználóknak azt a jogot, hogy az alkotásukat ne egyből az egész közösség láthassa, hanem csak azt követően, miután azt engedélyezték, tehát itt már kezd kibontakozni egy olyan engedélyezési modell, amely alapján a felhasználó más személyek számára engedélyezheti az elkészült mű felhasználását.

A példaként vizsgált mesterséges intelligenciák egyike sem határozza meg a használati feltételekben, hogy az adatkészletét honnan taníttatta, és a felhasználó számára ez bizonytalanságra ad okot. Az adatvédelmi szabályozások terén lehetőséget kell biztosítani a felhasználónak, hogy éljen a tiltakozás jogával, amit a mesterséges intelligenciák engedhetnek meg saját használati feltételeikben úgy, mint az OpenAI esetén, ahol már be is vezették ezt a lehetőséget.⁷⁵ El kell határolni ettől a nagy nyilvánosságot, mivel a PicsArt esetén meg lehet szabni, hogy milyen módon lehet az adott képet felhasználni, de ha a felhasználó a PicsArt közösségi terén belül közzéteszi, akkor már engedélyt ad a használatára is. A Midjourney éppen ezért fejlesztette ki a „stealth mode-ot” amely biztosítja, hogy a nagy nyilvánosság elé ne kerüljön a mű, ha a felhasználó úgy határoz. A felhasználást a korlátozott licencek igénybevételének megengedésével is igyekeznek könnyíteni, átláthatóvá tenni az AIVA és a PicsArt esetében is.

A Midjourney, az AIVA és a PicsArt esetében is érzékelhető, hogy az előbbieken említett „kiszegítő lehetőségekkel” igyekeznek a végfelhasználók bizalmát megtartani, hogy egy

⁷⁴ Midjourney hivatalos szolgáltatási feltételei: <https://docs.midjourney.com/docs/terms-of-service>.

⁷⁵ OpenAI hivatalos használati feltételei (frissítve: 2023. november 14., következő hatályos: 2024. január 31.): <https://openai.com/policies/terms-of-use>.

rugalmas kapcsolat alakuljon ki a szoftvercégek és a végfelhasználók között. Az OpenAI ellenben a tiltakozási lehetőségen kívül – amely nemrég került be a használati feltételeibe – más kiemelkedőt nem mutat fel biztosítékként a végfelhasználók felé, amely a többi példaként felhozott MI-programtól különösen elkülönítené. Nem meglepő ezáltal, hogy a legtöbb probléma egyelőre az OpenAI-val szemben vetődik fel. Mindezek ellenére az összes MI-szolgáltató igyekszik a lehető legnagyobb területet lefedni a szabályozások terén, hogy elkerüljék a felelősségre vonást, és ezt különböző licencekkel teszik meg, valamint a használati feltételeik folyamatos frissítésével, de ennek ellenére létezik az MI veszélyesebb oldala is, a *Deepfake*.

2.4. A Deepfake-jelenség

A mesterséges intelligencia megjelenésével a társadalom nemcsak a benne rejlő lehetőségeket fedezte fel, hanem azt is, hogyan lehet ezt a technológiát rosszra fordítani – ezalatt a zsarolás, a csalás, a bosszúhadjárat értendő. Meg kell különböztetni egymástól a deepfake-et, valamint a „*digitális hasonmás*” jelentését. Az első esetben a mesterséges intelligencia segítségével az eredeti tartalmat felülírják és kicserélik egy másik tartalomra. A leggyakoribb, hogy színészek, előadóművészek, hírességek arcát teszik más testére vagy fordítva – de lehetséges videót is így hamisítani vagy akár hangot – és ezt követően ezt jogosulatlanul felhasználják. A második eset, a „*digitális hasonmás*” törvényes, engedélyezett, konszenzusos megállapodást jelent.⁷⁶

A deepfake már annyira elterjedt az interneten, hogy szinte bárki tud csinálni ilyet, és a pontossága annyira rémisztő, hogy egy felmérés alapján, ahol a résztvevőkkel egy deepfake által kreált hangfájlt és ezt követően az igazit meghallgattatták, 500 emberből csak 73 százalék állapította meg melyik az igazi hangfájl, miután elmagyarázták nekik mire kell figyelni, hogy rájöjjenek melyik a deepfake. Akik már jártasabbak a technológiában úgy vélik, hogy meg lehet állapítani az elmosódottságból, abból, hogy a videón mennyire pislog a személy, a háttérzaj hiányából és sok apró részletből.⁷⁷ Pontos törvényi szabályozás hiányában igyekeznek az emberek olyan szoftvereket kifejleszteni, ami megvédheti őket a deepfake veszélyétől. Az egyik legjobb példa a Glaze nevű alkalmazás, amely a forrásképre ad védelmet, hogy azt ne lehessen utána felhasználni más MI-algoritmusokban, ha mégis felhasználják, akkor egy elmosódott végeredményt fog generálni.⁷⁸

⁷⁶ Debra Kaufman: The Business Of Licensing Deep Fakes. Light Field Lab, 2023. 02. 21.: <https://www.lightfieldlab.com/blogposts/the-business-of-licensing-deep-fakes>.

⁷⁷ Deepfake ellen orvosság – Morgan Freemannel. ITlawpro, 2023. 12. 22.: <https://itlawpro.com/hu/2023/12/deepfake-ellen-orvossag-morgan-freemannel>.

⁷⁸ <https://glaze.cs.uchicago.edu/>.

A mesterséges intelligenciának ezt az oldalát 2022 júniusában a Magyar Kormány is megtapasztalhatta, amikor Karácsony Gergely főpolgármester folytatott egy videóbeszélgetést Kijev polgármesterével, Vitalij Klicskóval.⁷⁹ Minden bizonnyal a főpolgármester is azt hitte, hogy a valódi Vitalij Klicskóval tárgyal, de csak később jöttek rá, hogy ez egy „ál-Klicskó” volt, aki már tárgyalat Berlin, Bécs és Madrid polgármesterével is. Minden bizonnyal egy tréfának szánt átverés lehetett, mert egyik polgármestertől sem kérték, hogy utaljanak pénzösszeget, ellentétben azzal a 2019-es ügygel, amikor egy brit energiavállalat vezérigazgatójának a hangját hamisították meg, és ebben a hangfájlból arra utasították a cég ügyvezetőjét, hogy egy magyar beszállítónak utaljon át 200 ezer eurót.⁸⁰ A legfrissebbnek mondható ügy, amely nagy port kavart, az a *Sz Huang et al. vs. Tesla Inc. et al.*-ügy,⁸¹ amelyben Elon Muskot, a Tesla vállalat vezérigazgatóját akarják bíróság elé állítani Walter Huang halála miatt, aki 2018-ban halt meg autóbalesetben, és a Tesla vezetéstámogató szoftverét okolják Huang halála miatt. Elon Muskot azért tartják felelősnek, mert nagy nyilvánosság előtt kijelentette, hogy „egy Model S vagy egy Model X ma nagyobb biztonsággal képes autonóm módon vezetni, mint egy ember”.⁸² A deepfake azért releváns, mert a Tesla ügyvédei arra hivatkoznak, hogy mivel Elon Musk egy közszereplő, ezért számos deepfake-videó keringhet róla az interneten, és emiatt az előbbieken említett videóban tett nyilatkozata is hamis lehet. Megoldásképpen Evette D. Pennypacker, az ügyben eljáró bíró elrendelte, hogy Elon Musk három óra hosszú tanúvallomást tegyen az idézett kijelentésről.⁸³ A hamis felhasználás ellenére vannak olyan személyek is, mint Bob de Jong, akik feltűnően, de mégis helyesen próbálják megmutatni a deepfake veszélyeit, értendő ezalatt amikor 2021-ben közölt egy videót, amelyben Morgan Freeman látható és hallható, csakhogy ő nem az igazi színész, amire a cím is utal „*This is not Morgan Freeman*”, és a videóban a veszélyekre hívja fel a figyelmet.⁸⁴

Valószínűleg a jövőben a technológia fejlődésével a hamisítványok minősége javul, kiszűrésük pedig nehezedik.⁸⁵ A polgári jog a személyiségi jogok körében igyekszik szabályozni

⁷⁹ Előkerült a videó Karácsony Gergely átveréséről. 2022: https://www.youtube.com/watch?v=9rhooPxol5A&ab_channel=TheFairRight.

⁸⁰ Egyéni és társadalmi kockázata is van a deepfake-nek, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Fogyasztóknak szóló hírek, 2023. 01. 13.: https://nmhh.hu/cikk/235252/Egyeni_es_tarsadalmi_kockazata_is_van_a_deepfake-nek.

⁸¹ 19CV346663 ügy: Sz Huang et al. vs Tesla Inc. et al.: <https://cdn.arstechnica.net/wp-content/uploads/2023/04/musk-deepfake-ruling.pdf>.

⁸² Elun Musk Full Interview Code Conference, 2016: https://www.youtube.com/watch?v=wsixsRISz4&t=4773s&ab_channel=Recode.

⁸³ Lakinger Béla: Itt is van az első deepfake-ező jogi érvelés. Bronson.Men, 2023. 04. 27.: <https://bronson.men/2023/04/27/itt-az-első-jogi-erveles-amely-deepfake-ezessel-hiteltelenitene-egy-kozmert-videot/>.

⁸⁴ This is not Morgan Freeman – A Deepfake Singularity: https://www.youtube.com/watch?v=oxXpB9pSET&ab_channel=DiepNep.

⁸⁵ Mráz Attila: Deepfake, demokrácia, kampány, szólásszabadság. In: Török Bernát, Zódi Zsolt (szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. p. 250–252.

a deepfake által kialakított helyzetet.⁸⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) második könyvében szabályozott nevesített személyiségi jogok közül legfőképpen a becsület és a jó hírnév megsértése és a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése kapcsolódik ide.⁸⁷ A deepfake sérelmes lehet a véleménynyilvánításra, így becsületsértő is lehet,⁸⁸ amennyiben pedig hamis tényállításként értelmezik, akkor pedig a jó hírnevet sérti.⁸⁹ A képmáshoz és a hangfelvételhez való jogot pedig mindenképpen sérti, mivel a célszemélyről készült kép felhasználásához az engedélyére van szükség, úgyszintén a nyilvánosságra hozatalhoz is,⁹⁰ ami a deepfake tartalmak esetén hiányzik. Közéleti szereplő esetén ennek a tűrési foka nagyobb,⁹¹ de természetesen itt is van egy határ, amin túl már bíróshoz lehet fordulni. Megállapítható, hogy a polgári jog még nem készült fel a deepfake jelenség szabályozására, és a mai értelemben vett személyiségi jogok nem lesznek elegendőek, hogy a helyzetet megoldják, és ez a hamisítványok terjedésével csak nehezebbé válik.⁹²

3. AZ MI JÖVŐJÉNEK ALAKULÁSA A KÜSZÖBÖN?

A mesterséges intelligencia, ahogy fejlődik, úgy az emberiségnek is többet segíthet, de nemcsak a segítség növekszik, hanem a szabályozásra váró problémák is sokasodnak. A következőkben olyan, jelenleg is folyamatban lévő ügyek kerülnek bemutatásra, amelyek lezárása előrelépést hozhat az MI szabályozása terén, legfőképp a szerzői jogban, és azon belül is a felhasználás terén. A legtöbb ügyre az Amerikai Egyesült Államok digitális szerzői jogi törvénye az irányadó,⁹³ ezért muszáj megemlíteni a „*fair use*”, tehát a méltányos használat elvét. Az amerikai szerzői jogi törvény 107. §-a szabályozza,⁹⁴ hogy a méltányos használatkor figyelembe kell venni a mű jellegét, felhasználásának célját és jellegét, a felhasznált mennyiséget a védett műből, valamint a felhasználás hatását a védett mű piacára. A *fair use* alá tartoznak a kritika, megjegyzés, híradás, tanítás, ösztöndíj, valamint a kutatás.⁹⁵ Abban az esetben, ha a magyar szerzői joggal próbálnánk párhuzamot állítani, a szabad felhasználás eseteihez lehetne kapcsolni a *fair use*-t. Az Szjt. szabályozása alapján a következő esetekben nem szükséges engedély a szerzői mű felhasználásához:

⁸⁶ Ptk. 2:42. §.

⁸⁷ Ptk. 2:43. §.

⁸⁸ Ptk. 2:45. § (1) bekezdés.

⁸⁹ Ptk. 2:45. § (2) bekezdés.

⁹⁰ Ptk. 2:48. § (1) bekezdés.

⁹¹ Ptk. 2:44.

⁹² Mráz: i. m. (85), p. 256–257.

⁹³ Digital Millennium Copyright Act (DMCA).

⁹⁴ Copyright Law of the United States (Title 17) Chapter 1. 107. Limitations on exclusive rights: Fair use: <https://www.copyright.gov/title17/92chap1.html#107>.

⁹⁵ U.S. Copyright Office Fair Use Index. Frissítve: 2023. 11.: <https://www.copyright.gov/fair-use/>.

- idézés,⁹⁶
- átvétel,⁹⁷
- átdolgozás,⁹⁸
- paródia,⁹⁹
- ideiglenes többszörözés (ideértve a szöveg- és adatbányászat eseteit),¹⁰⁰
- ideiglenes rögzítés,¹⁰¹
- a mű iskolai oktatási célra történő felhasználása,¹⁰²
- magáncélú másolat készítése,¹⁰³
- nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára szabadon felhasználhatók,¹⁰⁴
- előadás (ha az előadás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és a közreműködők sem részesülnek díjazásban).¹⁰⁵

3.1. A Copilot-per

A Copilotot, amely a GitHub mesterséges intelligenciáján alapul, és az OpenAI Codex adatkészletéből meríti a forrásait, 2022-ben hozta nyilvánosságra a Microsoft. A Copilot elsődleges célja, hogy a programozókat segítse a kódolásban azáltal, hogy valós idejű kiegészítési javaslatokat kínál különböző programozási nyelveken. A gépi tanulás kapcsán nagy mennyiségű adatot adnak az MI-nek, hogy ezek alapján készítse el, egészítse ki az adott algoritmust. A probléma ott kezdődik, hogy a többsége vagy egy része ennek az adathalmaznak nyílt forráskódú licenc hatálya alá tartozik.¹⁰⁶

Az úgy mélyebb elemzése előtt a nyílt forráskódú licenc szabályozását kell megvizsgálni. Alapvetően rögzítendő, hogy a forráskódok irodalmi műnek tekintendők, ezért szerzői jogi védelem alatt állnak, így minden jog, többek közt a terjesztés és a felhasználás is a szerzőt illeti. A nyílt forráskód esetében ez eltérő, mert itt a szerző azt szeretné elérni, hogy mások is használják a forráskódját, tehát lehetővé teszi származtatott művek létrehozását, ezért teszi elérhetővé, de feltételekkel, itt merül fel a licenc, tehát az engedélyezés kérdése.¹⁰⁷ A

⁹⁶ Szjt. 34. § (1) bekezdés.

⁹⁷ Szjt. 34. § (2) bekezdés.

⁹⁸ Szjt. 34. § (4) bekezdés.

⁹⁹ Szjt. 34/A. § (1) bekezdés.

¹⁰⁰ Szjt. 35. § (6) bekezdés.

¹⁰¹ Szjt. 35. § (7) bekezdés.

¹⁰² Szjt. 34. § (4) bekezdés.

¹⁰³ Szjt. 35. § (1) bekezdés.

¹⁰⁴ Szjt. 36. § (1) bekezdés.

¹⁰⁵ Szjt. 38. § (1) bekezdés.

¹⁰⁶ Joseph Saveri: GitHub and Copilot Intellectual Property Litigation: <https://www.saverilawfirm.com/our-cases/github-copilot-intellectual-property-litigation>.

¹⁰⁷ A nyílt forráskód jogi oldala. Open Source Guides, 2016. 09.: <https://opensource.guide/hu/legal/>.

nyílt forráskódú licenc szinte minden esetben kötelezővé teszi a forrásmegjelölést, tehát az eredeti szerző nevének feltüntetését, de vannak olyan licencek, amelyek megkövetelik, hogy a származékos művet is hasonló feltételek mellett terjesszék.¹⁰⁸ A legismertebb nyílt forráskódú licencek a MIT,¹⁰⁹ az Apache 2.0,¹¹⁰ valamint a GPLv3.¹¹¹

A Copilot tehát az ilyen nyílt forráskódokat használta fel a licenccben kikötött feltételek betartása nélkül. 2022. november 3-án *Joseph Saveri*, valamint *Matthew Butterick* ügyvéd, valamint ismeretlen programozók (*J. Doe 1 és J. Doe 2*) adtak be keresetlevelet az *Egyesült Államok Észak-Kaliforniai Kerületi Bíróságához*, amely szerint a *Github*, a *Microsoft* és az *OpenAI* megszegte a Digital Millennium Copyright Act (továbbiakban: DMCA) 1202. és 1205. §-át. A DMCA megsértése mellett a felperesi oldalon a fő ok a nyílt forráskódok jogosulatlan felhasználása a Copilot tanítására, valamint engedély nélküli reprodukálására való használata. Az alperesi oldalon legfőképp arra hivatkoztak, hogy a felperesek a névtelenségük miatt nem határozták meg azokat az eseteket, amikor a Copilot reprodukálta a licenccel védett kódjukat, például az egyik alperes csak azt hangsúlyozta, hogy az MIT és a GNU nyílt forráskódot használta, így bizonyításhoz nem elegendő csak a nyílt forráskódú programokra hivatkozni, hanem az adott esetet is meg kell jelölni névvel együtt, ahol a jogsértés történt.¹¹² A május 11-i döntés alapján a bíróság az alperesek elutasító indítványának részben helyt adott, részben pedig elutasította azt. Elutasította miszerint a felperesek megsértették volna a DMCA 1202. § (a) bekezdését, 1202. § (b) bekezdésének (2) szakaszát, valamint a csalásra, hamis eredet megjelölésére, jogalap nélküli gazdagodásra és a GitHub adatvédelmi szabályzatának megsértésére irányuló pontokat.¹¹³

A részbeni elutasításnak köszönhetően a bíróság megengedte a felpereseknek, hogy módosíthassák kérelmüket ezen pontok tekintetében. A DMCA 1202. § tekintetében mit is sértettek meg? A hivatkozott (b) bekezdés, „a szerzőijog-kezelési információk eltávolítása vagy megváltoztatása”, amely kimondja, hogy „[a] szerzői jog tulajdonosának vagy a törvény felhatalmazása nélkül senki sem...” és a bekezdésen belül releváns (1) és (2) pont, amely értelmet nyer. A DMCA 1202. § (b) bekezdés (1) pontja a szándékos eltávolítást és módosítást szabályozza a szerzőijog-kezelési információk tekintetében. A DMCA 1202. § (b) bekezdés (2) pontja pedig, hogy ezeket az információkat terjeszteni csak annak tudatában lehet, hogy ahhoz a szerzői jogok tulajdonosa az engedélyt adta.¹¹⁴

¹⁰⁸ Daniel R. Mello, Jenevieve J. Maerker, Matthew C. Bernstein, Ming-Tao Yang: Insights from the Pending Copilot Class Action Lawsuit. Finnegan, 2023. 10. 04.: <https://www.finnegan.com/en/insights/articles/insights-from-the-pending-copilot-class-action-lawsuit.html>.

¹⁰⁹ MIT-licenc részletes felbontása: <https://choosealicense.com/licenses/mit/>.

¹¹⁰ Apache-licenc 2.0 részletes felbontása: <https://choosealicense.com/licenses/apache-2.0/>.

¹¹¹ GNU General Public License v3.0 részletes felbontása: <https://choosealicense.com/licenses/gpl-3.0/>.

¹¹² Case: 3:22-cv-06823: https://githubcopilotlitigation.com/pdf/06823/1-0-github_complaint.pdf.

¹¹³ Case No. 22-cv-06823-JST (J. Doe 1, et al., Plaintiffs, v. GITHUB, INC., et al., Defendants): <https://caselaw.findlaw.com/court/us-dis-crt-n-d-cal/2200493.html>.

¹¹⁴ 17 U.S. Code § 1202 – Integrity of copyright management information: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/1202>.

Az alperesek 2023. június 29-én a módosított kereset elutasítására irányuló indítványt nyújtottak be, és a korábban említett indokra hivatkoztak, hogy a felperesek nem tudtak konkrét példákkal élni, hogy milyen esetekben történt jogsértés, de a felperesek azon állítását nem vitatták, amely szerint a nyílt forráskódú licenceket megsértették. Az Amerikai Szerzői Jogi Hivatal iránymutatása szerint már a bejegyzésnél meg kell jelölni, ha valamely művet AI használatával hoztak létre.¹¹⁵

Az ügy még nem záródott le, de valószínű az alperesek a méltányos használatot fogják felhozni utolsó mentsvárként. A Copilot-per viszont kitűnően veti fel és ezzel együtt igyekszik válaszokat adni a licenccel kapcsolatos szerzői jogi kérdésekre, reméljük, a per lezárultával lesz egy precedens a szabályozásra.

3.2. SFC kontra Vizio

A következő ügyben még a szoftverekről és a nyílt forráskódú licencekről lesz szó, de ez az ügy mégis eltér az előzőekben kifejtett Copilot-pertől. A soron következő ügyben nem a licencadó szemszögéből vizsgálandó a nyílt forráskódú licencek helyzete, hanem a harmadik fél kedvezményezettjei felől. Az ügy még 2021 októberében indult, amikor is egy fogyasztói jogi szervezet, a *Software Freedom Conservancy* (továbbiakban: SFC) panaszt nyújtott be a Vizio vállalat ellen, amely SmartCast okostévéket gyárt.¹¹⁶ A probléma az volt, hogy olyan nyílt forráskódokat használnak a készülékek fejlesztésére, amelyekre a GLPv2 és a LGPLv2.1 licenc vonatkozik, amelyek GPL-licencek, és kimondják, hogy „ha a nyílt forráskódú szoftver másolatait terjeszti, át kell adnia a címzettnek az összes jogát. Meg kell győződnie arról, hogy ők is megkapják vagy hozzá tudják szerezni a forráskódot.” Mivel a Vizio nem tette közzé a forráskódot, ezért az SFC szerint a vállalat szerzői jogot sértett.¹¹⁷

Az SFC szerint legalább 25 olyan programot használ a Vizio, amelyekre nyilvános licencszerződés vagy a GPL-szerződés vonatkozik. A szerzői jog tekintetében az SFC nem állítja, hogy tulajdonos lenne, de a GPL-megállapodások miatt elérhetővé kell tenni a nyilvánosság számára a forráskódot, hogy javíthassák, fejleszthessék. Az SFC érvelése azt mutatja, miszerint a Vizio – amikor elad egy SmartCast tévét – a licenc hatálya alá tartozó operációs rendszert terjeszti, és ez megköveteli a nyílt forráskódú licencek alapján a forráskód közzé-

¹¹⁵ Maello, Maerker, Bernstein, Yang: i. m. (108).

¹¹⁶ Case No.: 30-2021-01226723-CU-BC-cjc. SOFTWARE FREEDOM CONSERVANCY, INC., a New York Non-Profit Corporation, Plaintiff, v. VIZIO, INC: <https://sfconservancy.org/docs/software-freedom-conservancy-v-vizio-complaint-2021-10-19.pdf>.

¹¹⁷ Sarah Schaedler, Ramin Tohidi, Alyssa Caridis, Adam Zuro, Haley Flora: Open Source Software Licenses: Novel Case Explores Who Can Enforce Them. Orrick, 2023. 06. 22.: <https://www.orrick.com/en/Insights/2023/06/Open-Source-Software-Licenses-Novel-Case-Explores-Who-Can-Enforce-Them>.

tételét.¹¹⁸ Az SFC-ügy sikeressége esetén út nyílhat a nyílt forráskódú licencek harmadik fél kedvezményezettjei felé nyújtandó szabályozás fejlesztésére, érvényesítésére. Megfelelő licencek alapján megkövetelhetik majd, hogy nyilvánosságra hozzák a forráskódot, ami nagy előrelépést jelenthet.¹¹⁹

3.3. Andersen kontra Stability AI

2023. január 13-án ugyanaz a jogi csoport nyújtott be keresetet a *Stability Diffusion*, a *Midjourney* és a *DeviantArt* vállalat ellen, mint amelyik a Copilot-perben is képviselte a felpereseket (Joseph Saveri, valamint Matthew Butterick). Jelen ügyben Sarah Andersen, Kelly Mckernenan és Karla Ortiz nyújtott be panaszt az előbbieken említett szoftvercégek ellen.¹²⁰ A panaszban azt állítják, hogy a *Stability AI* több millió szerzői joggal védett képet szerzett meg és használt fel érvényes licenc nélkül arra, hogy eltárolja azokat más MI használatára. A DreamStudio (a *Stability AI* tulajdona), a DreamUp (a *DeviantArt* tulajdona) és a Midjourney a felperesek szerint a Stable Diffusion által biztosított adatokból képezte és taníttatta a saját rendszereit. A felperesek kérelme szerint a Stable Diffusion jogsértést követett el, mivel szerzői joggal védett műveket adott meg az adatkészletének, amellyel képes olyan eredményeket generálni, amik reprodukálni tudják a szerzői joggal védett művek stílusát, és ezzel több DMCA (17 U.S. Code) által szabályozott pontot is megszegett. A panaszban hivatkoznak még a nyilvánossághoz való jog megsértésére, valamint a szerződésszegésre és a tisztességtelen versenyre, amit a vállalat elkövetett. A Copilot-perrel összehasonlítva jelen esetben a szerzői jogok megsértése kerül középpontban, nem pedig a nyílt forráskódú licencek.¹²¹

Az alperesek 2023. április 18-án nyújtották be az elutasításra irányuló indítványukat.¹²² A jogi dokumentumban arra hivatkoznak, hogy a felpereseknek a legnagyobb hibája, hogy nem regisztrálták műveiket az Amerikai Szerzői Jogi Hivatalnál. Mckernan és Ortiz egyik műve sincs regisztrálva, és Sarah Andersennek is csak 16 gyűjteménye van beregisztálva a hivatalban. Ezt követően az alperesek megjelölik, hogy a szerzők nem hivatkoznak egyetlen egy olyan műre sem, amely a szerzői jogot sértve lett felhasználva. A *Stability AI* pedig arról

¹¹⁸ Jeremy Elman: Vizio Ruling Offers Potential Precedent On Source Code. Allen & Overy, 2022. 07. 11.: <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/vizio-ruling-offers-potential-precedent-on-source-code>.

¹¹⁹ Current Status of Vizio Case. Software Freedom Conservancy, 2023: <https://sfconservancy.org/copyleft-compliance/vizio.html>.

¹²⁰ A New Generation of Legal Issues Part 2: First Lawsuits Arrive Addressing Generative AI. Perkins Cole, 2023. 04. 20.: <https://www.perkinscoie.com/en/news-insights/first-lawsuits-arrive-addressing-generative-ai.html>.

¹²¹ Case 3:23-cv-00201 Andersen v. Stability AI 2023. január 13.: <https://stablediffusionlitigation.com/pdf/00201/1-1-stable-diffusion-complaint.pdf>.

¹²² Case 3:23-cv-00201-WHO Anderson v. Stability AI 2023. április 18.: <https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.cand.407208/gov.uscourts.cand.407208.58.0.pdf>.

nyilatkozik, hogy nem használta fel a felperesek nevét vagy képmását kereskedelmi célokra. A stílus tekintetében pedig az alperesek úgy értelmezik, hogy a stílus nincs védve a szerzői jog által, ugyanis a való életben a művész is más művésztől tanul.¹²³

A 2023. október 30-i végzésben William Orrick kerületi bíró a felperesek három követeléséből kettőt elutasított.¹²⁴ A bíróság Sarah Andersen 16 műgyűjteményével kíván a továbbiakban foglalkozni, de csak akkor, ha Andersen módosítást ad be, amelyben bizonyítja a *haveibeentrained.com* segítségével, hogy az alperesek a munkáit felhasználták a mesterséges intelligenciák adatkészleteihez. A bíróság véleménye szerint Andersen összes műve bekerülhetett az adatkészletekbe. A DeviantArttal szemben felhozott vádakat a bíróság nem tudta értelmezni, mivel a felperesek közvetlen jogsértőnek találják a DreamUp üzemeltetését, valamint úgy gondolják, ez is származékos műnek tekintendő, a Stable Diffusion pedig azzal vádolják, hogy szerzői jogilag védett képeknek a tömörített változatait tartalmazza. A bíróság a felhozott vádakkal kapcsolatban valószínűtlennek tartja a közvetlen jogsértést, hiszen a DeviantArt csak hozzáférést biztosít a Stable Diffusion könyvtárhoz. A keresetmódosítást a bíróság megengedi Andersen számára azzal, hogy a következő tárgyalásra jelölje meg azon pontokat, ahol a szerzői jogi jogsértés bekövetkezett, és a bíróság kihangsúlyozza, hogy példákkal is éljen. A Midjourney tekintetében ugyanúgy a bizonyítás hiánya hozható fel a felperesek számára. Andersen és társai nem éltek konkrétumokkal, amelyek alapján a bíróság megállapíthatta volna a jogsértést. A bíróság azonban a felpereseknek azon érvét tovább vizsgálja, amely szerint a szoftvercég megszerezte a szerzői joggal védett képeket, és ezt a Stable Diffusion taníttatására használta, és az ebből eredő képeket tömörített másolatként tárolta vagy beépítette a Stable Diffusion rendszerébe.¹²⁵

A bíróság foglalkozott a DMCA 1202. §-sal amely a szerzői jogok kezelésére vonatkozó információk eltávolítására vonatkozik. A hiányosságot itt is megállapítja a bíróság, mivel a felperesek nem jelölték meg azokat a műveket, amelyek tekintetében ezt a jogsértést fedték fel. A bíróság arra kéri a felpereseket, hogy a keresetmódosításban jelöljék meg a jogszabály ezen pontját sértő képeket is. A bíróság elutasította (módosítási engedéllyel) a nyilvánosságra hozatallal kapcsolatban felmerült vádpontot, mivel a panasz nem tartalmazott olyan konkrét megjelöléseket, amelyek azt mutatták volna, hogy a felperes nevével vagy képmásával került volna reklámozásra akár a Stability AI, akár a Midjourney. A tisztességtelen verseny vádpont is elutasításra került, mivel a *common law* szerint nem volt megnevezve, hogy pontosan milyen hűtlen kezeléssel vádolják a cégeket, de az sem volt

¹²³ Mike Masnick: Stability AI And DeviantArt Ask Court To Dismiss Artists' Silly Lawsuit Against Generative Art. Techdirt, 2023. 04. 21.: <https://www.techdirt.com/2023/04/21/stability-ai-and-deviantart-ask-court-to-dismiss-artists-silly-lawsuit-against-generative-art/>.

¹²⁴ Case 23-cv-00201-WHO (N.D. Cal. Oct. 30, 2023) Andersen v. Stability AI 2023 10. 30.: <https://casetext.com/case/andersen-v-stability-ai-ltd>.

¹²⁵ Mike Masnick: Judge Dismisses Most of the First of the Many 'How Dare AI Train on My Material' Lawsuits. Techdirt, 2023. 11. 01.: <https://www.techdirt.com/2023/11/01/judge-dismisses-most-of-the-first-of-the-many-how-dare-ai-train-on-my-material-lawsuits/>.

pontosan kifejtve, hogy milyen csalást követnek el a cégek a verseny módosítása érdekében. A bíróság elutasította a szerződésszegéssel kapcsolatos törekvéseket is, mivel a felperesek a DeviantArtot vádolják, hogy nem tartotta be a saját adatvédelmi szabályzatát. A felperesek szerint felhasználták a személyes adataikat és terjesztették is őket, így a DeviantArt megszegte a harmadik felekkel kötött szerződését, de ezt pontos tények nem támasztják alá, ezért elutasításra került ez a vitatott kérdés is.¹²⁶

Sarah Andersen és társai peréből az eddigi állás szerint azt a következtetést lehet levonni, hogy egy mű akkor minősül szerzői jogilag védettnek az Egyesült Államokban, ha az Amerikai Szerzői Jogi Hivatalnál regisztrálva van. Orrick bíró tisztázta azt, hogy a mesterséges-intelligencia-eszköz nem sérti a szerzői jogot azért, mert szerzői jogilag védett adatokon tanították, és ebből következően leszögezi azt is, hogy „*lényegében hasonlónak kell lennie az eredeti műhöz*” a mesterséges intelligencia által létrehozott eredménynek. A felperesek a tömörített képek kapcsán arra hivatkoznak, hogy a korábbiakban említett LAION segítségével fejlesztik a mesterséges intelligencia adatkészletét. Itt kérdésként vetődik fel, hogy a felperesek miért hivatkoznak az alperesek szoftverére, mint amely jogtalanul másol le képeket, ha azt a LAION-ból teszi, és ezt az állításukat meg is erősítik később a felperesek. Mindezek alapján ez nem minősül másolásnak, hiszen a LAION URL-linket és hozzá tartozó metaadatokat használ. William Orrick megállapításával zárva: „*Mik is pontosan ezek a tömörített képek? És ezek matematikai algoritmusok? Mert ha igen, akkor nincs képmásolás.*”¹²⁷

3.4. Getty Images kontra Stability AI

A *Stability AI*-t nemcsak Sarah Andersen csoportja perelte be szerzői jogok megsértése miatt, hanem a *Getty Images* cég is, amely stockfotókat közöl a nyilvánosság felé. A Getty Images állításai alapján a *Stability AI* több mint 12 millió képet másolt le, használt fel az adatbázisában, és ezt engedély vagy ellenszolgáltatás nélkül tette, emellett még a Getty Images képein fellelhető védjegyek megsértésével is vádolja a *Stability*-t. A szerzői jogok tekintetében a DMCA 1202. § megsértésére hivatkozik a Getty Images, amely mind a szerzőijog-kezelési információk állítólagos eltávolítását, mind a hamis szerzőijog-kezelési szolgáltatást magában foglalja. A panaszt elsőnek az Egyesült Királyságban indította meg a Getty Images 2023 januárjában, ezt követően 2023. február 3-án az Egyesült Államok Delaware-i bírósága előtt.¹²⁸

A Getty Images tisztázta, hogy nem a mesterséges intelligencia használatát ellenzi, mivel 2022. októberében partneri megállapodást jelentett be a BRIA-val¹²⁹ annak reményében,

¹²⁶ Tal Dickstein, Edward Delman: Andersen v. Stability AI Ltd. Loeb & Loeb LLP, 2023.: <https://www.loeb.com/en/insights/publications/2023/11/andersen-v-stability-ai-ltd>.

¹²⁷ Marathe: i. m. (58).

¹²⁸ Perkins: i. m. (120).

¹²⁹ BRIA AI hivatalos LinkedIn-profilja: <https://il.linkedin.com/company/briaii>.

hogy MI segítségével működő fotóeszközöket fejlesszenek ki. A megállapodás tekintetében aki használni akarja más képét, annak díjat kell érte fizetnie. A Stability AI pedig hasonló licencengedélyt nem kötött a Getty Images-szel.¹³⁰

A szerzői jogok tekintetében az engedély nélküli használat, a képek reprodukálása mellett a felperes Getty Images kiemeli,¹³¹ hogy a védjegyek esetében a Stable Diffusion újra tudja alkotni a vízjelet is. A felperes azzal vádolja a Stabilityt, hogy a mesterséges intelligencia által generált groteszk, bizarr képeken is fellelhető a Getty Images védjegye, ez a jó hírnevét rontja a Getty Images-nek.¹³²

A legfrissebb fejlemény 2023. december 1-én érkezett az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bíróságától, azon belül is az angliai és walesi üzleti és ingatlanbíróságtól.¹³³ Az eljáró bíró, Joanna Smith megállapította, hogy az elsődleges kérdés, amit el kell dönteni, az a joghatóság kérdése, tehát hogy az ügy az Egyesült Királyság vagy az Egyesült Államok joghatósága alá tartozik-e, mivel a szerzői jog nem nemzetközi, hanem nemzeti kérdés. Az alperes Stability AI érvként hozta fel, hogy a Stable Diffusion adatainak a képzésében nem vett részt senki az Egyesült Királyságból, és beszámolója alapján az AWS-t vették alapul az adatok taníttatásához, amely egy amerikai szoftver.¹³⁴ Bizonyítékként előkerült olyan indoklás is, hogy a Stability AI Németországban a LAION adatbázist alapul véve képezte a mesterséges intelligenciáját. Joanna Smith meglepő választ adott a peres felek számára, amely szerint a joghatóság kérdése tovább vizsgálendő. Állítása szerint: *„olyan bizonyítékok vannak, amelyek potenciálisan eltérnek a helykérdés ténybeli meghatározásától, és amelyek elérésére az alperest felkérték. A bizonyítékok olyanok, amelyek megválaszolatlan kérdéseket és a döntés szempontjából releváns következtetlenségeket vetnek fel”*.¹³⁵ A bírónő kilátásba helyezte azt, hogy ha az Egyesült Királyság joghatósága alá tartozik az ügy, akkor a Copyright Designs and Patent Act (CDPA) szerint kell elbírálni az ügyet, amely az angol szerzői jogi törvény. A CDPA 22., 23. és 27. szakaszát emelte ki,¹³⁶ amely azért problematikus, mivel szerepel benne a „cikk” szó, és a jelen esetben kérdéses, hogy az értelmezés kiterjed-e a szoftverek terén elérhetővé

¹³⁰ Amos Struck: Getty Images files lawsuit against creators of stable Diffusion, Stability AI, for alleged copyright infringement. AIsecrets, 2023. 01. 17.: <https://aisecrets.com/news/getty-images-lawsuit-stable-diffusion/>.

¹³¹ 1:23-cv-00135.

¹³² James Vincent: Getty Images sues AI art generator Stable Diffusion in the US for copyright infringement. The Verge, 2023. 02. 06.: <https://www.theverge.com/2023/2/6/23587393/ai-art-copyright-lawsuit-getty-images-stable-diffusion>.

¹³³ Case No: IL-2023-000007.

¹³⁴ Emilia David: Getty lawsuit against Stability AI to go to trial in the UK. The Verge, 2023. 12. 04.: <https://www.theverge.com/2023/12/4/23988403/getty-lawsuit-stability-ai-copyright-infringement>.

¹³⁵ Andres Guadamuz: High Court rules that Getty v Stability AI case can proceed. TechnoLlama, 2023. 12. 05.: <https://www.technollama.co.uk/high-court-rules-that-getty-v-stability-ai-case-can-proceed>.

¹³⁶ Copyright, Designs and Patents Act 1988: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents>.

tett tételekre. A CDPA korábban említett szakaszai rendelkeznek a jogsértő másolatról, a kereskedelmi célú terjesztésről, valamint a jogsértő felhasználásról.¹³⁷

Smith bírónő úgy határozott, hogy a Stability AI állításai hiányosak, pontatlanok és el-lentmondásosak voltak.¹³⁸ Az ügy még korai fázisban van, hiszen jelenleg a joghatóságot vizsgálják, és azt követheti a teljes tárgyalás megtartása. Valószínűleg biztosabb alapokon áll a Getty Images ügye, mint Sarah Andersen csoportjának az ügye, mivel konkrét megjelölésekkel támasztja alá a szerzői jogi jogsértést és a védjegybitorlás megtörténtét is, Andersen ügyével ellentétben. A Stability AI-ra nehezedik most a legnagyobb súly, hogy tisztázza nemcsak a joghatóság kérdését, hanem még azt is, hogy nem sértette meg a szerzői jogokat.

3.5. New York Times kontra OpenAI

Az utolsó, egyben a legfrissebb ügy, amelyet a New York Times indított 2023. december 27-én. A panaszt a *New York Times* nyújtotta be az *OpenAI* és a *Microsoft* ellen szerzői jogok megsértése tekintetében.¹³⁹ Várható volt, hogy a New York Times hamarosan bíróságra viszi az ügyet, hiszen 2023 év áprilisában már elkezdődtek a tárgyalások a Times és az *OpenAI* között. A konfliktus oka már akkor is az volt, hogy az *OpenAI* a ChatGPT taníttatására használja a Times cikkei, bármiféle licencszerződés megkötése nélkül. A Times jogosan fél attól, hogy a ChatGPT „versenytárs” lehet a hírközlésben, hiszen az emberek hamarabb fogják felkeresni a ChatGPT programot a hírekkel kapcsolatban, mint a hivatalos hírközlő portált, a New York Times-t, vagy kevesebben fognak hírlapot venni.¹⁴⁰

A Times azt hangsúlyozta, hogy a ChatGPT károsítja a hírlap olvasóihoz fűződő viszonyt, valamint megfosztja az „előfizetéstől, licencléstől, reklámozástól és a társult vállalkozások bevételeitől”. Nem minden hírlap volt ilyen ellenálló mint a Times, és páran lehetőséget láttak a ChatGPT-ben. Az Axel Springer, a Politico és a Business Insider lap tulajdonosa 2023. december elején kötött megállapodást az *OpenAI*-val és a megállapodás alapján a ChatGPT mindkét lapot használhatja forrásként adatainak a képzésére.¹⁴¹ A Politico és a Business Insider mellett még az Associated Press kötött 2023 nyarán megállapodást az *OpenAI*-val,

¹³⁷ Getty Images v Stability AI: copyright claims can proceed to trial. Pinsent Masons, 2023. 12. 11.: <https://www.pinsentmasons.com/out-law/news/getty-images-v-stability-ai>.

¹³⁸ Moohita Kaur Garg: Landmark Stability AI vs Getty Images copyright lawsuit to move ahead to trial. Wion, 2023. 01. 05.: <https://www.wionews.com/technology/landmark-stability-ai-vs-getty-images-copyright-lawsuit-to-move-ahead-to-trial-666377>.

¹³⁹ Case 1:23-cv-11195 New York Time vs. Microsoft and OpenAI 2023. 12. 27.: https://nytco-assets.nytimes.com/2023/12/NYT_Complaint_Dec2023.pdf.

¹⁴⁰ Bobby Allyn: 'New York Times' considers legal action against OpenAI as copyright tensions swirl. NPR, 2023. 08. 16.: <https://www.npr.org/2023/08/16/1194202562/new-york-times-considers-legal-action-against-openai-as-copyright-tensions-swirl>.

¹⁴¹ Emma Roth: The New York Times is suing OpenAI and Microsoft and Microsoft for copyright infringement. The Verge, 2023. 12. 27.: <https://www.theverge.com/2023/12/27/24016212/new-york-times-openai-microsoft-lawsuit-copyright-infringement>.

és a következő nyilatkozatot tették: „A megállapodás értelmében az OpenAI licenceli az AP szövegarchívumát, míg az AP az OpenAI technológiáját és terméktudását fogja hasznosítani”. A megállapodás értelmében az OpenAI hozzá tud férni minden hírhez, ami az AP szövegarchívumában található, egészen 1985-ig visszamenőleg.¹⁴²

Jelenleg a szakemberek a Times ügyét tartják olyanak, amely hatást gyakorolhat és sikereket érhet el a mesterséges intelligenciát uraló OpenAI-val szemben. A kereset erősségét az adja, hogy a Times konkrét bizonyítékokkal támasztja alá a jogsértést. A keresetben nyolc példát mutat fel arra, hogy a ChatGPT, valamint a Bing Chat (Copilot) szinte teljes egyezéssel, szóról-szóra ugyanazt az eredményt adja, mint ami a New York Times honlapján megtalálható.¹⁴³ Jól szemlélteti az első példa, amit a Times említ, hogy a „2019-es Pulitzer-díjas sorozat a New York-i taxiipart felfaló hitelezésről” szóló olvasmány szinte megegyezik azzal, amit a ChatGPT generált, de említhető még a 2012-es áttekintés, amit Guy Fieri Guy’s American Kitchen & Bar étterméről készítettek. A Bing Chat vonatkozásában arra hivatkozik a felperes, hogy az hamisított és származékos híreket hoz létre olyan cikkekből, amelyek a Times által a 2023 áprilisában történt adatlezárást követően jelentek meg. Az adatlezárást azért lépte meg a Times, hogy több adatot ne tudjon felhasználni a mesterséges intelligencia, és íme egy októberi cikk: „A titkok, amiket a Hamasz tudott az Izraeli hadseregről” – a Bing Chat pedig szó szerinti részleteket tartalmaz a cikkből. A másik nagy probléma, amit a Times állít az OpenAI-val és a Microsofttal szemben, az a félretájékoztatás. Ezzel a Times-nak kereskedelmi és versenykárokat okoznak, mivel olyan tartalmakat írnak le és ezt követően tulajdonítanak a Times-nak, amelyeket valójában nem is publikált. Ezt a jelenséget „hallucinációnak” nevezik, ilyenkor a mesterséges intelligencia nem adhatja végeredménynek, hogy „nem tudom”, hanem jobb esetben az eredmények egy kis részben pontatlanok, de nagyrészt helytállóak, a legrosszabb esetben pedig olyan információt ad, amely felismerhetően hamis. Példa erre, amikor a Bing Chat a Times: „*Inside Amazon – Birkózás a nagy eszméssel egy kemény munkahelyen*” című cikkében a hatodik bekezdést reprodukálja, de ez szerzői jogi jogsértéshez vezetett volna, ezért kitalált egy teljes bekezdést, és olyan idézeteket tulajdonított Steve Forbes lányának, amelyeket ő sosem mondott. A „hallucinációval” összefüggésben a Times a Covid-19-ről szóló cikkel szemléltette, hogy a ChatGPT képes olyan választ küldeni, amely hamisított címetek és hiperhivatkozásokat tartalmaz, amelyek úgy vannak beállítva, mintha a Times publikálta volna őket, és egyszerűen több ilyen nem létező cikket is megad válaszul.¹⁴⁴

¹⁴² Matt O’Brien: ChatGPT-maker OpenAI signs deal with AP to license news stories. AP News, 2023. 07. 13.: <https://apnews.com/article/openai-chatgpt-associated-press-ap-f86f84c5bcc2f3b98074b38521f5f75a>.

¹⁴³ Cecilia Ziniti: The New York Times vs. OpenAI: a Historic Copyright Battle Begins. LinkedIn, 2023. 12. 27.: <https://www.linkedin.com/pulse/new-york-times-vs-openai-historic-copyright-battle-begins-ziniti-12pwc>.

¹⁴⁴ Case 1:23-cv-11195 New York Time vs. Microsoft and OpenAI 2023. 12. 27.: https://nytco-assets.nytimes.com/2023/12/NYT_Complaint_Dec2023.pdf.

A New York Times megalapozottan fél attól, hogy az olvasók nem fogják tudni megkülönböztetni a fikciót a valóságtól, vagy hamisan tulajdonítanak egy cikket a Timesnak. A ChatGPT és a Bing Chat felboríthatják a hírközlő portálok bevételszerzését, hírnevét és jelentőségét. A Times ügyét más hírportálok is támogatják, mint a BBC, a CNN és a Reuters, amelyek követték a Times lépéseit, és ők is lezárták az adatkészletüket, hogy a *chatbotok* ne tudják azt jogosulatlanul felhasználni.¹⁴⁵ Az OpenAI és a Microsoft azzal védekezik, hogy a cikkek felhasználása nem sérti a szerzői jogot, ugyanis a méltányos használat körébe tartozik. Az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalának állítását hozzák fel, amely szerint ha az átalakító felhasználással valami újat adnak hozzájuk további céllal, az tisztességesnek tekinthető. A kérdés már csak az, hogy a mesterséges intelligencia használata megfelelő-e ennek a tisztességesnek?¹⁴⁶

Ez lehet az első áttörő ügy a mesterséges intelligencia szabályozása terén a Getty Images ügye mellett. A New York Times remek példákat hozott a szerzői jog megsértésére, a jogosulatlan felhasználásra, és konkrétumokkal is alátámasztja azokat. Egy hosszú folyamat lesz mire ítélet születik, de az annál inkább meghatározó lesz.

3.6. Értékelés

A példaképpen elemzett ügyek jól szemléltetik, hogy a mesterséges intelligencia mint eszköz kitűnő munkát nyújt, és a példák azt is megmutatják, hogy mennyire kell vigyáznunk az adatainkra és arra is, mennyire tesszük azokat elérhetővé a nyilvánosság számára. A megoldás az lenne, ha a mesterséges intelligenciák licencszerződést kötnének a szerzőkkel, és a generált tartalmat követően valamilyen formában megjelenne az eredeti szerző neve, akár egy kiírás alapján, hogy tájékoztassa a harmadik feleket, hogy származékos művet használnak éppen. Sajnos ez nem valósulhat meg, mivel rengeteg szerződést kellene megkötöni. A bemutatott ügyekből is azt lehet levonni következtetésül, hogy a szerzői jogi jogsértésre mindig konkrét példával kell élni, rámutatva a műre és a jogsértésre. A *Copilot-per* és *Sarah Andersen* csoportja ügyének a sikeressége is ezért kétséges, mert nem élnek konkrét példákkal, a *Copilot-per* esetén nincsenek megnevezve azok a nyílt forráskódok, amelyeknek a jogosulatlan felhasználását a névtelen felperesek sérelmezik, nincs beazonosításra szolgáló adat. Sarah Andersen csoportja ugyanezt a hibát követi el, a művek nincsenek beregisztrálva az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalába, csupán Sarah Andersen 16 műve, de ezek közül sincs megnevezve egy konkrét mű sem, amelyet a *Stability AI* felhasznált. Igazat kell adni ebben a két perben a mesterséges intelligenciát birtokló cégek tulajdonosainak, hogy

¹⁴⁵ Roth: i. m. (141).

¹⁴⁶ Jonathan Stempel: NY Times sues OpenAI, Microsoft for infringing copyrighted works. Reuters, 2023. 12. 28.: <https://www.reuters.com/legal/transactional/ny-times-sues-openai-microsoft-infringing-copyrighted-work-2023-12-27/>.

hiányos panasz esetén nem lehet egyértelműen felelősségre vonni őket. A felperesek ügyét elősegítheti, ha a keresetüket módosítják, és a konkrét jogsértéseket megjelölik.

Jobbak az esélyei a *Getty Images*-nek és a *New York Times*-nak ügyük sikerességét illetően. A legnagyobb előny, amivel ez a két ügy az utóbbi kettővel ellentétben rendelkezik – a bizonyítékok. A Getty Images a groteszk, bizarr képekkel és a hozzájuk tartozó elmosódott védjegyekkel talán elég bizonyíték lehet a Stability AI ellen. Ennél is nagyobb sikerben reménykedhet a legfrissebb panasz a New York Times-tól, ahol is a keresetben példákat sorol mind a felhasznált cikkekre, mind arra, hogy a ChatGPT és a Bing mekkora mennyiségben és hogyan alakította át a szöveget, ezáltal tisztán látható az egyezés. Konkrét példát hozott arra is, hogy az említett *chatbotok* alternatív tájékoztatást adnak és félrevezetik az olvasót, valamint a Times hírnevét is rontják nem létező cikkekkkel.

A siker még messze van az összes ügy esetében, az utolsó kettőnek van nagyobb esélye sikerrel zárni a saját ügyét, de kétségtelen, hogy az alperesek minden esetben hivatkozhatnak vagy hivatkozni fognak a *fair use* elvére. A méltányos használat az Egyesült Államokban az utolsó mentsvár lehet az alperes cégek számára, hogy az őket illető vádakát semmisé tegyék és működhessenek tovább. Az alperesek esetében be kell bizonyítani, hogy mások művének felhasználása vagy a mesterséges intelligencia azokon való taníttatása nem ütközik a szerzői jog által lefektetett elvekbe.

4. AZ MI-T KORDÁBAN LEHET TARTANI?

4.1. Biztonságban vannak az adataim a mesterséges intelligencia előtt?

A mesterséges intelligencia nemcsak a tulajdonunkban lévő műveket képes jogosulatlanul felhasználni, hanem más adatokat is, többek közt a személyes adatainkat. Az MI használatával számos használati feltételt el kell fogadnunk, de mit várhatunk cserébe a mesterséges intelligenciáktól? Az adatokat mindenképpen jogszerűen, tisztességesen és átláthatóan kell kezelni, valamint az a személy, akinek az adatait felhasználják, kezelik, ehhez hozzájárulását kell hogy adja. Az egyének számára lehetőséget kell adni, hogy részt vegyenek adataik kezelésében.¹⁴⁷ A szabályozás tekintetében az általános adatvédelmi rendeletet (továbbiakban: GDPR)¹⁴⁸ igyekszik a társadalom alkalmazni az MI okozta adatvédelmi aggályokra, az Egyesült Államokban pedig a California Consumer Privacy Act (CCPA)¹⁴⁹ igyekszik iránymutatást adni.

¹⁴⁷ Alexandros Zenonos: Artificial Intelligence and Data Protection. Medium, 2022. 12. 13.: <https://towardsdatascience.com/artificial-intelligence-and-data-protection-62b333180a27>.

¹⁴⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>.

¹⁴⁹ California Consumer Privacy Act (CCPA): <https://oag.ca.gov/privacy/ccpa>.

Az adatok védelme tekintetében először be kell azonosítani, hogy mit értünk személyes adaton. Az *információs önrendelkezési jogról szóló 2011. évi CXII. törvény* csupán annyit határoz meg, hogy személyes adaton „az érintettre vonatkozó bármely információt”¹⁵⁰ értjük, ellentétben a GDPR rendelkezésével. A GDPR hosszabban taglalja a személyes adat fogalmát: „azonosított vagy azonosítható természetes személyre vonatkozó bármely információ”, ahol az azonosítható természetes személy az, aki egy azonosítóra hivatkozással közvetlenül vagy közvetve azonosítható.¹⁵¹ A GDPR ezzel határozza meg, hogy a személyes adat csak természetes személyekre vonatkozhat. A mesterséges intelligencia nagy aggálya, hogy gépi tanulásra használja fel az adatainkat, és ennek a következménye a profilalkotás, az automatizált döntéshozatal. Automatizált döntéshozatalon értjük azt, hogy „a döntéshozatalra technológiai eszközökkel, emberi beavatkozás nélkül kerül sor”. Emellett léteznek nem teljesen automatizált módon hozott döntések, itt emberi beavatkozásnak van jele.¹⁵² A mesterséges intelligencia a profilalkotásra az automatizált döntéshozatalt használja, ezáltal a GDPR a mesterséges intelligenciára is az automatizált döntéshozatal jogintézményére vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni.¹⁵³ A profilalkotás igen veszélyes lehet, mivel gyakran alkalmazzák arra, hogy a felhasználók viselkedését, személyes adatait, pénzügyi adatait beazonosítsák, és ezáltal maga a személy is könnyedén beazonosítható lesz.¹⁵⁴ Az automatizált döntéshozatal alól természetesen vannak kivételek, és így a profilalkotás alól is abban az esetben, ha ez az adatkezelő és az érintett közötti szerződés teljesítése miatt szükséges, vagy azt az uniós vagy tagállami jog lehetővé teszi, vagy az érintett kifejezett hozzájárulásán alapul.¹⁵⁵ A mesterséges intelligenciát üzemeltető vállalatoknak mindig tájékoztatni kell az érintettet az automatizált döntéshozatal tényéről, az alkalmazott logikáról és a várható következményekről.

A személyes adatok felhasználásának, feldolgozásának, megosztásának és megőrzésének szükségesnek és arányosnak kell lennie, de a nyílt mesterséges intelligenciák, mint a *chatbotok* esetén az összes adat az MI adatkészletévé és ezt követően kiszámíthatatlan módon felhasználhatóvá válik.¹⁵⁶ Az adatkezelés annak ellenére is kiszámíthatatlan, hogy a GDPR 25. cikke megfelelő technikai és szervezési intézkedéseket tesz szükségessé. Az OpenAI ChatGPT-jét példaként véve azt különböző célokra lehet használni. A szöveg- és képgeneráláson túl kutatási célokra, marketingcélokra, de még programozásra is használják. A tökéletes eredmény természetesen megköveteli azt, hogy bizalmas információt osszanak meg a

¹⁵⁰ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról 3. § 2. bekezdés.

¹⁵¹ GDPR 4. cikk (1) bekezdés.

¹⁵² Kovács Zoltán Balázs: Profilalkotás és automatizált döntéshozatal. EUGDPRblog, 2018. 05. 13.: <https://eugdpr.blog.hu/2018/05/13/profilalkotas>.

¹⁵³ GDPR 22. cikk.

¹⁵⁴ GDPR 13. cikk (2) bekezdés f) pont.

¹⁵⁵ Török, Zódi: i. m. (85), p. 182–204.

¹⁵⁶ Jessica Lipson: A generatív AI adatvédelmi kockázatai. Jogászvilág, 2023. 09. 08.: <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/a-generativ-ai-adatvedelmi-kockazatai/>.

felhasználók a mesterséges intelligenciával. A mesterséges intelligencia nemcsak az általunk megadott bizalmas információkból tanul, hanem az interneten fellelhető adatokból és képekből is, legyenek azok igazak vagy hamisak, és ezáltal a pontatlanság esélye is növekszik. A legnagyobb aggodalmat mégis az okozza, hogy ezeket az adatok nem lehet teljesen átlátni, és ha egyszer a ChatGPT-be egy paranccsal betápláljuk, akkor már nem is lehet kitörölni azt, az adatkészlet részévé válik.¹⁵⁷

Az első jelentős intézkedést a mesterséges intelligencia adatkezelése kapcsán az olasz adatvédelmi hatóság tette meg (továbbiakban: Garante), amikor 2023. március 30-án¹⁵⁸ azonnali hatállyal fel kellett függesztenie az OpenAI-nak a ChatGPT alkalmazásán keresztül történő adatkezelését az olasz polgárok vonatkozásában. Az indok a jogellenes adatgyűjtés és a kiskorúak életkorát ellenőrző rendszer hiánya. Kifogásként fogalmazta meg a megfelelő tájékoztatás hiányát, a hibás végeredményeket, ahol az MI által produkált hallucináció fellép, és ez pontatlan személyes adatok kezeléséhez vezet. A megfelelő jogalap hiánya mellett az említett életkori határ ellenőrzését hiányolták, ugyanis a használati feltételek közt szerepel, hogy a ChatGPT-t csak 13 éves kor felett ajánlott használni.¹⁵⁹ Számos elvárás támasztott a Garante a ChatGPT felé, mint például a korhatár-ellenőrző rendszer bevezetése, tiltakozási jog kimutatására alkalmas eszköz használata.¹⁶⁰ Az április 11-i tárgyaláson döntés született, amelyben a Garante 2023. április 28-án visszaállította a ChatGPT használatát, az OpenAI pedig a *chatbot* tekintetében teljesítette a kívántakat. A Garante hatására vezette be az OpenAI azt az űrlapot, amely lehetővé teszi minden európai felhasználó számára, hogy megtagadja személyes adatainak a feldolgozását. Számos új dolog került bevezetésre, de például az életkor-ellenőrző rendszer azóta is hiányzik.¹⁶¹

Magyarországon is hasonló problémák merültek fel a mesterséges intelligencia használatával, amikor a Budapest Bank Zrt.-t 250 000 000 forintba bírságolták meg.¹⁶² A mesterséges intelligenciát a rögzített hívások elemzése céljából hozták létre. A szoftver elemezte a beszélő érzelmi állapotát, és kulcsszavakat felhasználva sorrendet állított fel az ügyfelek visszahívására. A beprogramozott feladaton kívül az ügyfélszolgálat munkatársainak a minősítésére

¹⁵⁷ Syed Sayem Mustufa: ChatGPT and Data Privacy. Tripware, 2023. 06. 13.: <https://www.tripwire.com/state-of-security/chatgpt-and-data-privacy>.

¹⁵⁸ Artificial intelligence: Stop to ChatGPT by the Italian SA. Personal data is collected unlawfully, no age verification system is in place for children. GPD, 2023. 03. 31.: <https://www.garanteprivacy.it/home/docweb/-/docweb-display/docweb/9870847>.

¹⁵⁹ Pók László: Miért „tiltották meg” a ChatGPT használatát Olaszországban? GDPRblog, 2023. 03. 31.: https://gdpr.blog.hu/2023/03/31/miert_tiltottak_meg_a_chatgpt_hasznalatat_olaszorszagban.

¹⁶⁰ Szalai Anita: A ChatGPT és a mesterséges intelligencia legfontosabb adatvédelmi jogi kérdései. Szalai Legal, 2023. 04. 05.: <https://www.szalailegal.hu/a-mesterseges-intelligencia-legfontosabb-adatvedelmi-kerdesei/>.

¹⁶¹ Italy's Garante imposes and then withdraws a ban on ChatGPT. Privacy Laws Business, 2023. 05. 03.: <https://www.privacylaws.com/news/italy-s-garante-imposes-and-then-withdraws-a-ban-on-chatgpt/>.

¹⁶² NAIH-85.3/2022: <https://www.naih.hu/hatarozatok-vegzesek?download=517:mesterseges-intelligencia-alkalmazasanak-adatvedelmi-kerdesei&start=50>.

is felhasználták, az adatkezelő tájékoztatóban pedig nem tértek ki a hangelemzéssel kapcsolatos szoftver részleteire.¹⁶³ A NAIH a Budapest Bank Zrt.-vel szemben több GDPR-ben rögzített pontot is hiányolt. A jogszerűséget, tisztességes eljárást és átláthatóságot, valamint a célhoz kötöttséget.¹⁶⁴ Azt, hogy az alkalmazás a joggalappal, illetve az eredeti céllal nem összeegyeztethető,¹⁶⁵ a tiltakozási jog nem gyakorolható egyértelműen,¹⁶⁶ valamint a beépített és alapértelmezett adatvédelem elveinek a sérelmét.¹⁶⁷ Ez is azt mutatja, hogy a mesterséges intelligenciának az adatkezeléssel kapcsolatos problémái nemcsak külföldön, de hazánkban is felmerülnek, és pontosításra, szabályozásra szorulnak.

4.2. Etikai megfontolások és lehetőségek

A mesterséges intelligencia fejlődésével számos területe az életünknek egyszerűbbé válik, de milyen áron? A rendszerben bekövetkező hibák vagy visszaélések súlyos következményekre adhatnak okot (például a *Deepfake*). A licencek használata legalább keretet tud adni az etikai normák betartatásának, így védve a közbiztonságot is. A visszaéléseket is meg tudja egy bizonyos szintig állítani a licencszerződés, így az elszámoltathatóságnak irányt adva.¹⁶⁸ Felmerülhet a kérdés, hogy mi történne akkor, ha a mesterséges intelligencia terén a visszaélések elkerülésének megóvására használt tartalom licencelésébe is bevezetnénk az MI-t. Segítséget nyújthat a vállalatok számára digitális tartalmuk nyomon követésében, figyelemmel kísérve az illetéktelen felhasználást. Az etikai oldalon itt is felvetődik az, hogy hamis, torz adatok használata esetén a keresés is pontatlan. A másik etikai szempont, hogy ne sértse a tartalomkészítők vagy felhasználók jogait. Egy hasonló probléma lehet, ha a mesterséges intelligencia képes lesz felváltani a tartalomlicenccel foglalkozó munkavállalókat.¹⁶⁹

Az adatvédelem tekintetében minden a licencszerződésektől függ. Az átláthatóságot és világosságot segítenek biztosítani, valamint alapot adhatnak a felhasználók részére, hogy honnan kerülnek felhasználásra az adatok. A felhasználóknak így nem kell attól tartaniuk, hogy más személy szerzői jogilag védett művét használják fel vagy véletlenül olyan adatot, amelyet az MI talált valamilyen közösségi oldalon. A felhasználóknak ezáltal átláthatóvá

¹⁶³ Szalai: i. m. (160).

¹⁶⁴ GDPR 5. cikk (1) bekezdés a) és b) pont.

¹⁶⁵ GDPR 6. cikk.

¹⁶⁶ GDPR 21. cikk.

¹⁶⁷ GDPR 25. cikk.

¹⁶⁸ Kathrivel Kumaraja: Do We Need Licensing for Working on Artificial Intelligence Technology? LinkedIn, 2023. 05. 20.: <https://www.linkedin.com/pulse/do-we-need-licensing-working-artificial-intelligence-kathirvel>.

¹⁶⁹ The impact of AI on content licensing. AIContentfy, 2023. 11. 06.: <https://aicontentfy.com/en/blog/impact-of-ai-on-content-licensing>.

válík a folyamat, hogy az MI milyen következtetésekkel jutott az eredményre.¹⁷⁰ Megjelentek már olyan licencek is, mint a Hippokratészi engedély 2.1, amelynek záradékaiban határozzák meg, mire lehet felhasználni licenc szerinti projektet. Az ilyen záradékok általában emberi jogokat, az Egyesült Nemzetek Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglaltakat és az ENSZ Globális Paktumában leírtakat tartalmazzák, ezzel kizárva az olyan célokra történő használatot, amelyek megsértik az emberi jogokat védő törvényeket.¹⁷¹

A mesterséges intelligenciával szemben támasztható egyik legnagyobb etikai aggály, hogy a mai technológiával képes már meghalt személyeket újra filmvászonra hozni. Az első ilyen James Dean „felélesztése” volt a Finding Jack című filmben. Az elsők között volt még, amikor a Star Wars: Zsivány Egyes című filmhez 2017-ben hozták újra filmvászonra Peter Cushingot, aki 1994-ben halt meg. Vannak emellett olyan esetek is, amikor a színész még akkor hunyt el, amikor még a film nem volt kész, de kulcsfontosságú szerepet játszott, pl. ilyen volt Paul Walker és Carrie Fisher halála is. A stáb itt is mesterséges intelligenciát alkalmazott a film befejezéséhez. A Worldwide XR, a hírességek digitális ügynöksége azt állítja, hogy több mint 400 meghalt híresség jogait birtokolják.¹⁷² A cég a CMG Worldwide-ből jött létre, amelyet 1982-ben alapítottak azon hírességek jogainak képviselőre, akiknek haláluk után nem maradt örökösük. A képviselői jog a „nyilvánossághoz fűződő jogot” jelenti Kalifornia állam 1985-ös törvénye alapján. Ez azt jelenti, hogy a színész halálakor képmásának a használata, ideértve hangját, arcvonásainak/testalkatának hasonlóságát, arra száll, aki a hagyatékot is kapja. A Worldwide XR licencmegállapodással szerzi meg az olyan hírességek jogait, amelyeket még nem birtokol. Meg lehet óvni a felhasználás elől ezeket a jogokat, ha azt a színész a végrendeletében kijelenti, de a jelenség aggasztóan hat a jövőre nézve. Egyre több színészt fognak „feltámasztani”, ha ez ellen nem tesznek valamit a színészek mihamarabb.¹⁷³

Számos vállalat, cég már hangot adott a mesterséges intelligencia szerzői jogra gyakorolt negatív hatásának. Az Authors Guild „magától értetődően tisztességtelennek” nevezi az MI-rendszerek szerzői joggal védett alkotásokat használó képzsését. A Copyright Clearance Center (CCC) szerint „a mesterséges intelligencia fejlesztését az alkotók és a szerzői jogok megbecsülésével és tiszteletben tartásával kell párosítani”. A Getty Images a saját ügyén keresztül is hangsúlyozza, hogy „felelősségteljesen kifejlesztett és megfelelően licencelt MI-modellek” kifejlesztésére van szükség.¹⁷⁴ Látható, hogy nem csak pár szervezetnek van

¹⁷⁰ Tölgyes László András: A mesterséges intelligencia erkölcsi dimenzióinak feltárása. Ictglobal, 2023. 09. 25.: <https://ictglobal.hu/iparagi-megoldasok/a-mesterseges-intelligencia-erkolcsi-dimenzioinak-feltarasa/>.

¹⁷¹ Etikai forrás-licencek: mik ezek? Linuxadictors, 2023: <https://www.linuxadictors.com/hu/licencias-ethical-source-que-son.html>.

¹⁷² Janko Roettgers: Team Behind Digital James Dean Forms New Company to Resurrect Other Legends. Variety, 2019. 11. 12.: <https://variety.com/2019/digital/news/james-dean-worldwide-xr-1203401302/>.

¹⁷³ Alex Lee: The messy legal scrap to bring celebrities back from the dead. Wired, 2019. 11. 17.: <https://www.wired.co.uk/article/james-dean-dead-actors-rights>.

¹⁷⁴ Eileen Bramlet: Generative AI, Copyrighted Works, and the Quest for Ethical Training Practices. Copyright Alliance, 2023. 12. 14.: <https://copyrightalliance.org/generative-ai-ethical-training-practices/>.

gondja a mesterséges intelligenciával és az általa keletkezett problémákkal. Mind Amerikában, mind Európában egyaránt igyekeznek olyan átfogó szabályozást létrehozni, amely az etikai oldalát is lefedi a problémáknak.

4.3. Mit tartogat a jövő?

A problémák keletkezésének sorával szükségszerűvé válik egy mindent átfogó MI-szabályozás megalkotása. Az Egyesült Államok tekintetében Joe Biden egy végrehajtási rendeletet adott ki, amelyben az MI-gyártókat arra kötelezi, hogy értékeljék, hogy a felhasznált adatok mennyire sebezhetőek egy esetleges kibertámadás ellen, és emellett milyen teljesítményt nyújtanak.¹⁷⁵ Kína is igyekszik szabályozni a mesterséges intelligenciát a generatív MI-kel létrehozható hamisítványok tekintetében. Korlátokat kíván felhúzni a hamisan előállított képekre és videókra vonatkozóan, amelyek valódi emberek hangját vagy megjelenését utánozzák.¹⁷⁶

A legnagyobb úttörő jelenleg az európai MI-törvény lehet, amely egy biztosabb alapot adhat a speciális szabályozások megindítására. Az Európai Bizottság 2021. április 21-én tett javaslatot a mesterséges intelligencia első átfogó szabályozására (AI Act).¹⁷⁷ Az Európai Parlament is azon az állásponton van, hogy a legfontosabb az adatok átláthatósága, nyomon követése, valamint az adatok bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélküli kezelése. A mesterséges intelligencia szabályozására egy kockázatalapú megoldást szavaztak meg a képviselők. A megoldás alapja, hogy négy osztályba sorolja a mesterséges intelligenciát: elfogadhatatlan kockázat, magas kockázat, korlátozott kockázat és a minimális vagy semmi kockázati kategória.¹⁷⁸ Az elfogadhatatlan kategóriába tartoznak az olyan rendszerek, amelyek veszélyt jelentenek az emberre, és ennek hatására betiltásra kerülnek. Ezek azok a rendszerek, amelyek képesek a kognitív viselkedés manipulációjára, emellett amelyek biometrikus azonosítást és kategorizálást végeznek, valamint amelyek valós idejű biometrikus azonosítást végeznek. A magas kockázat alá tartoznak az olyan mesterségesintelligencia-rendszerek, amelyek bizonyos területen segítséget nyújtanak, ám ezért regisztrálni kell az uniós adatbázisba, mint például a bűnüldözés terén, az oktatás terén vagy a jogértelmezésben való segítségnyújtás. A korlátozott kockázathoz tartoznak például

¹⁷⁵ Executive Order on the Safe, Secure, and Trustworthy Development and Use of Artificial Intelligence, 2023. 10. 30.: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2023/10/30/executive-order-on-the-safe-secure-and-trustworthy-development-and-use-of-artificial-intelligence/>.

¹⁷⁶ Matt Sheehan: China's AI Regulations and How They Get Made. Carnegie, 2023. 07. 10.: <https://carnegieendowment.org/2023/07/10/china-s-ai-regulations-and-how-they-get-made-pub-90117>.

¹⁷⁷ A mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206>.

¹⁷⁸ Regulatory framework proposal on artificial intelligence. European Commission: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>.

a *chatbotok*, így a generatív AI, amelyre vonatkozóan speciális rendelkezéseket tartalmaz a tervezet. Az adott rendszernek közzé kell tennie egy összefoglalót, amelyben leírja a képzéshez használt, szerzői joggal védett adatok listáját, emellett úgy kell megtervezni az adott modellt, hogy megakadályozza, hogy illegális tartalmat generáljon. A végeredmény tekintetében pedig mindig meg kell jelölni, hogy azt mesterséges intelligencia generálta. Ezeket az intézkedéseket főleg a ChatGPT rohamos fejlődése tette szükségessé, amelynek új modellje a GPT-4 újabb aggodalomra ad okot a Bizottság számára. A minimális kockázatu csoportba tartoznak az olyan rendszerek, mint például a spamszűrők.¹⁷⁹ A képviselők a fejlődés fellenédítése okán nyílt forráskódú licencek alapján mentességet biztosítottak ezen szabályok alól olyan kutatási tevékenységekhez, amelyekhez ezek a szabályok gátat szabnának.¹⁸⁰

2023. december 9-én az Európai Parlament és a Tanács ideiglenesen elfogadta az MI-törvény szövegét, a végleges változtatásokra és a hatálybalépésre viszont 2025-nél vagy 2026-nál hamarabb nem lehet számítani.¹⁸¹ Remélhetőleg a szabályozások célba érnek, és pár év múlva olyan világban élhetünk és alkothatunk, ahol etikus, megbízható és licencekkel szabályozott mesterséges intelligencia áll a rendelkezésünkre.¹⁸² Dragos Tudorache képviselő szerint idézve: „*Mi vagyunk a világon az elsők, akik valódi szabályozást vezettek be az MI-re és a jövőbeli, mesterséges intelligencia által vezérelt digitális világra, amely emberközpontú irányba tereli a technológia fejlesztését és evolúcióját.*”¹⁸³

ÖSSZEGZÉS

A mesterséges intelligencia pár éven belül az életünk szinte minden területén megtalálható lesz. A törvényhozás igyekszik lépést tartani vele, de be kell látni, hogy a technika gyorsabban fejlődik, mint ahogy azt szabályozni lehetne. Az *MI-törvény* biztosabb alapot ad majd a jelen jogrendszernek, lesz egy kiindulópont, ahonnan a különböző területeket el lehet kezdeni szabályozni. A szerzői jog is egyike lesz ezeknek a területeknek, hiszen a példaként felhozott perekben is a licenciaszerződések, így a szerzői jog került a probléma középpont-

¹⁷⁹ EU AI Act: first regulation on artificial intelligence. European Parliament News, 2023. 12. 19.: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>.

¹⁸⁰ AI Act: a step closer to the first rules on Artificial Intelligence. European Parliament, 2023. 05. 11.: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230505IPR84904/ai-act-a-step-closer-to-the-first-rules-on-artificial-intelligence>.

¹⁸¹ Foo Yun Chee: What are Europe's landmark AI regulations? Reuters, 2023. 12. 10.: <https://www.reuters.com/technology/what-are-europes-landmark-ai-regulations-2023-12-09/>.

¹⁸² Alina Ptelli: AI: the world is finally starting to regulate artificial intelligence – what to expect from US, EU and China's new laws. The Conversation, 2023. 11. 14.: <https://theconversation.com/ai-the-world-is-finally-starting-to-regulate-artificial-intelligence-what-to-expect-from-us-eu-and-chinas-new-laws-217573>.

¹⁸³ Lisa O' Carroll: EU agrees 'historic' deal with world's first laws to regulate AI. The Guardian, 2023. 12. 09.: <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/08/eu-agrees-historic-deal-with-worlds-first-laws-to-regulate-ai>.

jába. A változások magukkal hozzák a mesterséges intelligenciák használati feltételeinek a változását is. Az EULA-k megadásánál ezt követően az is elvárható lesz, hogy a felhasználás feltételeit és be nem tartásuk szankcióit konkrétan fogalmazzák meg. A training data szabályozása mellett komoly probléma még a deepfake szabályozása. A deepfake számára az egész internet, közösségi média egy nagy adatkészlet, ami ellen még a Glaze nevű program sem tud megvédeni. A mesterséges intelligenciában rengeteg potenciál lakozik, és akár személyeket is „fel tudunk támasztani” vele: 2023. november 2-án jelent meg a The Beatles: Now And Then című zenéje videoklippel, amiben a felvett demók alapján újraalkották és kiegészítették az elhunyt John Lennon és George Harrison hangját, ami annyira jól sikerült, hogy a The Beatles újból a slágerlisták élére került.¹⁸⁴ A licenciaszerződések szabályozása, illetve a szerzői jog terén felmerülő egyéb sérelmek lassan szabályozásra kerülnek, de mindig lesz új és új probléma, ahogy a mesterséges intelligenciát újabb és újabb feladatokra programozzák be.

¹⁸⁴ Új Beatles-dal a mesterséges intelligencia segítségével, Lennon félévszázados demójából. Euronews, 2023. 11. 02.: <https://hu.euronews.com/2023/11/02/uj-beatles-mesterseges-intelligencia>.

A VÉDELEM BÉRE 6. A MAGYAR NEMZETI FILM- ÉS MÉDIAVAGYON VÉDELME ÉS HASZNOSÍTÁSA

1. Bevezetés

Minden civilizált, kulturális örökséggel rendelkező ország érdeke és alapvető feladata 100-120 éves nemzeti filmkincsének megőrzése, felújítása, gyarapítása és elérhetővé tétele. A magyarországi rendszerváltozást követő években szinte azonnal napirendre került a mozgóképtörvény és a médiatörvény megalkotása, és ezzel összefüggésben az állami tulajdonban lévő filmszakmai vállalatok és közszolgálati médiaszolgáltatók jogállásának tisztázása, illetve ennek részeként e vállalatok keretei között készült filmvagyon és médiavagyon (a magyar mozgóképkincs) sorsának rendezése vagy privatizáció útján, vagy más állami szervezetek alá történő besorolásával. Mindez összecsengett a mozgóképtörvény előkészítésére hivatott Filmszakmai Kerekasztal¹ véleményével: „Az állami tulajdonban lévő filmszakmai vállalatok rendelkeznek azzal a vagyontömeggel, amelynek célszerű hasznosítása biztosíthatja a filmgyártás infrastrukturális hátterét, állami kézben való megőrzését. A nemzeti filmgyártás stratégiai elemeit állami tulajdonban kell tartani.”²

A rendezés alapfeltétele volt a mozgóképgyártás és -forgalmazás stratégiai elemeinek állami tulajdonban tartása, miután az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság (a továbbiakban: ÁPV Rt.) korábbi koncepciója az állami tulajdonban lévő magyar nemzeti filmvagyon privatizációját sem zárta ki. Ennek a piacorientált szemléletnek esett áldozatul a Könyves Kálmán körúti MOVI (Magyar Mozi- és Videofilmgyár), a Mafilm Pasaréti úti telephelye és a Róna utcai Mafilm-telep jelentős része. A Mafilm, a MOKÉP Mozgóképforgalmazási Rt., a Filmlaboratórium, az állami stúdióvállalatok és a Pannónia Filmstúdió vonatkozásában az ÁPV Rt. 2002 novemberében megfogalmazott koncepciója már abból indult ki, hogy ez a filmes portfólió „rendszeridegen az állami vagyonkezelő piaci, tehát haszonelvű szemléletéhez, és ezért célszerűnek tartanak – megfelelő előkészítés (például tőkeemelés) mellett – e cégek privatizációját, vagy esetleg más állami szervezet alá történő besorolását”.³

Jelen írás ezeknek a folyamatoknak az előkészítési, jogalkotási és intézményszervezési lépéseit foglalja össze az azóta eltelt több mint két évtized távlatából.

¹ A mozgóképtörvény megalkotására 2002-ben alakult, a filmszakma szereplőit tömörítő testület.

² Javaslat a mozgóképtörvényre, valamint a magyar mozgóképkultúra és -ipar fejlesztését szolgáló kormányzati döntésekre. VI. fejezet 3. pont. 2002. augusztus 9.

³ Bővebben lásd Kemény Csaba: A magyar nemzeti filmvagyon sorsa. Magyar Nemzet, 2003. április 15.

2. Előzmények

A rendezés alapkérdése az volt, hogy hova kerüljön az állami filmgyártás idején, 1948–1987 között gyártott 830 film tulajdon- és forgalmazási joga. Meg kellett teremteni továbbá a garanciáit annak is, hogy a filmvagyon hasznosításából származó bevételekből megfelelő díjazást kapjanak szerzői jogi és szomszédos jogi jogosultak. Az érintett filmes szervezetek, cégek és intézmények vezetői, valamint az illetékes minisztériumok (a privatizációs és a művelődési tárca) képviselői hosszú évekig vitatkoztak ezeken a kérdéseken, de 2003-ig az Országgyűlés kulturális bizottságától egyetlen javaslat sem került a törvényhozáshoz. A megoldást nehezítette, hogy a filmek belföldi forgalmazási jogai a MOKÉP Mozgókép-forgalmazási Rt.-nél voltak, a külföldiek pedig a Hungarofilm Kft.-nél. A nemzeti kulturális közkinccs értékét egy vagyonértékelés 200 millió forintba becsülte. A jogokért folytatott küzdelem valódi célja az volt, hogy a sokszereplős médiapiac létrejötte után ki részesüljön majd a filmek sugárzási jogának bevételeiből. Az első médiatörvény⁴ ugyanis magyar filmek játszására kötelezte a műsorszolgáltatókat, és ebből évente a 830 film jogainak birtokosa legalább 30-60 millió forintba számíthatott. A közvetlen vagy közvetett állami tulajdonlás mellett szót, hogy ebből a bevételből – a forgalmazási költségek levonása után – kifizessék a szerzői és szomszédos jogi jogosultaknak járó jogdíjakat, továbbá forrásokat biztosítsanak az alkotások megőrzésére és karbantartására is. Az ÁPV Rt. álláspontja 2002-ben már az volt, hogy a vagyonértékelést követően kivásárolja a stúdióknál lévő filmjogokat, majd azokat egyetlen cégnél, a MOKÉP-nél vonja össze, hogy a később privatizálandó társaság kereskedjen azokkal a mozgókép- és médiapiacon. A tizenhárom filmes szakmai szervezet és stúdió által létrehozott Filmszakmai Kerekasztal képviselői viszont egy létrehozandó közhasznú társaságnál gondolták jó kézben lévőnek a műveket, hogy azok egyenrangúan értékesíthetők legyenek a piacon, és nyereségérdekelt magántulajdonos ne húzhasson hasznot eladásukból. Időközben az Országos Rádió és Televízió Testület elnöke is bejelentette igényét a filmjogok birtoklására.⁵

A Filmszakmai Kerekasztal koncepciójában az szerepelt, hogy az ÁPV Rt. tulajdonában lévő filmszakmai vállalatok holdingba (Magyar Mozgóképipari Rt.) tömörítésével párhuzamosan szükség van a MOKÉP Rt.-nél lévő, 1987 előtt készült magyar filmek vagyoni jogainak átadására a Magyar Nemzeti Filmarchívumnak (MNFA). Ez utóbbit a Filmszakmai Kerekasztal egyrészt azzal indokolta, hogy ezzel biztosított a filmvagyon tulajdonosi védelme, másrészt azzal, hogy az MNFA a filmjogok hasznosításából a korszerű filmintézeti funkciók ellátásához többletforrásokhoz jusson. A 2003 januárjában napvilágot látott javaslat szerint a kópiák tulajdonjoga került volna az MNFA-hoz, míg a forgalmazási jogokat – pályázati

⁴ 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról.

⁵ Sós B. Péter: Magyar filmjogok: áttekinthetetlen helyzet. Filmvilág, 1997. 7. sz., p. 37.

úton, meghatározott időre és korlátokkal – egy ezekre a tevékenységekre szakosodott cég kapná meg.

Problémát jelentett viszont, hogy a korábbi vizsgálatok nem terjedtek ki arra, hogy miként lehet a hasznosítási jogokat mint vagyonelemeket az érintett társaságok vagyonából kiemelni és más szervezetnek átadni, pontosabban jogátruházási szerződés útján a kijelölt filmjogosult szervezet vagyonába átcsoportosítani. A törvény-előkészítés részeként került sor a közgazdasági, pénzügyi, jogi elemzések elkészítésére a vagyonátcsoportosítás hatásáról, költségéről, ütemezéséről annak érdekében, hogy jogi és szakmai szempontból megalapozott javaslat szülessen a döntéshozó(k) számára.

Az első és talán legfontosabb feladatot a magyar filmvagyon jogi státuszának meghatározása jelentette. A filmjogok hovatartozását a vonatkozó – a jelzett időszakban hatályos – szerzői jogi törvények és az érintett vállalatok közötti jogátruházási szerződések határozták meg. Az 1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jogról és a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény filmszerzőkre nézve hátrányos rendelkezései értelmében az előállító joga (volt) a felhasználási jogok átengedése harmadik személyeknek akár kizárólagos jelleggel is. Ez, valamint az 1948. évi államosítás és a filmbeszolgáltatás révén kialakult helyzet alapozta meg a MOKÉP jogszerzését. Az államosítások és a filmbeszolgáltatás eredményeként tehát a magyar filmek szerzői vagyoni jogai 1956-ig teljes egészében a MOKÉP vagyonába kerültek, a kópiák tulajdonjogával együtt. A Hungarofilm Vállalat 1956. évi létrehozatalától a külföldi forgalmazási jogokkal már nem a MOKÉP, hanem a Hungarofilm rendelkezett. Ez a „tisztá” rendszer 1964-ig állt fenn.

A Mafilm és a stúdiórendszer 1964-es létrejöttét követően a jogok átruházását a MOKÉP és a Mafilm között megkötött ún. „általános szállítási szerződések” vagy „keretszerződések” rögzítették. A lényege ezeknek a szerződéseknek az volt, hogy a MOKÉP valamennyi (a szerződéssel érintett) filmnek korlátlan időre megszerezte a Magyarország területén történő forgalmazásának, nyilvános és zártkörű előadásának, minden méretben történő sokszorosításának, valamint televíziós közvetítésének a jogát. 1985-ben külön szerződésbe foglalták valamennyi, 1948 után készült film videó- és kábeltévé-forgalmazási jogát. Ezek alapján leszűrhető, hogy a MOKÉP kizárólagosan, időkorlátozás nélkül megszerezte az 1964 és 1987. július 1. (filmszakmai átszervezés, az önálló stúdióvállalatok létrejötte) között elkészített filmek belföldi forgalmazási jogát. Az eredeti filmkópiák (1964–1987) tulajdonjoga a Mafilm Vállalatot illette meg.

A Hungarofilm Kft. kizárólagos joga volt az 1987. június 30-ig elkészült és nyilvánosságra hozott magyar filmek külföldi forgalmazása (a világ bármely részén, időkorlátozás nélkül, minden létező felhasználási területre). A Hungarofilm 2001. évben bekövetkezett MOKÉP-be olvasztásával a külföldi forgalmazási jogok egyesültek a MOKÉP Rt. vagyonában (jegyzett tőkéjében). A MOKÉP és a Pannónia Filmstúdió (1994-től Pannóniafilm Kft.) között megkötött szerződések alapján a MOKÉP – külön meghatározott kivételekkel – időkorlátozási jog nélküli belföldi forgalmazási jogot szerzett a Pannónia Filmstúdióban készült

animációs filmek tekintetében is.⁶ A 1987. július 1-jével megalakult stúdióvállalatok rendelkeztek a jelzett időszak után készült valamennyi film szerzői vagyoni jogaival, kivéve azokkal, amelyeknek a forgalmazási jogait e stúdiók a MOKÉP-nek, illetve a Hungarofilmnek átengedték. Sajátos a jogi helyzete a felszámolással megszűnt Mafilm és MOVI vagyonában lévő filmjogoknak és kópiáknak, amelyek az ÁPV Rt. tulajdonába kerültek. Az ún. „kiürült” vagyoni jogok átruházása nem érintette a forgalmazási jogokat, de felvetette a jogok egyesítésének célszerűségét és szükségességét.

A Magyar Nemzeti Filmarchívum⁷ sajátjának tekintette az államosítás előtt készült magyar filmek szerzői vagyoni jogait és dologi jogait (kópia-tulajdonjog). Az MNFA a tulajdonosi jogosultságát a feladatköréről rendelkező 163/1960. (M.K. 16.) MM számú, illetve utóbb – a 9/2000. (K.K. 18.) NKÖM utasítással hatályon kívül helyezett – 1/1995. (Műv. K. 20.) számú utasításra alapozta. Ez utóbbi utasítás 5. pontja úgy szólt, hogy „[a] Filmintézet gyakorolja az állam nevében az 1987-ig többségi állami pénzeszközből készített – az Állami Vagyonkezelő Részvénytársaságtól és az Állami Vagyonügynökségtől átvett – filmek (játék-, dokumentum-, híradó, népszerű tudományos, animációs filmek stb.) tulajdonosi jogait az elidegenítés kivételével”. Ugyanakkor az alapító minisztérium ezzel csak azt akarta kifejezni, hogy e jogok nem általában illetik meg az MNFA-t, hanem az ÁPV Rt.-vel és az Állami Vagyonügynökséggel (ÁVÜ) kötött megállapodás alapján az MNFA-hoz került jogokkal és kópiákkal kapcsolatosan. Az MNFA szerzői vagyoni jogokat vagy ezen belül forgalmazási jogokat tehát nem kapott és nem vett át az állami vagyonkezelőtől, így nem rendelkezik (nem rendelkezhet) a magyar filmek forgalmazási jogaival sem. Az MNFA ugyanakkor jogszerűen birtokolta a különböző megállapodások és a sajtótermékek kötelezpéldány-szolgáltatásáról szóló 60/1998. (III. 27.) Korm. rendelet alapján átvett filmnegatívokat és más kapcsolódó anyagokat. Az MNFA „őrzési” jogát – ami magába foglalja a felújítás, tudományos kutatás és zártkörű hozzáférhetővé tétel jogát is – feltétlenül biztosítani kellett a későbbiekben is, törvényi rendelkezéssel alátámasztva.

Elsőként azt kellett tisztázni, miként kerülhetnek át az állam a vállalkozói vagyonának részét képező társaságok jegyzett tőkéjében szereplő filmjogok valamely, a költségvetési szférába tartozó vagy más (a költségvetési körön kívüli) szervezethez. Az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyon értékesítéséről szóló 1995. évi XXXIX. törvényben (a továbbiakban: privatizációs törvény) nem szerepelt olyan kifejezett jogcím, ami alapján költségvetési intézmény részére saját hatáskörben az ÁPV Rt. vagyont adhatott volna át. A 2008. január 1-jétől hatályon kívül helyezett privatizációs törvény szerint az ÁPV Rt. bevételeinek terhére a költségvetési törvényben meghatározott mértékben az állam törvényben vállalt kötele-

⁶ 2008-ban MOKÉP-PANNÓNIA Nonprofit Kft. néven a MOKÉP Zrt. és a Pannóniafilm Kft. egyesüléséről döntött a tulajdonos Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.

⁷ Korábban Magyar Filmintézet (1984–2000), még korábban Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum (1959–1984).

zetségeinek teljesítésére lehetett befizetéseket teljesíteni. Jelen esetben – mivel nem bevételről, hanem vagyoni jogokról, vagyontárgyakról volt szó – más megoldást kellett keresni.

A privatizációs törvény 35. §-a szerint az ÁPV Rt. – kivételesen indokolt esetben – az alábbiak szerint adhatta át állami vagyont pénzbeli térítés nélkül:

- a) Olyan vevők részére, akik megfelelő biztosítékok nyújtásával kötelezettségeket vállalnak a reorganizáció, a tőkeemelés, technikai fejlesztés, a szerkezetváltás és a munkavállalók foglalkoztatása, jövedelme, illetve szociális ellátása, továbbá a környezeti károk és terhelések enyhítése tekintetében. Ennek értelmében tehát elméletileg térítés nélkül adhatta át az ÁPV Rt. a filmjogokat (pontosabban azt a társaságot, amelyben a filmjogokat az állami vagyongazdálkodó szervezetnek, annak a vevőnek, aki vállalja a szükségessé váló fejlesztéseket (pl. digitalizálás), tőkeemelést hajt végre és/vagy garantálja a dolgozók hosszú távú foglalkoztatását. Tekintettel arra, hogy a szakma és a kormányzat elkötelezte magát a filmvagyon állami tulajdonban tartása mellett, ezt a lehetőséget ki kellett zárni.
- b) Ha az átadás törvény alapján közalapítvány, közcélú alapítvány, köztestület, továbbá olyan más közcélú egyesület részére történik, amely jogszabályban meghatározott közfeladat ellátását veszi át, illetve költségvetési tehervállalást helyettesít. Ennek értelmében az ÁPV Rt. térítésmentesen adhatta volna át a jogokat, illetve a társaságokat a Magyar Mozgóképi Alapítványnak (MMKA),⁸ amennyiben a filmszakmai tevékenységeket közfeladatként definiáljuk. E megoldás mentén a filmvagyont az ÁPV Rt. saját hatáskörében átadhatta volna az MMKA-nak. Ebben az esetben tehát nem lett volna szükség külön törvényi előírásra sem, csak annak a kimondására, hogy az MMKA közfeladat ellátását veszi át, illetve költségvetési tehervállalást helyettesít.⁹ E konstrukcióban a filmvagyon (filmjogok mint vagyoni értékű jogok) vagy az állami tulajdonú filmszakmai társaságok összessége az MMKA tulajdonába kerülhetett volna egy vagyongazdálkodó közhasznú társaság (kht.) gondozásában. Ha nem a társaságokat, hanem csak a filmjogokat kapja meg az MMKA, akkor a filmkincs hasznosítására pályázatot írhat ki. A pályázati feltételeket, a forgalmazó kötelezettségeit (például az MNFA-nak juttatott hányad) a Filmszakmai Kerekasztallal vagy a Koordinációs Tanáccsal egyetértésben dolgozhatja ki az MMKA.

⁸ A Magyar Mozgóképi Alapítvány egy mozgóképszakmai szervezet volt Magyarországon, amely a mozgóképtörvény szerint az állami költségvetésben a filmipar támogatására előirányzott összegek, illetve az egyéb forrásokból származó, ugyanezt a célt szolgáló bevételek elosztását végezte 1998 és 2012 között.

⁹ A Ptk. szerint a közalapítvány olyan alapítvány, amelyet az Országgyűlés, a Kormány, valamint a helyi önkormányzat vagy kisebbségi önkormányzat képviselő-testülete közfeladat ellátásának folyamatos biztosítása céljából hoz létre. Ebből, valamint a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény 26. § c) 5. pontjából (eszerint közhasznú tevékenység: a kulturális tevékenység) az következik, hogy az MMKA közfeladatokat lát el, következésképpen az ÁPV Rt. vagyonába tartozó vagyoni értékű jogok átadhatóak a számára.

- c) Az éves költségvetési törvényben meghatározott egyéb esetekben. Ennek értelmében az éves költségvetési törvényben vagy annak esetleges módosításában foglalt előírással az ÁPV Rt. térítésmentesen átadja a tulajdonában lévő filmszakmai társaságoknál lévő filmek vagyoni értékű jogait. Ez az átadás kiterjedhet a filmjogok egészére, vagy – különleges eljárással, jogi szakvélemény mentén haladva – a vagyoni jogok meghatározott részére (jogok megosztása). E szabály szerint az átadás kedvezményezettje bármely szervezet lehet, így a költségvetési körbe tartozó Magyar Nemzeti Filmarchívum is. Ennek a változatnak az az előnye az a) pontban foglalt lehetőséghez képest, hogy a kedvezményezettnek nem kell vállalnia semmilyen tőkeemelési, fejlesztési, foglalkoztatási stb. garanciát, amennyiben az Országgyűlés a költségvetési törvény részeként megszavazza a vagyonátadást. A költségvetési törvény külön szabályában kerül kimondásra, hogy az ÁPV Rt. a tulajdonában lévő filmek vagyoni jogait és/vagy a kópiák tulajdonjogát térítésmentesen átadja a Magyar Nemzeti Filmarchívumnak. Ebben az esetben is – hasonlóan az MMKA tulajdonszerzéséhez – lehetőség van arra, hogy az MNFA maga végezze a forgalmazást, vagy pályázatot írjon ki a jogok hasznosítására.
- d) Ha az átadás külön törvény alapján sportszervezet részére történik. Ez a lehetőség esetünkben nem kerülhetett szóba.

Egybehangzó szakértői vélemények alapján a filmjogok átcsoportosítását, átadását két lépésben volt célszerű megvalósítani. Első menetben egy cégben kellett egyesíteni, összpontosítani a valamennyi állami tulajdonosnál – legyen az állami vagyonkezelő vagy filmszakmai társaság – lévő filmjogokat. A második körben kellett sort keríteni e vagyonelemeknek az átruházására – a privatizációs törvény fentiekben részletezett szakaszai mentén – az erre kijelölt szervezetre. A kétlépcsős megoldásra azért volt szükség, hogy a rendezési folyamat kb. egy éve alatt a filmjogok tisztább jogi helyzetbe kerüljenek. Ezt a bonyolult feladatot – szakmai konszenzus mellett és a mozgóképtörvény lehetőségeit kihasználva – az ÁPV Rt. csak részben tudta saját hatáskörben elvégezni. Ehhez szükség volt a filmek alkotóit mint szerzői jogi jogosultakat megillető díjigények (például videókölcsönzés, kábeltévéjogdíj) rendezésére, leginkább közös jogkezelés útján. Ennek rendezésére a FilmJus Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete, a filmalkotók kizárólagos jogkezelő szervezete tűnt a legkézenfekvőbb megoldásnak. Emellett szükségessé vált bevonni a Magyar Szabadalmi Hivatal mellett működő Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: SZJSZT) is.¹⁰

A fentieket összegezve, a filmjogok elvonását és elkülönítését kizárólag egy komplex rendezési folyamatban lehetett elképzelni és megvalósítani. Jogilag talán elképzelhető, de semmiképpen nem megnyugtató rendezés lett volna, ha csupán egy vállalatról egy másik szervezethez, és nem valamennyi, hanem csak a filmek és jogok meghatározott csoportja

¹⁰ Az SZJSZT bevonását, illetve a szakvélemény szükségességét az is alátámasztotta, hogy ilyen típusú jog-elkülönítésre és vagyonátcsoportosításra addig nem került sor az állami szektorban.

kerül át. Egyedüli megoldásként tehát csak az jöhetett szóba, ha – megfelelő vagyonfelmérés, leltár után, valamint a szerzői jogi és szomszédos jogi jogosultakkal, illetve az őket képviselő közös jogkezelő szervezetekkel (Artisjus, FilmJus, EJI, MAHASZ, HUNGART) történt megállapodást követően – az ÁPV Rt. a legoptimálisabb cégbe vonja össze valamennyi saját tulajdonában lévő cég vagyonában lévő szerzői vagyoni jogokat és a jogokat megtestesítő vagyonelemeket. Ez lehet meglévő cég, lehet újonnan alapított társaság. Ezt követően történhet meg – az SZJSZT szakvéleménye alapulvételével – a vagyoni jogok és a jogokat megtestesítő kópia-tulajdonjog szétválasztása és átcsoportosítása, vagy együtt történő átadása a Magyar Nemzeti Filmarchívumnak vagy a Magyar Mozgókép Közalapítványnak. Akár tartósan állami tulajdonban marad, akár privatizálásra kerül a szerzői vagyoni jogok felett rendelkezési joggal bíró társaság, meg kellett teremteni a garanciáit annak, hogy a filmvagyon hasznosításából származó bevételből (nyereségből) tisztességes részesedést kapjanak a jogosultak (szerzők, jogutódok), és más filmszakmai célokra (gyártás, kópiafelújítás, digitalizálás) is forrás teremtszön.

A filmjogok és kópiák átadásának rendezési folyamatát hátráltatta vagy inkább késleltette a Mafilm Rt. privatizációja körül kiobbant, politikai színezetet sem nélkülöző vita.¹¹ Egy másik konfliktus az öt állami filmműhely miatt alakult ki, miután az ÁPV Rt. a filmszakma tudtán kívül 2004. december 16-án 900 millió forinttal megemelte a Dialóg Filmstúdió Kft. addig 3 millió forintos törzstőkéjét, holott a könyvvizsgálói jelentés szerint a Dialóg Filmstúdió már 2000-ben elveszítette teljes vagyonát, tényleges tevékenységet évek óta nem folytatott. Az ÁPV Rt. ezt a társaságot találta a legalkalmasabbnak arra, hogy feltőkésítse, és ebből a pénzből felvásárolja négy állami stúdió – a Budapest Filmstúdió Kft., a Hunnia Filmstúdió Kft., az Objektív Filmstúdió Kft. és a Pannónia Filmgyártó és Forgalmazó Kft. – filmjogait.

A filmszakmában értetlenséget váltott ki, hogy mi a célja a Dialóg Filmstúdió közbeiktatásának. Ennek magyarázata a gazdasági társaságokról szóló törvényben¹² keresendő, amely az ingyenes eszközátadást nem engedte meg, ezért nem jöhetett szóba, hogy egyből az MNFA-nak adják át a felértékelte portfóliót. A Dialóg Filmstúdió közbeiktatásával biztosítani lehetett a vagyon egy helyen tartását, bár erre a MOKÉP ugyanígy alkalmas lehetett volna. A „kiürített” stúdiókat 2005-ben végül úgy privatizálták, hogy azok alkotógárdája kapott erre lehetőséget, más jelentkezőre az ÁPV Rt. nem is számított. A stúdiókat az előző években a tulajdonos többé-kevésbé konszolidálta, amiből azok kifizethették tartozásaikat.

¹¹ A filmszakmai szervezetek azt próbálták elérni a Kormánytól, hogy állítsák le a filmforgalmazó MOKÉP Rt., a filmkészítés infrastruktúráját adó Mafilm Rt., az utómunkákat végző Magyar Filmlaboratórium Kft. (MF), illetve az állami filmstúdiók privatizációját, és dolgozzák ki, hogy a Mafilm és az MF az MMKA és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) tulajdonába, illetve vagyonkezelésébe kerüljön.

¹² 1997. évi CXIV. törvény a gazdasági társaságokról. (Hatályon kívül helyezve 2026. július 1-jétől.)

A forgalmazási jogok a tényleges rendezésig a stúdióknál maradtak, amelyeknek az ebből származó bevételeik egy részét az MNFA-nak kellett befizetni.¹³

3. A mozgóképtörvény és a nemzeti filmvagyon

A filmjogok és kópiák MNFA részére történő átadását megelőzően került sor a mozgóképtörvény elfogadására és kihirdetésére.¹⁴ A mozgóképtörvénynek „A nemzeti filmvagyon védelme” című IV. fejezete deklarálta a nemzeti filmvagyon fogalmát, egyesítését és a felhasználására vonatkozó jogi kereteket. E fejezet alapvető rendeltetése volt azon nemzeti filmalkotások állami tulajdonban tartásának biztosítása, amelyek előállítója és forgalmazója a magyar állam, pontosabban az annak tulajdonában álló állami filmstúdió vagy filmforgalmazó vállalat volt.¹⁵ Ennek érdekében a nemzeti filmvagyon fogalmát a filmalkotásokon a hatályos és a korábbi szerzői jogi törvények alapján az államot megillető vagyoni jogok összessége alapulvételével határozták meg, és az idetartozó filmalkotások vagyonkezelői jogát térítésmentes az MNFA¹⁶ részére adták át. Részben ez szolgált mintául a közszolgálati médiavagyon fogalommeghatározására és felhasználásának (hasznosításának) szabályozására is a 2011. január 1-jétől hatályos médiatörvényben.¹⁷

A nemzeti filmvagyon törvényi definíciójának megalkotásakor a jogalkotó a lehetőség szerinti legátfogóbb fogalommeghatározásra törekedett oly módon, hogy az lefedje az állam mint tulajdonos rendelkezése alatt működő filmgyártóknál, valamint az állam kizárólagos finanszírozásával készült filmalkotásokon fennálló és a filmgyártókat (szerzői jogi terminológiával: filmelőállítókat) megillető valamennyi szerzői vagyoni, felhasználási és szomszédos jogot, amelyeket – az erre kijelölt filmszakmai szervezet részére történő átadás előtt – kincstári vagyoni körbe kell(ett) juttatni. A definíció és az alábbiakban bemutatott módosítása lehetőséget adott arra, hogy befogadjon a nemzeti filmvagyon fogalmába valamennyi olyan filmalkotást, amelynek tulajdonosi, illetve jogosulti pozíciójában (részben legalább) az állam található. Ennek megfelelően a nemzeti filmvagyon törvényi definíciója elsősorban azokat a filmeket érintette, amelyeknek gyártása idején az állam, illetve annak vállalatai kizárólagos szereplőként működtek a magyar filmiparban. Ez az időszak az 1948 és 1987 közötti közel negyvenéves periódusban jelölhető meg, amelynek kezdetét az addigi önálló gyártóstúdiók teljes államosítása, a végét pedig az addig monopolhelyzetű állami filmgyártó, a Mafilm átszervezése és a filmstúdiók szervezeti önállóságának visszaadása jelentette.

¹³ Vajna Tamás, Vitéz F. Ibolya: Felemás filmipari privatizáció. HVG, 2005. május 11.

¹⁴ 2004. évi II. törvény a mozgóképről (hatályos: 2004. április 1-jétől).

¹⁵ Ezek: Mafilm Zrt., Objektív Filmstúdió Kft., Budapest Filmstúdió Kft., Hunnia Filmstúdió Kft., Dialóg Filmstúdió Kft., Pannónia Film Kft., MOKÉP Zrt., Hungarofilm Kft.

¹⁶ 2012-től Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA), 2017-től a Magyar Nemzeti Filmalap Közhasznú Nonprofit Zrt. (MNF), 2020-tól a Nemzeti Filmintézet és Filmarchívum.

¹⁷ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról (a továbbiakban: Médiatörvény vagy Mttv.).

Hangsúlyozni kell, hogy a mozgóképtörvény definíciója alapján az 1969 előtt készült, azaz az 1884. évi és az 1921. évi szerzői jogi törvény hatálya alá eső filmek eredetileg nem tartoztak a nemzeti filmvagyonba. Mivel a jogalkotó nem látott indokot arra, hogy ezek a filmek kimaradjanak a nemzeti filmvagyon köréből, ezért a mozgóképtörvény ilyen irányú 2006. évi módosítása a törvényi fogalomba vonta az 1921. évi LIV. törvény hatálya alá tartozó filmeket is.¹⁸ Ez azt eredményezte, hogy – tekintettel a 70 éves védelmi időre, amit a filmalkotások esetében az utóljára elhunyt szerző halálát követő év első napjától kell számítani – gyakorlatilag minden 1987 előtti készült magyar film szerzői jogi védelem alatt áll, és potenciálisan a nemzeti filmvagyon részét képezi. Kiegészült a meghatározás továbbá az ezeket a jogokat magukban foglaló filmalkotások eredeti negatív példányaival, amelyek kincstári vagyoni körbe vonása és tartós megőrzése szintén kulturális érdek volt.

Meg kell jegyezni, hogy 1987-ben az állam tulajdonosi szerepe nem szűnt meg; ugyanakkor az állami vagyonkezelő portfóliójában maradt cégek olyan gazdálkodási, szervezeti és főleg alkotói önállóságot kaptak, amelynek alapján kijelenthető, hogy az 1987 után e stúdiókban készült alkotások szerzői jogait az önálló szakmai műhelyekként működő stúdiók szerezték meg, kivéve azt az esetet, ha a szerzőkkel ettől eltérően állapodtak meg. Ebből következően a rendezés az 1987 után az államot képviselő vagyonkezelő tulajdonában maradt filmstúdió-vállalatok által gyártott filmeket is a nemzeti filmvagyon körébe sorolta be.

A nemzeti filmvagyon törvényi kategóriája mögött nem elsősorban az a megfontolás állt, hogy ezek a filmek kizárólagosan állami finanszírozással készültek. A mai magyar filmalkotások jó részéről ez ugyanígy elmondható, a támogató szervezetek azonban mégsem léphetnek fel eredeti jogosultként, ez a lehetőség ugyanis – a film szerzőinek minősülő személyeken kívül – csak a filmelőállító számára áll rendelkezésre. Az Sztj. iránymutatást ad arra, hogy mely személyek tekinthetők a film szerzőinek, illetve hogy a film gyártásáért felelős filmelőállító milyen jogcímen és esetekben szerzi meg az alkotásra vonatkozó felhasználási jogokat vagy azok egy részét.¹⁹ Egy film létrehozásának finanszírozása tehát önmagában nem keletkeztet szerzői jogokat a finanszírozó oldalán. Az 1948 és 1987 között készült magyar filmek abból a szempontból viszont mindenképpen más megítélés alá esnek, hogy ebben az időszakban az államon kívül nem volt olyan autonóm gazdasági szereplő, amelyet önálló filmelőállítónak lehetett volna tekinteni.

A nemzeti filmvagyon fogalommeghatározása mellett a mozgóképtörvény azt is rögzítette, hogy a nemzeti filmvagyonra vonatkozó vagyonkezelői jog az állami vagyonkezelő

¹⁸ 2006. évi XLV. törvény a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény módosításáról.

¹⁹ Sztj. 67 § (2) A filmalkotás szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. E rendelkezés nem érinti a filmben felhasznált egyéb művek szerzőinek e törvényben biztosított jogait. (3) A film előállítója (a továbbiakban: előállító) az a természetes személy vagy jogi személy, aki vagy amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről.

szervezettől²⁰ térítésmentesen a Magyar Nemzeti Filmarchívumhoz kerül, amely e vagyont sem részben, sem egészben nem idegenítheti el, nem ruházhatja át, és nem terhelheti meg.

Összefoglalva, az alábbi, a filmekben fennálló egyes jogosultságokat kell a nemzeti filmvagyon körébe tartozónak tekinteni:

- az 1884. évi XVI. tc. és az 1921. évi LIV. tc. hatálya alá tartozó filmekben fennálló jogokat (a post mortem auctoris védelem sajátos hatálya miatt ma már csak azon filmek esetében, amelyek még védelem alatt állnak – ezek azok a filmek, amelyekre vonatkozóan a post mortem auctoris 70 éves védelem 1935-től számítódik);
- az 1969. évi III. törvény hatálya alá tartozó filmekben fennálló jogokat (a védelem fennállását nem befolyásolja filmelőállító stúdiók 1987 előtti és utáni tulajdonosi helyzetének eltérése);
- az 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) hatálya alá tartozó filmekben fennálló jogokat (ebben az esetben a filmelőállítói minőség részletes tisztázásra szorul).

A szabályozás kimondta, hogy az MNFA feladata a nemzeti filmvagyon széles körű és többszatsornás terjesztése. Ennek teljesítése csak a szerzői jogi szabályok tiszteletben tartása mellett lehetséges.²¹ Számba kellett venni tehát, hogy milyen jogosultságokat szerezhettek meg a filmelőállítók, és milyen esetleges jogosultságok maradtak a szerzőknél a különböző szabályozási rezsimek hatálya alatt. A vizsgálat eredménye az lett, hogy a nyilvános előadás és terjesztés joga a filmelőállítónál van, míg a televíziós sugárzás joga az 1950 után, a videó-, és kábeljogok az 1973 után készített filmek esetében vannak a filmelőállítóknál (az állami tulajdonban lévő szervezeteknél).²² Az ezeket az időpontokat megelőzően készített filmek tekintetében a jogok az eredeti jogosultaknál maradtak; ezek megszerzéséről külön kellett gondoskodni. Természetesen az egyéb új típusú felhasználások (műholdas sugárzás, kódolt sugárzás, lehívásra történő hozzáférhetővé tétel) külön szerződési rendelkezést igényeltek.²³ Mindezek alapján össze kellett állítani azoknak a felhasználási módoknak a listáját, amelyek már valamely állami tulajdonban lévő szervezethez tartoztak, illetve azokat, amelyeknek megszerzésére mindenképpen szükség volt ahhoz, hogy a jogszabály elérje a mozgóképtör-

²⁰ Kincstári Vagyoni Igazgatóság (KVI).

²¹ Sztj. 35. § (4) bekezdése.

²² Mivel az 1921. évi szerzői jogi törvény alapján a kábeles és a videón történő felhasználások végig, a televíziós sugárzás pedig 1950-ig ismeretlen felhasználási módnak minősültek, ezért az ebben az időszakban készített filmek tekintetében ezek a jogosultságok az eredeti jogosultaknál maradtak, ahogy az 1969. évi III. törvény hatályban léte alatt gyártott filmek közül is csak az 1973 utániak esetében lehet beleérteni a megfilmesítési szerződésbe a videokazettán történő terjesztés, illetve a kábeles továbbkvetítés jogának átengedését.

²³ Ugyan még az 1969. évi III. törvény (rég Sztj.) sem rendelkezett kifejezetten az ismeretlen felhasználási mód szerződések tekintetében való értelmezéséről, a szakirodalom és a gyakorlat (l. a Szerzői Jogi Szakértő Testület 1985. október 3-án kelt szakvéleménye) ebben az időben is egységes volt abban a tekintetben, hogy az 1921-es törvény hatálya alatt létrejött művek tekintetében kötött szerződések hatálya semmiképpen sem terjed ki olyan felhasználási módokra, amelyek a technika akkori állása szerint ismeretlenek voltak (pl. televíziósugárzás, videófelvétel).

vényben megfogalmazott, hatékony és többszörös terjesztés célját. Ezt az összeállítást és az ennek alapulvételével kimunkált koncepciót a nemzeti kulturális örökség minisztere által benyújtott előterjesztés²⁴ és annak függeléke²⁵ tartalmazta.

A televíziósugárzás tekintetében a dogmatikai tisztaságot megzavarta az, hogy széles körben elterjedt a háború előtti és az ötvenes évekbeli filmek televíziós (ma már többségében műholdas) sugárzása, amely esetekben mind a filmforgalmazási jogokkal rendelkező szervezet (MOKÉP), mind pedig a sugárzó televíziószervezetek úgy tekintették, hogy az államosítás során a MOKÉP-hez került a filmjogok összessége, valamint a televíziózás előtt a filmgyártótól átvett széles körű filmforgalmazási jogok magukban foglalják a televíziózást megelőző időszakban keletkezett magyar filmek valamennyi közönséghez közvetítési, sugárzási típusú felhasználási jogait is.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület 2003-ban készült szakvéleménye átfogó elemzést adott az 1948–1989 között gyártott magyar filmalkotások szerzői vagyoni jogainak helyzetéről.²⁶ A szakvélemény megállapította, hogy az államigazgatási aktusok²⁷ nem eredményezhették az 1987-ig többségi állami pénzeszközökből gyártott filmek vagyoni jogainak a gyártókról, eddigi forgalmazókról az MNFA-ra történő átszállását, mivel azoknak önmagukban nem lehet a filmvagyoni jogokat közvetlenül befolyásoló polgári jogi joghatást tulajdonítani. Ezek az államigazgatási eszközök nem érintették, és a rendszerváltozást követően alkalmazott eszközök már nem is érinthették a szakvéleményben tárgyalt filmek szerzői jogi vagyoni jogait. Az 1948 és 1989 vége között gyártott filmek vagyoni jogainak sorsa tehát eltérő aszerint, hogy a gyártás, illetve a forgalmazónak való átadás időpontjában éppen milyen alapvető szerzői jogi szabályok és milyen szerződések (főként a filmgyártó vállalat és a forgalmazók között) voltak rájuk vonatkozóan hatályban. A szerződések értelmezésekor figyelembe kell venni azt, az Sztj. 44. § (2) bekezdésében foglalt, ám már korábban is érvényes szabályt, hogy a szerződés kötéskor még nem ismert felhasználási módra a filmelőállító, illetve jogutódja sem szerezhetett felhasználási jogot a szerzőktől. Ebből következően ha a szerződésben a videokazettán való többszörözést kötötték ki 1995-ben, ennek a szerződésnek az alapján a felhasználó nem szerzett jogot a DVD-n való többszörözésre is, mivel a DVD 1995-ben még nem volt ismert felhasználási mód.²⁸ „A szakvélemény megállapításai az előadóművészek

²⁴ Előterjesztés a nemzeti filmvagyon rendezésével kapcsolatos feladatokról, továbbá a nemzeti kulturális örökség miniszterének a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások többszörös és hatékony terjesztésének részletes szabályairól és a terjesztésből befolyt bevétel felosztásának módjáról szóló rendeletének koncepciójáról (2005. május). Az előterjesztés célja a filmvagyon kivásárlásával és a filmarchívumhoz telepítésével összefüggő kormányzati feladatok meghatározása és a mozgóképtörvény 35. § (4) bekezdése alapján megalkotásra kerülő miniszteri rendeletre vonatkozó koncepció felvázolása volt.

²⁵ A nemzeti filmvagyon helyzete rendezésének szerzői jogi vonatkozásai.

²⁶ SZJSZT-33/2003. A filmekre vonatkozó szerzői vagyoni jogok az 1948–1989 között gyártott filmekre vonatkozóan. (A megbízó a szakértői vélemény nyilvánosságra hozatalának mellőzését kérte.)

²⁷ Például az 1/1995. (Mú.K.20.) MKM utasítás a Magyar Filmintézettről.

²⁸ Ha mégis megvalósult a DVD-n való többszörözés, a bíróság megállapíthatta a jogsértést. Abban az esetben, ha a szerződésben csak „bármilyen többszörözésre” adtak engedélyt, ugyanebben az időben szintén csak az akkor ismert többszörözési módokra vonatkozhatott a szerződés.

filmbe foglalt előadásaira kötött szerződések esetében annyiban relevánsak, hogy esetükben is vizsgálni kell legalább azt, hogy a felek szándéka fogalmilag kiterjedhetett-e egyes, a szerződésben kifejezetten nem említett, jövőbeni felhasználási módokra.”²⁹

A fentiekből következően voltak olyan jogok, amelyek jogszabály alapján átszálltak a filmelőállítókra (filmelőállítói „minimumjogok”, amelyek a nemzeti filmvagyon központi részét képezik), egyesek külön megállapodásokban kerülhettek átengedésre (ezek tekintetében elengedhetetlenül szükségessé vált az egyes szerződések egyenkénti vizsgálata), és léteztek olyan jogok, amelyek mindenképpen a szerzőknél maradtak, mivel nem is szállhattak át. Összefoglalóan el lehet mondani, hogy a filmek előállítói – az 1921. évi LIV. törvény alapján önálló szerzői jogosultakként, az 1969. évi III. törvény alapján származékos módon – a következő, ma releváns jogokat szerezték meg kizárólagos jelleggel, területi korlátozás nélkül, a védelmi idő teljes tartamára:

- a) nyilvános előadási jog (mozivetítés, egyéb zártkörű vagy nyilvános vetítés);
- b) nyilvánossághoz közvetítés joga (televíziós, műholdas, vezetékes sugárással vagy egyéb módon, ideértve az on demand típusú közönséghez közvetítést is);
- c) többszörözési jog a nyilvános előadási (mozi-, sugárzási) kópia tekintetében (akár hagyományos analóg, akár új típusú, digitális hordozón, akár végleges, akár ideiglenes mozgóképfelvétel rögzítése céljából);
- d) terjesztési jog a nyilvános előadási kópiák tekintetében;³⁰
- e) átdolgozási jog;
- f) terjesztési jog (videó és DVD) azon filmek tekintetében, amelyekkel kapcsolatosan az érintett szerzők e jogot a filmgyártó szervezetre átruházták;
- g) remake-jog, azaz a jogátruházás időpontját megelőzően 10 éven belül gyártott filmek tekintetében a filmgyártót illető engedélyezési jog a film céljára felhasználni kívánt, alapul szolgáló mű, illetve figura más filmben történő felhasználása vonatkozásában.

A következő vagyoni jogok nem szálltak át a filmelőállítókra:

- a) külön megszerzett jogosultságok, például a merchandisingjogok. Tekintettel arra, hogy a merchandisingjogok nem közvetlenül a megfilmesítéshez kapcsolódnak, ezért ezek minden esetben – kifejezett ellenkező kikötés hiányában – az eredeti jogosultaknál maradtak;³¹
- b) magáncélú lejátszásra alkalmas képhordozó formájában történő példányonkénti terjesztési jog, ideértve a film videólejátszását, valamint a bérbeadás jogát az 1981. előtti

²⁹ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2023, p. 660.

³⁰ Az Szjt. 23. § (2), (3) és (6) bekezdése értelmében a filmek bérbeadása és nyilvános haszonkölcsönbe adása, a nyilvános közönyvtárakban történő videókölcsönzés kivételével külön díjfizetési kötelezettséget ró a filmelőállítókra, illetve a filmjogosulti szervezetekre. E díjakról a szerzők nem mondhatnak le, a díjazási jogukat az Szjt. kifejezetten kötelező közös jogkezelésbe utalja.

³¹ Erről bővebben lásd *Stefka Annamária*: A filmjogok és a merchandising. Diplomamunka 2002, Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

időszakban készült valamennyi filmalkotás tekintetében; továbbá az olyan, 1981 óta keletkezett filmekkel kapcsolatban, amelyeken a videóterjesztés jogát a szerzők a film-előállítóira nem ruházták át;

- c) díjigény az 1981 előtt keletkezett valamennyi filmalkotás tekintetében megvalósuló terjesztési jog (videó és DVD), valamint a nyilvános haszonkölcsönbe adási jog gyakorlása ellenében, továbbá ugyanilyen módon az 1981 óta keletkezett, de ebben a tekintetben nem jogosított filmekkel kapcsolatban;
- d) díjigény az 1981. óta létrejött filmalkotások tekintetében a magáncélú képhordozók bérbeadása, valamint nyilvános haszonkölcsönbe adása ellenében;
- e) magáncélú lejátszásra alkalmas multimédiumban történő felhasználás joga a filmvagyonhoz tartozó teljes repertoár tekintetében;
- f) díjigény a filmek magáncélú lejátszására alkalmas multimédiumban történő többszörözése, illetve terjesztése ellenében.

A teljes filmjogi rendezés és az MNFA minél teljesebb körű megszerzése érdekében figyelemmel kellett lenni a filmelőállítói szomszédos jogokra is. Az Sztj. szerint a filmelőállító hozzájárulása kell ahhoz, hogy a filmet

- a) többszörözzék;
- b) terjesszék, ideértve a nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adást is;
- c) vezetékek útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg.³²

Ezekkel a felhasználásokkal kapcsolatban a filmelőállítót díjazás illeti, a jogok teljes egészében átruházhatók. Ennek fényében felmerült, hogy az MNFA a szerzői engedélyezési és felhasználási jogokon kívül szerezze meg az „új típusú” szomszédos jogosultságokat is. Ezek a jogok az akkori szabályok szerint az 50 évnél nem korábban bemutatott, illetve elkészült filmek esetében illetik meg az egyes jogosultakat. E jogok teljes körűen lefedik a ma ismert és a szerzői jogi szabályozás által elismert felhasználási módokat, így ezek megszerzésével lényegében valamennyi többszörözési és terjesztési mód teljeskörűen gyakorolható a szerzői jogosult által.

Mint látható, ahhoz, hogy a nemzeti filmvagyon az MNFA-hoz kerüljön, és a mozgóképtörvénynek megfelelő hasznosítása megkezdődhessen, előkészítő lépések megtételére volt szükség. A korábban a különböző filmstúdiókat és filmterjesztőket, valamint a koprodukciós partnereként számos film előállításában közreműködő Magyar Televízió Rt.-t illető szerzői vagyoni jogok és felhasználási jogok, valamint a kópiákon fennálló tulajdonjogok terjedelmét és értékét fel kellett mérni, majd egy helyre, a Kincstári Vagyoni Igazgatósághoz kellett csoportosítani. Rendezni kellett a jogok jövőbeni gyakorolhatóságának kérdését is. Ennek érdekében az érintett közös jogkezelő szervezetekkel megállapodás született annak

³² Sztj. 82. § (1) bekezdése.

érdekében, hogy közös jogkezelés keretében lehetővé váljon a nemzeti filmvagyonnal kapcsolatban fennálló, magánszemélyek rendelkezése alatt álló jogosultságok érvényesítése.

A közös jogkezelő szervezetek tehát közvetlenül a Magyar Nemzeti Filmarchívummal állapodtak meg átalánydíjas szerződés formájában, melynek megfelelően az tárgyidőszakonként beszámolt a filmvagyonba tartozó alkotások szóban forgó felhasználásaival kapcsolatosan elért bevételeiről, és jogdíjként az adott bevételei összege után meghatározott százalékos díjat fizetett. A jogosítás egyéves vagy kétéves időszakra szólt, ennek megfelelően az MNFA ezen időszakok alatt az engedélynek megfelelően felhasználhatta a szóban forgó műveket, illetve a felhasználásokra harmadik személyeknek is (televíziószervezetek, mozik stb.) engedélyt adhatott, majd a felhasználásokról részletes kimutatásokkal szolgált a közös jogkezelő szervezeteknek, amelyek a felosztási szabályzatuk alapján az adatközlésnek megfelelően elvégezték a jogdíjak jogosultak közötti felosztását és kifizetését.

A filmelőállítókat és filmszerzőket képviselő FilmJus esetében ez akként zajlott, hogy az MNFA filmelőállítói jogosulti státuszánál fogva megkapta, illetve megkapja a jogkezelő szervezettől az előállítói kisjogdíjakat (magánmásolási díj, kábeljogdíj), továbbá a FilmJus gyakorolja a filmarchívum tulajdonában lévő magyar filmek külföldi közös jogkezelését. A filmszerzői területen a filmarchívum elismerte a FilmJus jogkezelési jogosultságát, és a filmek felhasználása után fennálló jogdíjfizetési kötelezettségét a FilmJus közreműködésével teljesítette, illetve teljesíti. Ennek mértéke a FilmJus éves díjszabásaiban foglalt díjtételek, kivéve, ha született és fellelhető a filmszerzővel kötött egyedi szerződés.

A rendezési folyamat részeként került kiadásra a 203/2006. (X. 5.) Korm. rendelet a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások terjesztésének részletes szabályairól. Ennek értelmében az MNFA a nemzeti filmvagyonba tartozó jogok által érintett filmalkotások terjesztése során a filmalkotásokat közvetlenül forgalmazza, vagy terjesztési szerződést köt a filmterjesztést (forgalmazást) üzletszerűen végző szervezetekkel, attól függően, hogy a magasabb forgalmazási bevételek elérése, a filmalkotások széles körének a közönséghez való eljuttatása milyen módon valósul meg eredményesebben, illetve a forgalmazás feltételei az MNFA-nál milyen mértékben állnak rendelkezésre. Az MNFA a miniszter által jóváhagyott minimum díjmértékekre tekintettel, a terjesztési módoktól függően alakíthatta ki a díjfizetés módját és mértékét a forgalmazókkal. A rendelet kimondta azt is, hogy a szerzői és szomszédos jogi jogosultakkal szemben a felhasználási engedély megszerzéséért és a jogdíj megfizetéséért az MNFA felel. A filmarchívummal egyetemlegesen felel a forgalmazó, ha a filmarchívum a forgalmazó elszámolási és fizetési kötelezettségének elmulasztása miatt nem tudja teljesíteni a szerzői és szomszédos jogi jogosultakat megillető jogdíjat.

A 2019. december 31-éig hatályban lévő rendelet kitért arra is, hogy az MNFA a nemzeti filmvagyonba tartozó jogok által érintett filmalkotásokon fennálló, azon felhasználási jogoknak a megszerzésére, amelyeknek nem ő a vagyonkezelője, és nem a Kincstári Vagyoni Igazgatóság a jogosultja, felhasználási szerződés megkötését kezdeményezi az egyéb szerzői jogi, illetve szomszédos jogi jogosultakkal, ideértve az egyes vagyoni jogok közös kezelését végző egyesületeket is.

A mozgóképtörvény 2012. január 1-jétől hatályos módosítása kimondta, hogy a nemzeti filmvagyonra vonatkozó vagyonkezelői jogokat a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) gyakorolja.³³ Új elem volt a szabályozásban, hogy a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások terjesztését külön jogszabályban meghatározottak, valamint a MaNDÁ-val kötött megállapodás alapján az elsődlegesen a magyar filmgyártásra szánt állami források elosztására létrehozott Magyar Nemzeti Filmalap (MNF) végzi. Külön szabály rendezte a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapnak (MTVA) a MaNDA gyűjteményéhez való hozzáférését. Eszerint az MTVA a médiatörvény szerinti feladatai ellátása érdekében a MaNDA által őrzött filmalkotásokat felhasználhatja, illetve a médiatörvény szerinti feladatai ellátása körében a közszolgálati médiaszolgáltatók részére felhasználásra átengedheti.

A Nemzeti Filmintézet Közhasznú Nonprofit Zrt. a Magyar Nemzeti Filmalap és a Médiamecenatúra program egyesüléséből alakult meg 2020. január 1-jétől.³⁴ Az 1992 óta közgyűjteményként működő filmarchívum a Nemzeti Filmintézet igazgatóságaként alapfeladatként látja el a nemzeti filmvagyon hazai és nemzetközi terjesztését, a köznevelésben való hasznosítását. A folyamatos fejlesztések mellett gondoskodik a gyűjtemény legmagasabb színvonalú megőrzéséről, folyamatos digitalizálásáról és restaurálásáról.³⁵

A CDSM-irányelv³⁶ rendelkezéseivel összhangban, 2021. június 1-jei hatállyal került átültetésre az Szjt.-be a kereskedelmi forgalomban nem elérhető művek fogalma és felhasználásuk szabályozása.³⁷ A rendelkezések célja az olyan művekhez való hozzáférés biztosítása, amelyek kereskedelmi forgalomban nem érthetőek el, így ki vannak téve a kulturális kőrforgásból való kikerülés veszélyének. Az átültetést követően azonban lehetővé vált az ilyen műveknek a kulturálisörökség-védelmi intézmények általi szabad felhasználása, ami lehetővé teszi e művek tágabb körben való elérhetőségét, és elősegítheti a kereskedelmi forgalomba való visszakerülését is. Mivel a filmarchívum és az MTVA keretében működő Közzolgálati Médiaarchívum közgyűjteményként kulturálisörökség-védelmi intézménynek minősül, ezek az intézmények is szabadon használhatják fel az olyan, a gyűjteményük részét képező műveket vagy szomszédos jogi védelem alatt álló teljesítményeket, amelyekről a kereskedelmi forgalomban létükre vonatkozóan az adott helyzetben általában elvárható gondossággal végzett vizsgálat alapján vélelmezhető, hogy a szokásos kereskedelmi csatornákon

³³ Megállapította a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény módosításáról szóló 2011. évi CLXIX. törvény 13. §-a. Hatályos: 2012. január 1-jétől.

³⁴ Megállapította a 2019. évi CVI. törvény egyes törvényeknek a Nemzeti Filmintézet Közhasznú Nonprofit Zrt. létrehozásával összefüggő módosításáról.

³⁵ <https://nfi.hu/filmarchivum/rolunk-3/bemutatkozás>.

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

³⁷ 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról.

keresztül a nyilvánosság számára nem hozzáférhetők. A mű vagy szomszédos jogi védelem alatt álló teljesítmény nem tekinthető kereskedelmi forgalomban nem elérhetőnek, ha a mű vagy szomszédos jogi védelem alatt álló teljesítmény egyéb változata – ide nem értve a mű átdolgozását – a kereskedelmi forgalomban hozzáférhető.

4. A közszolgálati médiavagyon és annak hasznosítása

Részben hasonló utat járt be a közszolgálati médiaszolgáltatók keretei között készített műsorok és más művek tulajdonjogának és felhasználási vagyoni jogának tisztázása. A rendezésnek azt kellett biztosítania, hogy azok a szerzői művek és egyéb teljesítmények, amelyek részben vagy egészben a közmédia tulajdonában voltak (beleértve mindezek hordozóit, valamint a műveken, teljesítményeken fennálló felhasználási jogokat is) engedély- és térítésmentesen az MTVA tulajdonába kerüljenek.

A közszolgálati médiarendszer átalakításának keretében, annak részeként 2011. január 1-jétől a négy közszolgálati médiaszolgáltató³⁸ volt vagyona egy részének kezelését, illetve egyes feladatait az MTVA vette át. Az átalakítás és a vagyonátadás részleteit a 2010. december 31-éig hatályos rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény átmeneti rendelkezései,³⁹ a vagyonátadó határozat,⁴⁰ valamint a médiatörvény⁴¹ tartalmazta. E vagyonátadásnak kellett megteremtteni a jogi (elsődlegesen szerzői jogi) feltételrendszerét, amelynek mintájául a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások vagyonkezelői jogának a Magyar Nemzeti Filmarchívum részére történő térítésmentes átadása, illetve felhasználása szolgált a mozgóképtörvény speciális, azóta részben már hatályon kívül helyezett szabályai alapján.

2011. január 1-jétől tehát az MTVA a tulajdonosi joggyakorlója a közszolgálati médiaarchívumnak, amely tartalmazza egyrészt a közszolgálati médiavagyont, illetve a közszolgálati médiavagyonba nem sorolható műveket és más teljesítményeket. A közszolgálati médiavagyon tekintetében csak olyan művekről, műsorszámokról, hangfelvételekről, kulturális értéket képviselő dokumentumokról, valamint a műveket tartalmazó fizikai hordozókról,

³⁸ A négy közszolgálati médiaszolgáltató (a Magyar Rádió Nonprofit Zrt., a Magyar Televízió Nonprofit Zrt., a Duna Televízió Nonprofit Zrt. és a Magyar Távirati Iroda Nonprofit Zrt.) 2015. július 1-jétől Duna Médiaszolgáltató Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság elnevezéssel egyesült, és egyedüli közszolgálati médiaszolgáltatóként folytatja tovább tevékenységét.

³⁹ 149/C. § (1) Az Országgyűlés határozatban rendelkezik a Közszolgálati Közalapítvány, a Magyar Rádió Zrt., a Magyar Televízió Zrt. és a Duna Televízió Zrt. vagyonának térítésmentes állami tulajdonba adásáról, amely vagyon vonatkozásában a tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét a Műsorszolgáltatás Támogató és Vagyonkezelő Alap gyakorolja. A Közszolgálati Közalapítvány a Magyar Rádió Zrt., a Magyar Televízió Zrt. és a Duna Televízió Zrt. vezérigazgatóinak javaslatára dönt a részvénytársaságok működéséhez szükséges vagyonának, valamint a jogi személyiségekhez közvetlenül kapcsolódó vagyoni értékű jogosultságoknak arról a köréről, amely a részvénytársaságok tulajdonában marad.

⁴⁰ 109/2010. (X. 28.) számú Országgyűlési határozat a Közszolgálati Közalapítvány, a Magyar Rádió Zrt., a Magyar Televízió Zrt., a Duna Televízió Zrt. és a Magyar Távirati Iroda Zrt. vagyona meghatározott körének a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap részére történő átadásáról.

⁴¹ Mttv. 100. §-a és 203. §-ának 33. pontja.

jelmezekről, kellékekről, díszletekről és egyéb szerzői művekről beszélhetünk, amelyek a médiatörvény hatálybalépését megelőzően a közszolgálati médiaszolgáltatók valamelyikét, vagy azt követően az MTVA-t illetik meg vagy illették meg, valamint amelyekre vonatkozóan az Mttv. hatálybalépését követően a közszolgálati médiaszolgáltatók jogelődei szereztek vagy maga a közszolgálati médiaszolgáltató szerez jogot. Az archívum másik részét képező, ún. egyéb vagyon kategória olyan ingó és szellemivagyon-elemekből tevődik össze, amelyek vonatkozásában nem dönthető el egyértelműen, hogy a közszolgálati médiavagyon részét képezik-e, vagy sem, ugyanis előfordulhatnak az archívumban olyan művek, amelyeknek más a jogtulajdonosa, ezért kétséges vagy harmadik személy által vitatható lehet az MTVA jogszerzése.

A vagyonátadás nemcsak a felhasználási és más szerződésekben foglalt jogokra terjedt ki, hanem a közszolgálati médiaszolgáltatók saját (belső) gyártásában készült műveire, műsoraira is. Ezeknél is előfordulnak szerzői jogi értelemben véve „vegyes művek”, vagyis amelyeknél a filmelőállítónak minősülő médiaszolgáltató nem szerezte meg minden szerzőtől a korlátlan felhasználási jogokat.⁴² Az MTVA 2011. január 1-jétől – a vagyonszállás, illetve a közmédia integrációjának időpontjától – maga gyártja az ún. belső gyártású műsorokat, vesz részt koprodukciókban, és maga köti meg a felhasználási és egyéb, vagyoni vagy felhasználási jog megszerzését tartalmazó szerződéseket (külső gyártás vagy vásárolt műsorok).

A jogalkotói szándék az volt, hogy a vagyonátadással az MTVA-hoz telepített és abban „egyesített” – döntően költségvetési finanszírozású – médiavagyon közszolgálati médiaszolgáltatásban történő felhasználása minél gördülékenyebben és könnyebben valósulhasson meg. A helyzetet az tette bonyolulttá, hogy az MTVA nem lett jogutódja a közszolgálati médiaszolgáltatóknak, csupán a feladataik és a vagyonuk jelentős része került át az Országgyűlés döntése nyomán, jogszabály útján az MTVA-hoz. A helyzetet csak úgy lehetett rendezni, hogy a közszolgálati médiavagyon fogalmi köre a lehető legszélesebben kerül meghatározásra,⁴³ ezáltal biztosítva egyrészt az MTVA teljes körű jogszerzését, másrészt

⁴² Például ha a belső gyártású műsor írója és/vagy zeneszerzője nem volt a médiaszolgáltató munkavállalója, nem szálltak át a médiaszolgáltatóra a közreműködő szerző(k) teljesítményéhez kapcsolódó vagyoni jogai.

⁴³ Lásd Mttv. 203. § 33. Közszolgálati médiavagyon: a közszolgálati médiaszolgáltató, jogelődei, valamint az Alap által megrendelt, bármilyen jogcímen készített, adásvétel útján beszerzett, felhasználási szerződéssel vagy egyéb megállapodás útján részben vagy egészben megszerzett vagy készített filmalkotások és más audiovizuális művek, rádiós műsorszámok, hangfelvételek és a médiaszolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb, kulturális értéket képviselő dokumentumok, fényképek szerzői és szomszédos jogai, vagy ezek bármely felhasználási jogai, valamint e műveket tartalmazó fizikai hordozók (például: lemezek, szalagok, kazetták, papíralapú dokumentumok, kották), továbbá a jelmezek, kellékek, díszletek és egyéb szerzői művek, amennyiben a művel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogok a törvény hatálybalépését megelőzően a közszolgálati médiaszolgáltató jogelődei valamelyikét vagy a törvény hatálybalépését követően az Alapot illetik meg vagy illették meg, valamint amelyekre vonatkozóan e törvény hatálybalépését követően a közszolgálati médiaszolgáltató jogelődei szereztek, vagy maga a közszolgálati médiaszolgáltató szerez jogot.

a közszolgálati médiaszolgáltatás archív műsorszámokkal történő ellátásának folyamatos biztosítását, több garanciális feltételnek való egyidejű megfeleléssel.⁴⁴

A jogátzállás alapján az alkotásokat az MTVA külön engedély és díjfizetési kötelezettség nélkül jogosult és köteles a közszolgálati médiaszolgáltató számára nyilvánossághoz közvetítés céljára átadni. A jogátzállás nem érinti az MTVA-nak, illetve – közvetítésre átadás esetén – a közszolgálati médiaszolgáltatónak a közös jogkezelő szervezetek részére történő adatszolgáltatási és jogdíjfizetési kötelezettségét.⁴⁵

2011 áprilisától ugyancsak az MTVA a tulajdonosi joggyakorló a Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) tekintetében is, amely a magyar és magyar vonatkozású műsorszámok gyűjtését, nyilvántartását, archiválását és a nyilvánosság számára külön rendeletben meghatározott módon történő hozzáférhetővé tételét biztosító, állami tulajdonban lévő, országos gyűjtőkörű közgyűjteménynek minősülő audiovizuális archívum. A NAVÁ-törvény⁴⁶ értelmében a NAVÁ-val összefüggő tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét az MTVA a médiatörvény rendelkezéseinek figyelembevételével gyakorolja.

A közszolgálati médiavagyonra vonatkozó tulajdon- és jogátzállás nem ellentétes az Szjt. előírásaival, nem sérti a szerzői és szomszédos jogi jogosultak érdekeit, továbbá az MTVA csak azokat a jogokat szerezte meg, amelyek a közszolgálati médiaszolgáltatókat is megillették, semmivel sem többet. A konstrukciót azért kellett így kialakítani, mert ezek a szervezetek bizonyos esetekben harmadik személyre történő átruházás tilalmával szereztek meg a sugárzási jogokat. Ha viszont a médiatörvény mondja ki a jogátzállást (jogutódlást), akkor nincs szó harmadik személynek történő átengedésről, hanem arról, hogy a közszolgálati médiaszolgáltató helyébe meghatározott esetekben az MTVA lép.⁴⁷

Az MTVA – mint kizárólagos jogtulajdonos – jogosult terjesztetni, értékesíteni, értékesítési célra felajánlani azokat a műveket, amelyek a közmédiarendszerben készültek, keletkeztek vagy kerültek beszerzésre. A médiatörvény mindezeket nemcsak jogosultságként, hanem feladatként is az MTVA-hoz rendeli. A médiatörvény még azon művek, műsorok szerzői vagyoni jogait is az MTVA-hoz telepítette, amelyekre vonatkozóan a közszolgálati médiaszolgáltató esetlegesen a törvény hatálybalépését követően szerez jogot.

A médiatörvény 100. §-ának (6) bekezdése kifejezett kikötést tartalmaz az MTVA-ra, illetve a közszolgálati médiaszolgáltatóra nézve az Szjt. betartására és a közös jogkezelő szervezetekkel történő megállapodásra, ami garanciát jelent arra, hogy az archívumban ta-

⁴⁴ Kiss Zoltán Károly: A közszolgálati médiaarchívum és a Nemzeti Audiovizuális Archívum szabályozási környezetének változásai. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) év. 5. sz., 2015. október, p. 128.

⁴⁵ Uo. p. 126.

⁴⁶ 2014. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról.

⁴⁷ Kiss: i. m. (44), p. 128.

lálható művek és más teljesítmények felhasználása jogszerűen történik.⁴⁸ Ezzel összhangban az MTVA 2011-ben és 2012-ben hosszú távú megállapodásokat kötött az Artisjus-szal és a MAHASZ-szal, továbbá a FilmJus-szal, az Előadóművészi Jogvédő Irodával és a HUNGART-tal is.

Az MTVA archívumának hasznosításával kapcsolatban elsők között felmerült egyik legégetőbb kérdés az volt, hogy részét képezi-e a közszolgálati médiavagyonnak az MTVA megalakulása előtt gyártott filmek online felhasználásának joga, és ha igen, hogyan szálltak át az egyes közszolgálati médiaszolgáltatók által korábban megszerzett online felhasználási jogok az MTVA megalakulását követően magára az MTVA-ra. A médiatörvény hatálybelépése előtt gyártott művek, műsorok online felhasználásának joga abban az esetben szállt át az MTVA-ra, ha ezekkel a jogokkal már a közszolgálati médiaszolgáltatók is rendelkeztek. A médiaszolgáltatók – szomszédos jogi jogosultként – az általuk előállított (belső gyártású) műsorok teljes körű vagyoni jogaival rendelkeztek, beleértve az online felhasználás jogát is. A közszolgálati médiavagyonban, továbbá az MTVA archívumának abban a részében, amely nem tartozik a közszolgálati médiavagyonba, ugyanakkor vannak olyan művek, műsorok, illetve felhasználási jogok, amelyekre nézve az MTVA nem rendelkezik online felhasználási joggal, mert ezeket a médiaszolgáltatók korábban nem szerezték meg, vagy ismeretlen felhasználási módként nem szállták át ezek a jogok az eredeti szerzőktől a médiaszolgáltatókra.

Az archívumban található rádió- és televíziójátékok és filmalkotások ismételése során a szerzői és szomszédos jogi jogosultaktól (rendező, író, forgatókönyvíró, zeneszerző, műfordító, dramaturg, operatőr, jelmez- és díszlettervező, előadóművészek), illetve örökösöiktől felhasználási szerződés megkötésével lehet megszerezni az ismételt sugárzási jogokat. Ezek az ún. nagyjogos engedélyek függetlenek a közös jogkezelő szervezetek részére fizetett sugárzási átalánydíjtól. Az ismételt sugárzási engedélyt nem kell megszerezni azoktól az alkotóktól, akik a közszolgálati médiaszolgáltatóval, illetve jogelődeivel munkaviszonyban vagy egyéb tartós foglalkoztatási viszonyban álltak. Az előadóművészek közreműködésével készült televízióműsorok ismételt sugárzásának díjazásával kapcsolatban a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleménye szerint a sugárzás vagy nyilvánossághoz történő átvitel céljából rögzített előadások esetében – ideértve a filmalkotásoknak tekinthető ilyen rögzítéseket is – teljes egészében, minden korlátozás nélkül fennáll az Sztj. szerinti díjigény, és nem vonatkozik rájuk a filmelőállítóra történő jogátzállás vélelme. A díjigény akkor is fennmarad, ha az előadóművész hozzájárul előadásának filmalkotásban való rögzítéséhez,

⁴⁸ Mttv. 100. § (6) Az Archívumban található, a közszolgálati médiavagyon részét képező, valamint a közszolgálati médiavagyonba nem tartozó szerzői műveket és más szellemi alkotásokat az Alap és a közszolgálati médiaszolgáltató az Sztj., valamint a szerzői jogi és szomszédos jogi jogosultakkal kötött megállapodás keretei között használhatja fel.

és nem köti ki külön, hogy ez a jogdíjigény a rögzítéshez való hozzájárulással nem száll át a rögzítést végzőre vagy másra.⁴⁹

5. Zárógondolatok

A mozgóképtörvény kiemelten fontos rendelkezése volt azon nemzeti filmalkotások állami tulajdonban tartásának biztosítása, amelyek előállítója a magyar állam (pontosabban állami filmstúdió) volt. Ennek érdekében a nemzeti filmvagyon fogalmát a filmalkotásokon a hatályos és a korábbi szerzői jogi törvények alapján az államot megillető vagyoni jogok összessége alapulvételével határozták meg, és az idetartozó filmalkotások vagyongazdálkodási jogát térítésmentesen a Magyar Nemzeti Filmarchívum részére adták át. Részben ez szolgált mintául a közszolgálati médiavagyon fogalmának meghatározására és felhasználásának szabályozására a médiatörvényben, majd 2019-ben az építészeti alkotásokra vonatkozó szerzői jogi szabályozás megreformálásának, és ennek részeként a nemzeti tervvagyon bevezetésének.⁵⁰ Ez utóbbinak célja a rendszerváltást megelőzően állami keretek között munkaviszonyban készült építészeti tervek egységes kezelésének megteremtése volt, továbbá annak deklarálása, hogy azokra a tervekre kizárólag az állam szerezhette vagyoni jogot. A nemzeti tervvagyon felállításával egyértelművé vált, mely épületekre és azok terveire vonatkozóan gyakorolhatja egy állami szerv a vagyoni jogokat.⁵¹

Mindhárom jogintézmény bevezetésekor komoly aggályok fogalmazódtak meg, hogy ezek az intézkedések az eredeti alkotók vagyoni jogainak normatív eszközökkel történő csorbítását jelentik, amelyek a nekik járó jövedelmek (jogdíjak) elapadásával járhatnak. Az azóta eltelt időszak ezeknek a félelmeknek az ellenkezőjét igazolta vissza. Nem túlzás kijelenteni, hogy a tárgyalt vagyonelemek jogi és intézményi háttérének megteremtése nemcsak előmozdította ezeknek a műveknek a piacra kerülését és többszörös hasznosítását, de többletbevételhez juttatta az így felhasznált alkotások szerzőit és szomszédos jogi jogosultjait, leginkább jogörököseit.

⁴⁹ SZJSZT-27/2006. Az előadóművészek közreműködésével készült televízió-műsorok ismételt sugárzásának díjazása – Az Szjt. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése.

⁵⁰ 2018. évi CXXXIV. törvény az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról. A jogalkotó a rendezésre vonatkozó alapvető szabályokat nem az Szjt.-ben, hanem az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényben helyezte el, mely szabályok lényegében változtatás nélkül kerültek át a magyar építészetéről szóló 2023. évi C. törvény 191-192. §-ába.

⁵¹ Bővebben lásd: Kiss Zoltán Károly: Az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények szerzőinek díjazása. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 6. sz., 2023. december, p. 55–58.

SZÓCIKKEK AZ IJOTEN INTERNETES JOGTUDOMÁNYI ENCIKLOPÉDIA SZERZŐI JOG ÉS IPARJOGVÉDELEM ROVATÁBÓL

Kókai-Kunné dr. Szabó Ágnes

A NÖVÉNYFAJTA-OLTALOM, A KÖZÖSSÉGI NÖVÉNYFAJTA-OLTALOM*

1. A növényfajta-oltalom – a közösségi növényfajta-oltalom

1.1. A növényfajta-oltalom

A növényfajta-oltalom a növénynemesítés eredményeként keletkező új növényfajták biológiai sajátosságaihoz igazodó, sui generis iparjogvédelmi oltalma.

A *növényfajta-oltalom tárgya a növényfajta*. A növényfajta elsődlegesen körülhatárolható, genetikai tartalmat hordozó élő anyag, amely csak tudatos nemesítői tevékenységgel állítható elő és tartható fenn.¹ A növényfajta meghatározott rendszertani egységbe (nemzetség, faj, alfaj) tartozó egyedek populációja, amely más fajtáktól morfológiai vagy élettani jellemzők alapján megkülönböztethető, a növényállománya egyöntetű megjelenésű, kiegyenlített, gazdaságosan szaporítható. Megfelelő körülmények között a fajtajellemző bélyegek változatlanok.

A föld termőterülete napjainkban is ugyanakkora, mint száz évvel ezelőtt, miközben a lakossága folyamatosan növekszik. A növénynemesítőknek termőképesebb, jobb tápértékű, a kórokozóknak és kártevőknek ellenálló, az ökológiai termesztés és az ipari felhasználás igényeit kielégítő növényfajták nemesítésével kell reagálniuk a 21. század globális ökológiai kihívásaira.² Napjainkban cél a növénynemesítés hatékonyságának, gyorsaságának és rugalmasságának fokozása is.

A növénynemesítés kiindulópontja a genetikai anyagok használata, és célja a piac igényeinek megfelelő új növényfajta előállítás. A növényfajták nemesítési módszerei a 20. század közepe óta a tudományos felfedezések és a technika fejlődésének eredményeként alapvetően megváltoztak. Hosszú út vezetett a hagyományos nemesítési eljárásoktól a géntech-

* A tanulmány a nyílt hozzáférésű IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András és Fekete Balázs) Szerzői jog és iparjogvédelem rovatának (rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett) önálló szócikként is megjelent. Az IJOTEN szócikkeinek létrehozását és széles körű elérhetőségét az SZTNH a folyóiratban való közléssel is támogatja. Az enciklopédia elérhetősége: www.ijoten.hu.

¹ Lontay Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Szerzői jog és iparjogvédelem. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021, p. 337–342.

² Heszky László: A növénytermesztés és a növénynemesítés kihívásai a XXI. század elején. Agroforum, 2009. március 7–12.

nológiai módosításhoz³ és az új nemesítési technikák, a génszerkesztés alkalmazásához. A génszerkesztés,⁴ a precíziós nemesítés különbözik a genetikailag módosított organizmusok (GMO) létrehozásától. A génszerkesztéssel történő nemesítési eljárás során nem kerül sor sem fajtaazonos, sem fajtaidegen gén „bevitelére”.

Egy-egy új növényfajta nemesítése hagyományos nemesítési módszerekkel 10-20 év, ezzel szemben géntechnológiai módosítással és az új nemesítési technikák alkalmazásával ez az időszak lényegesen rövidebb, 3-5 év.

1.2. A közösségi növényfajta-oltalom

A közösségi növényfajta-oltalom *egységes hatállyal rendelkezik* az Európai Unió területén, azt csak egységesen lehet megadni, átruházni és megszüntetni, és a növényfajtákra vonatkozó iparitulajdon-jogok egyetlen és kizárólagos formája.⁵

A közösségi növényfajta-oltalom tárgyát képezheti valamennyi növényrendszertani nemzetséghez és fajhoz tartozó fajta, ideértve többek között a nemzetségek és a fajok közötti hibrideket is.⁶

2. A növényfajta-oltalom nemzetközi szabályozása

Az 1883-ban megkötött, az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Uniós Egyezmény⁷ 1. cikkének (3) bekezdése szerint az ipari tulajdont „legtágabban kell érteni és az kiterjed a mezőgazdaságra és a nyersanyagtermelésre, valamint minden előállított vagy természetes termékre, pl. borokra, magvakra, dohánylevelekre, gyümölcsökre, háziállatokra, ásványvizekre, sörökre, virágokra, lisztfajtákra is”. E rendelkezés alapján tartozhatnak a növényfajták is az ipari tulajdon tárgykörébe.

³ „Minden élőlény (növények, állatok, emberek) minden sejtmagjában lévő DNS (az ún. genom) tartalmazza az adott élőlény genetikai programját. A gén egy DNS szakasz, amely szerkezeti és működési egységet alkot és egy vagy több fehérje működtetéséhez szükséges információt tartalmaz. A DNS bázis sorrendjének meghatározása tette lehetővé az ún. DNS szekvenálást, amely egy DNS szakasznak, vagyis a génnek a kivágását jelenti. A gének nem tulajdonságokat, hanem enzimfehérjéket kódolnak. A gének a sejtekben lezajló anyagcsere folyamatok szabályozásán keresztül közvetve határozzák meg a növények külső és belső tulajdonságait. A genotípus a környezeti hatásokkal kölcsönhatásban határozza meg az egyed külső megjelenését, a fenotípust” – Lásd: *Heszky László: A génbankok valóban a gének bankjai lesznek a XXI. században. Tájgazdálkodás, tájfajták, génmegőrzés. Nyílt nap 2009. május 22. 2009. Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottsága, Budapest, p. 54–62.*

⁴ 2020 októberében a kémiai Nobel-díjat megosztva kapta meg a francia Emmanuelle Charpentier és az amerikai Jennifer A. Doudna a génszerkesztés módszereinek kifejlesztéséért. Ők fedezték fel azt a CRISPR/Cas 9 genetikai ollót, amely lehetővé teszi az állatok, növények és mikroorganizmusok DNS-ének nagy pontosságú szerkesztését.

⁵ *Tattay Levante: A szellemi alkotások jogi védelme az Európai Unióban.* Pázmány Press, Budapest, 2014, p. 335–344.

⁶ 2100/94/EK rendelet 5. cikk.

⁷ Kihirdette: az 1970. évi 18. törvényerejű rendelet.

2.1. A növényfajták oltalmára létesült nemzetközi egyezmény (UPOV)

A nemesítőket már a XX. század elejétől kezdődően foglalkoztatta az új fajtaik szabadalmi oltalmazásának kérdése. A Növénynemesítők Nemzetközi Szövetsége a növényfajta-oltalomért (ASSINSEL)⁸ 1956-ban, Ausztriában megtartott kongresszusán kezdeményezte egy nemzetközi diplomáciai konferencia megtartását a növényfajták oltalmának szabályozása érdekében. 1957-ben Párizsban rendezték meg az első diplomáciai konferenciát, majd 1961-ben Párizsban írták alá az új növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezményt (a továbbiakban: UPOV-egyezmény). Az UPOV-egyezmény 1968. augusztus 10-én lépett hatályba.

Az UPOV-egyezmény meghatározta a növények biológiai sajátosságaihoz igazodó oltalmi forma kereteit, és kifejezte a növénynemesítőknek a szabadalmi oltalomtól eltérő, a növényfajták biológiai sajátosságaihoz igazodó iparjogvédelmi oltalom létrehozása iránti érdekeit. A növényfajta-oltalom önálló iparjogvédelmi formaként való nemzetközi szabályozása mérőföldkő az iparjogvédelem területén.

Az 1991 márciusában Genfben megrendezett diplomáciai konferencia elfogadta az UPOV-egyezmény módosított szövegét, amely 1998. április 24-én lépett hatályba. Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege több pontosító szövegmódosítás mellett bővítette a növényfajta-oltalom terjedelmét és hosszabb oltalmi időtartamot írt elő. Az 1991. évi módosítás lényegében a szabadalmi oltalomhoz közelítette a növényfajta-oltalom szabályait.

Magyarország 1983-ban csatlakozott az UPOV-egyezmény 1978. évi szövegéhez és 2003. január 1-jén az UPOV-egyezmény 1991. évi szövegéhez.⁹

2.2. A TRIPS-megállapodás

A növényfajta-oltalmat érintő nemzetközi szabályozás történetében lényeges állomás az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény¹⁰ 1C melléklete – a *szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseiről szóló megállapodás* [Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, (a továbbiakban: TRIPS-megállapodás)] is. A TRIPS-megállapodás 27. cikk 3. bekezdésének b) pontja szerint „a Tagok kizárhatják a szabadalmi oltalomból azokat a növényeket és állatokat, amelyek nem mikroorganizmusok, és a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárásokat, melyek

⁸ Az 1938-ban alakult ASSINSEL Szövetség a 2002. évi közgyűlésén hozott határozat alapján egyesült az 1915-ben alapított Nemzetközi Vetőmagszövetséggel (FIS), és így jött létre a Nemzetközi Vetőmag Szövetség (International Seed Federation – ISF).

⁹ Lásd: 1983. évi 14. törvényerejű rendelet az új növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről és a 2002. évi LI. törvény az új növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezmény Genfben 1991. március 19-én felülvizsgált szövegének kihirdetéséről.

¹⁰ Kihirdette az 1998. évi IX. törvény.

eltérnek a nem-biológiai és mikrobiológiai eljárásoktól. A Tagok biztosítják azonban a növényfajták oltalmát szabadalommal vagy hatékony *sui generis* rendszerrel vagy ezek bármely kombinációjával.”

3. A növényfajta-oltalom hazai szabályozása

3.1. A növényfajta-szabadalomtól a *sui generis* növényfajta-oltalomig

Magyarországon a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény hatálybalépésétől, 1970. január 1-jétől kezdődően valamennyi növényfajta és állatfajta szabadalmaztatható volt. A hazai szabályozás már az 1968-ban hatályba lépett UPOV-egyezmény rendelkezéseivel összhangban, a találmányokra vonatkozó általános szabályoktól eltérően a növényfajták szabadalmi oltalmára speciális szabályokat határozott meg, anélkül, hogy az oltalmat növényfajta-oltalomnak nevezte volna.

A növényfajták szabadalmi oltalmának szabályozásával kapcsolatban említést kell tenni arról, hogy a növényfajták köztermesztésbe vételének előfeltételét jelentő állami elismerés szabályozása ebben az időszakban – érdekesen az UPOV-egyezményhez való 1983. évi csatlakozásunktól kezdődően – oltalmi tartalmú rendelkezéseket is meghatározott.¹¹ E rendelkezések alapján gyakorlatilag a növényfajták állami elismerésére vonatkozó szabályokat a szakma növényfajta-oltalomként értelmezte. Az állami elismerési rendszerhez kapcsolódó oltalmi tartalmú szabályok ugyan több módosítással, de lényegében hatályban voltak a növényfajták állami elismeréséről, valamint a szaporítóanyagok előállításáról és forgalomba hozataláról szóló 2003. évi LII. törvény hatálybalépéséig. A 2003. évi LII. törvény megszüntette a fajtahasználati díj és a fajtajutalék képzésének szabályait.

A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: 1995. évi XXXIII. törvény) a hatálybalépésekor nem hozott alapvető változást a növényfajták szabadalmi oltalmának szabályozásában. Az 1995. évi XXXIII. törvény 2002. évi módosítása 2003. január 1-jén lépett hatályba. Az új szabályozás az UPOV-egyezmény 1991.

¹¹ Az 1990. előtti években az állami elismerésre vonatkozó szabályozás egy érdekes jogfejlődésen ment keresztül. A szabályozás kezdetben csak a nemesítőket megillető jutalmazásra vonatkozott. A szabályok 1980 előtt még csak a nemesítőt életében megillető jutalékot tették lehetővé. A növénynemesítők részéről igényként merült fel, hogy a nemesítőt megillető jutalom örökölhető legyen, ha a növényfajta a nemesítő halálát követően is köztermesztésben van. Így az 1980-ban kialakított szabályozás már egy nemesítői és fajtafenntartói hányadból álló fajtajutalékról rendelkezett, amelynek nemesítői hányada örökölhetővé vált. A fajtafenntartót a fajtafenntartói hányad illette meg. Érdekes módon hazánk 1983. évi UPOV-csatlakozását követően egészült ki ez a szabályozás szinte oltalmi tartalmú rendelkezésekkel, amelyeknek egy lényeges eleme a fajtahasználati díj bevezetése volt. A jogszabályok részletes rendelkezéseket tartalmaztak a fajtajutalék, majd 1984-től kezdődően a fajtahasználati díj igénylésére, számítására és kifizetésére. A fajtahasználati díj fizetésének szabályait alapvetően megváltoztatta az 1996. évi vetőmagtörvény. Az 1996. évi szabályozás megszüntette a fajtahasználati díj képzésének jogszabályban meghatározott előírását, annak mértékét a forgalmazó és a nemesítő közötti szerződésre bízta.

évi szövegéhez való csatlakozással egyidejűleg önálló iparjogvédelmi oltalmi formaként szabályozta a növényfajta-oltalmat.¹² Az 1995. évi XXXIII. törvény a növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi szabályokat az UPOV-egyezmény, valamint a közösségi növényfajta-oltalom rendelkezéseinek megfelelően szabályozza. Így ezeket a szabályokat részletesen a 4–7. pont tartalmazza.

3.2. A nemzeti növényfajta-oltalom és a közösségi növényfajta-oltalom viszonya

A közösségi növényfajta-oltalmi jogokról szóló, 1994. július 27-i 2100/94/EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: 2100/94/EK rendelet)¹³ nem zárja ki a nemzeti növényfajta-oltalmat, de kizárja azt, hogy ugyanazon növényfajta egyidejűleg közösségi és nemzeti növényfajta-oltalom vagy szabadalmi oltalom alatt álljon. A halmozott oltalom tilalmára vonatkozó rendelkezés értelmében a közösségi növényfajta-oltalom jogosultja nem gyakorolhatja a nemzeti növényfajta-oltalomból vagy szabadalmi oltalomból eredő jogait a közösségi növényfajta-oltalom fennállásának időtartama alatt. A közösségi növényfajta-oltalom időtartama alatt a nemzeti növényfajta-oltalom szünetel. A nemzeti növényfajta-oltalom felélesztését kérheti az oltalom jogosultja a közösségi növényfajta-oltalom megszűnésétől számított három hónapon belül a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától. Ez a határidő jogvesztő. A nemzeti növényfajta-oltalom a közösségi növényfajta-oltalom megszűnésének napját követő napon a törvény erejénél fogva megszűnik, ha a jogosult nem kérte a felélesztést.

4. A közösségi növényfajta-oltalom

A közösségi növényfajta-oltalomról szóló rendelet első tervezetét 1990. szeptember 28-án tették közzé, annak megvitatását azonban elhalasztották tekintettel az UPOV-egyezmény módosítására irányuló 1991. évi diplomáciai konferenciára. Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege irányadó volt az egységes oltalmat jelentő közösségi növényfajta-oltalom szabályozása szempontjából.

A 2100/94/EK rendelet 1994. szeptember 1-jén, míg a rendeletnek a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi szabályai, valamint a Közöségi Növényfajta-hivatal előtti eljárásra vonatkozó szabályai 1995. április 27-én léptek hatályba. A 2100/94/EK rendelet meghatározza a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat, valamint a Közöségi Növényfajta-hivatal jogállását, feladatait és szervezetét.

¹² A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényt módosító 2002. évi XXXIX. törvény.

¹³ 2100/1994/EK rendelet 3. cikk, 92. cikk, valamint az 1995. évi XXXIII. törvény 115/B. §.

A közösségi növényfajta-oltalmi rendszer sikerességét az oltalom iránti bejelentések és az érvényes oltalmak száma is igazolja.¹⁴

Közösségi növényfajta-oltalomban az a növényfajta részesülhet, amely új, megkülönböztethető, egynemű, állandó és bejegyezhető fajtanévvel rendelkezik.¹⁵

4.1. A növényfajta újdonsága

A növényfajtákra vonatkozó újdonság követelménye eltér a szabadalmi jogban ismert általános újdonság fogalmától. A növényfajta újdonságát ugyanis csak az adott fajtának az eladásra felkínálása vagy kereskedelmi forgalomba hozatala ronthatja, ha arra a nemesítő vagy jogutódja hozzájárulásával került sor az elsőbbség napját megelőzően. A növényfajta új, ha a nemesítő vagy az ő hozzájárulásával bárki más a növényfajta szaporítóanyagát vagy terményét – a fajta hasznosítása céljából – nem adta el más személynek, vagy azzal más módon nem rendelkezett

- a) a bejelentési időpontot megelőző egy évnél korábban az Európai Unió területén vagy
- b) a bejelentési időpontot megelőzően négy évnél, fa vagy szőlő esetében hat évnél korábban az Európai Unió területén kívül.¹⁶

4.2. A növényfajta-oltalom biológiai feltételei

Az oltalom biológiai feltételeit, a megkülönböztethetőség (distinctness), egyneműség (uniformity), állandóság (stability) követelményének (a továbbiakban együtt: DUS-követelmények) való megfelelést fajtakísérletekben kell vizsgálni, és a fajta több szaporítási ciklusban bizonyított eredményeivel kell alátámasztani. A fajtakísérletek keretében mindazokat a fajtabélyegeket és tulajdonságokat vizsgálni kell, amelyek a DUS-követelmények megítéléséhez szükségesek.

A megkülönböztethetőség a bejelentési napon már közismert más fajtától határolja el a növényfajta. Az egyneműség a fajta egyedeinek „térbeli azonosságát”, vagyis az adott szaporítási táblán a fajta egyedeinek egyöntetűségét jelenti, míg az állandóság a fajtajellemzők időbeli, a szaporítási ciklusokat követően megmaradó azonosságát jelenti.

Megkülönböztethető a növényfajta, ha egy adott genotípusból vagy genotípusok kombinációjából kifejeződött jellemzőiben egyértelműen eltér bármely más, a bejelentés napján közismert fajtától. Valamely növényfajta – a bejelentése napjától – közismert különösen akkor, ha

¹⁴ 1995-től kezdődően 81 562 kérelmet nyújtottak be, és 65 104 növényfajta-oltalmat adott meg a hivatal, jelenleg 30 940 érvényes növényfajta-oltalom van. 1996 óta a megadott növényfajta-oltalmak száma: dísznövények: 33 358; szántóföldi növények: 18 640; zöldségfélék: 9623; gyümölcsök: 3483.

¹⁵ 2100/94/EK rendelet 6. cikk.

¹⁶ 2100/94/EK rendelet 10. cikk.

- a) a növényfajta-oltalom tárgya volt vagy növényfajta-oltalomra vonatkozó hivatalos nyilvántartásba vették;
- b) arra vonatkozóan növényfajta-oltalom megadása vagy hivatalos nyilvántartásba való bejegyzése iránt kérelmet nyújtottak be, amennyiben a növényfajta-oltalom megadását vagy a fajtának a hivatalos nyilvántartásba történő bejegyzését eredményezi.¹⁷

Az a fajta *tekinthető egyneműnek*, amelynek egyedei a megkülönböztethetőség vizsgálatánál alapul vett, valamint a fajtaleírásban alkalmazott egyéb kifejeződött jellemzőikben azonosak a szaporítás során figyelembe vehető olyan változásokkal, amelyeknek a bekövetkezésére számítani lehet.¹⁸

A fajta akkor *tekinthető állandónak*, ha egyedeinek a megkülönböztethetőség vizsgálatánál figyelembe vett, illetve a fajtaleírásban alkalmazott egyéb kifejeződött jellemzői az ismételt szaporítás után vagy – meghatározott szaporítási ciklus esetén – minden szaporítási ciklus végén változatlanok maradnak.¹⁹

4.3. A fajtanévre vonatkozó szabályok

A Közösségi Növényfajta-hivatal először egy irányelvet adott ki, amelyben részletezte a fajtanév követelményeit,²⁰ és a 2100/94/EK rendelet alapján adatbázist készített a fajtanevekről.

2021-ben lépett hatályba a mezőgazdasági növényfajok és zöldségfajok fajtaelnevezésének alkalmasságáról és a 637/2009/EK rendelet hatályaon kívül helyezéséről szóló, 2021. március 3-i (EU) 2021/384 bizottsági végrehajtási rendelet [a továbbiakban: (EU) 2021/384 rendelet]. A rendeletet 2022. január 1-jétől kell alkalmazni.

A 2021/384 rendelet értelmében ha a fajtaelnevezéssel kapcsolatban nem merül fel jogi akadály, alkalmasnak kell tekinteni a növényfajta azonosítására. A fajtanévnek az Európai Unió területén való használatának akadályát képezi harmadik félnek – a fajtanév nyilvántartásba vétele előtt – egy vagy több tagállamban bejegyzett védjegyoltalom és uniós védjegyoltalom vagy az agrártermékek földrajzi árujelzőinek uniós oltalma alapján fennálló elsőbbségi joga.²¹

- a) A védjegyekre vonatkozó jogi akadály érvényesítésének feltétele, hogy a védjegyjogosult kifogást nyújtson be a fajtaelnevezés EU területén való használata ellen, és az illetékes hatóság helyt adjon a kifogásnak. A fajtanév használatának jogi akadály megszűnik, ha a védjegyjogosult írásbeli hozzájárulást ad a fajtanév használatához, amennyiben az nem téveszti meg a nyilvánosságot a termék valódi származásával kapcsolatban.

¹⁷ 2100/94/EK rendelet 7. cikk.

¹⁸ 2100/94/EK rendelet 8. cikk.

¹⁹ 2100/94/EK rendelet 9. cikk.

²⁰ Lásd a Közösségi Növényfajta-hivatal honlapján a fajtanév-adatbázist: <https://online.plantvarieties.eu/>.

²¹ (EU) 2021/384 rendelet 3. cikk.

- b) A földrajzi árujelzőkre vonatkozó jogi akadály akkor áll fenn, ha a fajta elnevezése sérti a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek, a borászati termékek, a szeszes italok uniós oltalom alatt álló földrajzi árujelzőinek az oltalmát.

A Közösségi Növényfajta-hivatal a tagállamok, az UPOV és az OECD együttműködésével létrehozott, szabadon kutatható fajtanév-adatbázisa 1,5 millió fajtanevet tartalmaz 74 országból. Az adatbázis tartalmazza a közösségi növényfajta-oltalom és a nemzeti fajtaoltalom alatt álló fajták nevét, a közösségi fajtajegyzékekben és a nemzeti fajtajegyzékekben lévő fajták nevét, a mindennapi áruforgalomban használt megjelöléseket és a 31. osztályban lajstromozott uniós védjegyeket.

Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövegének 20. cikke előírja, hogy egy növényfajtát valamennyi szerződő félhez ugyanazzal a fajtanévvel kell bejelenteni.

5. A közösségi növényfajta-oltalom időtartama

A közösségi növényfajta-oltalom időtartama az oltalom megadásának évét követő

- a) 30. naptári év végéig tart szőlők és fák esetében,
- b) 25. naptári év végéig tart egyéb növények esetében.

A közösségi növényfajta-oltalom a lejárta előtt megszűnik, ha a jogosult a Közösségi Növényfajta-hivatalhoz írásban benyújtott nyilatkozatban lemond az oltalomról.

A 2100/94/EK rendelet²² lehetővé teszi, hogy a Bizottság kezdeményezése alapján a Tanács minősített többséggel, meghatározott nemzetségek és fajok esetében elrendelje az oltalom időtartamának további öt évvel történő meghosszabbítását. E jogával élve a Tanács öt évvel meghosszabbította

- a) a burgonya²³ oltalmi idejét a megadástól számított 30. naptári év végéig a burgonya-termesztés szakmai nehézségei miatti hosszú távú kutatási tevékenység iránti igényre figyelemmel, továbbá
- b) az *Asparagus officinalis* L. faj és a virághagymák oltalmi idejét a megadástól számított 30. naptári év végéig, valamint a fásszárú bogyós gyümölcsűek és a fásszárú dísznövények fajcsoportjai fajtáinak²⁴ oltalmi idejét a megadástól számított 35. naptári év végéig, mivel a felsorolt növényfajok esetében a forgalmazáshoz szükséges növényálmány szaporítása több évet vesz igénybe.

A növényfajta-oltalom időtartama alatt az oltalom jogosultjának az 1238/95/EK rendelet alapján az oltalom megadásának napjától kezdve az oltalom időtartama alatt évenként 380 euró összegű *fenntartási díjat* kell fizetnie.

²² 2100/1994/EK rendelet 19. cikk (2) bekezdés.

²³ 2470/96/EK tanácsi rendelet (1996. december 17.) a burgonya tekintetében a közösségi növényfajta-oltalom oltalmi idejének meghosszabbításáról.

²⁴ (EU) 2021/1873 európai parlamenti és tanácsi rendelet (2021. október 20.) az *Asparagus officinalis* L. fajnak, valamint a virághagymák, a fásszárú bogyós gyümölcsűek és a fásszárú dísznövények fajcsoportjainak fajtáira vonatkozó közösségi növényfajta-oltalmi jogok időtartamának meghosszabbításáról.

6. A közösségi növényfajta-oltalom tartalma

6.1. A közösségi növényfajta-oltalom jogosultjának kizárólagos hasznosítási joga

A növényfajta-oltalomban részesített fajták esetében az oltalom jogosultját megilleti a növényfajta szaporítóanyagával való rendelkezési jog. A közösségi növényfajta-oltalom tartalmának szabályozása megegyezik az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege szerinti tartalommal. Mind az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege, mind a 2100/94/EK rendelet a nemesítői jog érvényesíthetőségét lépcsőzetesen határozza meg. A növényfajta-oltalom jogosultja csak szintenként érvényesítheti a jogait, és csak akkor léphet a következő szintre, ha az előző szinten nem tudta érvényesíteni a rendelkezési jogát.

Első szinten a nemesítő hozzájárulása szükséges az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagára vonatkozó meghatározott cselekményekhez (szaporítóanyag előállítása, szaporítás céljára való előkészítése, értékesítésre való felkínálása, értékesítése vagy egyéb forgalmazása, az EU-ból való kivitele, az EU-ba való behozatala, valamint a felsorolt bármelyik cselekmény céljából való raktáron tartása²⁵).

Második szinten az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagának jogosulatlan felhasználásából származó termény²⁶ (egész növények és növényi részek) tekintetében megvalósított cselekményekhez szükséges a nemesítő hozzájárulása abban az esetben, ha a nemesítőnek nem volt megfelelő lehetősége a nemesítői jogokat a szaporítóanyaggal kapcsolatban gyakorolni.

Harmadik szinten – a 2100/94/EK rendelet végrehajtására elfogadott szabályok alapján – egyes meghatározott esetekben a nemesítő hozzájárulása szükséges az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagának jogosulatlan felhasználásából származó termény jogosulatlan felhasználásával készült termékkel kapcsolatos cselekmények után abban az esetben, ha a nemesítőnek nem volt megfelelő lehetősége a nemesítői jogait a terménnyel kapcsolatban gyakorolni.²⁷

6.2. A lényegében származtatott fajta

A közösségi növényfajta-oltalom jogosultját megillető rendelkezési jog szabályait alkalmazni kell a *lényegében származtatott fajtákra*²⁸ is. Egy fajtát akkor kell alapvetően egy másik fajtából, a „kiindulási fajtából” származtatottnak tekinteni, ha olyan fajta, amely

- a) alapvetően a közösségi növényfajta-oltalom alatt álló fajtából származtatott fajta, ha az oltalom alatt álló fajta maga nem származtatott fajta;

²⁵ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (2) bekezdés.

²⁶ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (3) bekezdés.

²⁷ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (4) bekezdés.

²⁸ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (5)–(7) bekezdés.

- b) az oltalom alatt álló fajtától nem megkülönböztethető fajta;
- c) a fajta előállításához az oltalom alatt álló fajta ismételt felhasználására van szükség.

Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege vezette be a lényegében származtatott fajtára vonatkozó szabályozást. Ez a rendelkezés a növényfajta-oltalom tartalmát a szabadalmi oltalomhoz közelítette. A növényfajta-oltalom sajátossága a nemesítői kedvezmény, egy oltalom alatt álló fajta szabad felhasználása kiindulási fajtaként. Ezért a növényfajta-oltalom esetében a szabadalmi oltalomtól eltérően nem jött létre egy függőségi helyzet a felhasználás, már oltalom alatt álló fajta és a nemesítés eredményeként keletkezett új fajta között. A növényfajta-oltalom kiterjesztése a lényegében származtatott fajtára a kezdetektől fogva ellentmondásos és vitatott volt. Ez a kérdés jogi és technikai vonatkozásban, valamint a szaporítóanyagok szempontjából is kihívást jelent.²⁹ Az új nemesítési eljárások eredményeként létrejöhetnek olyan fajták, amelyek lényegében származtatottak, pontosan megkülönböztethetőek (pl. valamilyen fenotípusos jellemzőben), de genetikailag egyeznek. A lényegében származtatott fajták kérdését a géntechnológiai nemesítés fejlődése, eredményei, a géntechnológiával nemesített növények iparjogvédelmi oltalma tükrében kell értelmezni.

7. A közösségi növényfajta-oltalmi jogok hatályának korlátai

A 2100/94/EK rendelet értelmében a közösségi növényfajta-oltalom nem terjed ki a magánjellegű, nem kereskedelmi célú tevékenységekre és a kísérleti célú tevékenységekre, továbbá a más növényfajták nemesítésének, felfedezésének és kifejlesztésének céljára való tevékenységekre.

7.1. A nemesítői kedvezmény

A növényfajta-oltalom és a szabadalmi oltalom tartalma közötti alapvető különbség az új növényfajták létrehozását elősegítő nemesítői kedvezmény³⁰ jogintézménye. A nemesítői kedvezmény teszi lehetővé, hogy egy növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta felhasználható a jogosult engedélye nélkül kutatási célra, illetve kiinduló alapanyagként új növényfajta előállítására. A nemesítői kedvezmény csak egyszeri felhasználást jelent. A 2100/94/EK rendelet az UPOV-egyezmény 1991. évi szövegének megfelelően szabályozza a nemesítői kedvezmény jogintézményét.³¹

²⁹ Michael A. Kock: Essentially Derived Varieties in View of New Breeding Technologies – Plant Breeders' Rights at Crossroads. GRUR International, 70. évf. 1. sz., 2021, p. 11–27.

³⁰ Az UPOV-egyezmény 1978. évi szövege 5. cikkének (3) bekezdése szerint nem szükséges a nemesítő hozzájárulása ahhoz, hogy egy oltalom alatt álló fajtát további fajták előállítása céljából kiinduló alapanyagként felhasználjanak. Azonban ha az új fajta előállításához folyamatosan fel kell használni ezt a kiinduló fajtát, akkor már szükséges a nemesítői hozzájárulás.

³¹ 2100/94/EK rendelet 15. cikk.

A növényfajták nemesítése mindig egy létező biológiai anyagon alapul, és ezért igényli a növényi alapanyag liberális használatát. A nemesítőnek független lehetőséget kell kapnia arra, hogy akár a versenytársa tulajdonában lévő oltalom alatt álló növényfajta anyagát felhasználhassa a saját jövőbeni nemesítési céljaira és a létrehozott új fajtát pedig forgalomba hozhassa, pl. a két fajta keresztezésével előállítja az új fajtát. Az UPOV-egyezmény növényfajta-oltalmi rendszerének „lelke” a nemesítői kedvezmény.³²

7.2. A mezőgazdasági mentesség

A *mezőgazdasági mentesség*, más néven a saját célú vetőmag-felhasználás kérdésének szabályozása a mezőgazdasági termelés szempontjából alapvető kérdés. A saját célú vetőmag-felhasználás körének szabályozását az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege opcionális kivételként a tagállamokra bízta. A közösségi növényfajta-oltalmi szabályozás azonban e kérdés agrárpolitikai jelentőségére figyelemmel részletesen meghatározta a gazdáknak a visszavetett vetőmaghoz való jogát, az ún. mezőgazdasági mentességet (farm-save-seed).

Az uniós szabályozás elsődleges célja, hogy a mezőgazdasági mentesség gyakorlására, valamint a jogdíjak megállapítására és beszedésére egy hatékony, mindegyik fél érdekeit egyaránt szem előtt tartó rendszert biztosítson. Fontos szempont, hogy a rendszer összességében ösztönözze a fémzárolt, minőségi vetőmag használatát, elősegítse az élelmiszerbiztonsághoz szükséges nyomon követhetőséget, és hozzájáruljon a K+F-fejlesztésekhez, illetve a szellemi tulajdon védelméhez. A jogosultaknak fizetendő díjak beszedése és megfelelő elosztása biztos háttérrel teremthet a folyamatos nemesítői munkához, az új növényfajták előállításához és minősítéséhez.

A 2100/94/EK rendelet és az 1768/95/EK rendelet³³ részletesen szabályozza a mezőgazdasági mentesség gyakorlásának a feltételeit, és a szabályok alkalmazását elősegítő, a nemzeti sajátosságokhoz illeszkedő szabályok létrehozását teszi lehetővé a tagállamok számára.³⁴

Kizárólag a 2100/94/EK rendeletben felsorolt növényfajokhoz (takarmánynövények, gabonafélék, burgonya, olaj- és rostonövények) tartozó növényfajták³⁵ esetében lehetséges a betakarított termés saját célú felhasználása. A termés vetés céljára feldolgozható a terme-

³² Dr. Peter Lange: Patentierungsverbot für Pflanzensorten zur Entscheidung der technischen Beschwerdekammer 3.3.4. vom Februar 1995. GRUR International, 1996, 65. évf. 5. sz., p. 587.

³³ 1768/95/EK bizottsági rendelet (1995. július 24.) a közösségi növényfajta-oltalomról szóló 2100/94/EK tanácsi rendelet 14. cikkének (3) bekezdésében biztosított mezőgazdasági mentesség végrehajtási szabályairól.

³⁴ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi. XXXIII. törvény 109/A–109/C. § rendelkezik a nemzeti növényfajta-oltalom esetében érvényesíthető díjigényről.

³⁵ A 2100/94/EK rendelet 14. cikke csak a következő 21 növényfaj (Portugália esetében 22 növényfaj) esetében teszi lehetővé a saját célú felhasználást a hibrid és a szintetikus fajták kivételével: takarmánynövények (csicseriborsó, sárga csillagfűrt, lucerna, takarmányborsó, alexandriai here, perzsa here, lóbab, lednek, Portugália esetében olaszperje), gabonafélék (zab, árpa, rizs, madárköles, rozs, tritikalé, búza, durumbúza, tönkölybúza), burgonya, olajnövények, len (olajrepce, réparepce, lenmag, kivéve rostlen).

lő által vagy szolgáltatás keretében más által. A saját célú felhasználásra vonatkozóan nem lehet mennyiségi korlátozást előírni a mezőgazdasági termelő birtokigényeihez szükséges mértékig.

A 92 tonna gabona termesztéséhez szükséges területnél nem nagyobb területen növény-termesztést folytató mezőgazdasági kistermelők nem kötelezhetők licencdíj fizetésére.

A mezőgazdasági kistermelőnek nem minősülő minden más termelő köteles méltányos díjat fizetni a jogosultnak a hasznosítás fejében, a díjfizetés mértéke alacsonyabb, mint az adott területen ugyanazon oltalom alatt álló fajta esetében a szaporítóanyag engedélyezett előállításáért felszámított licencdíj. A közösségi növényfajta-oltalom jogosultjainak felelőssége figyelemmel kíséri a 2100/94/EK rendeletben előírt szabályok betartását; az ellenőrzéshez nem kérhetik hivatalos szervek együttműködését.

7.2.1. A mezőgazdasági mentességhez kapcsolódó adatszolgáltatási kötelezettség

A mezőgazdasági termelők és a feldolgozást végző szolgáltatók kötelesek a jogosultat – kérelemre – a közösségi növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta vonatkozásában tájékoztatni a termény hasznosításáról és annak mennyiségéről. Az adatokról a mezőgazdasági termelés ellenőrzésében részt vevő hatóságok is nyújthatnak tájékoztatást, amennyiben azokhoz feladataik szokásos teljesítése során, külön fáradság és költség nélkül jutottak.

Az Európai Unió Bíróságának a *Schulin-ügyben* (C-305/00) 2003. április 10-én hozott ítélete megállapította, hogy a fajtaoltalom jogosultja csak akkor jogosult a mezőgazdasági termelőtől adatszolgáltatást kérni, ha valamilyen bizonyossággal rendelkezik arról, hogy a mezőgazdasági termelő igénybe vette a mezőgazdasági kedvezményt.³⁶

Az Európai Unió Bíróságának a *Brangewitz-ügyben* (C-336/02) 2004. február 17-én hozott ítélete a vetőmag-feldolgozók adatszolgáltatási kötelezettségére vonatkozik. Ez az ítélet is kimondta, hogy a közösségi növényfajta-oltalom jogosultja nem kérhet adatszolgáltatást a feldolgozótól, ha nem rendelkezik valamilyen támponttal arról, hogy a feldolgozó a jogosultnak a közösségi növényfajta-oltalommal védett fajtájának termését dolgozta fel utántermesztési célra.³⁷

³⁶ Az Európai Unió Bíróságának a *Schulin-ügyben* (C-305/00) hozott ítélete szerint „a 2100/94/EK rendelet 14. cikke végrehajtására kiadott 1768/95/EK rendelet 8. cikkében foglaltakat nem lehet úgy értelmezni, hogy a rendelet megadja a közösségi növényfajta-oltalom jogosultjának azt a jogot, hogy a mezőgazdasági termelőtől információt követeljen, ha nem rendelkezik bizonyítékkal arról, hogy a mezőgazdasági termelő a 2100/94/EK rendelet 14. cikkének (2) bekezdésében meghatározott növényfajok körébe tartozó növényfajtát elvetette a saját gazdaságában”.

³⁷ Az Európai Unió Bíróságának a *Brangewitz-ügyben* (C-336/02) 2004. február 17-én hozott ítélete alapján „a 2100/94/EK tanácsi rendelet 14. cikke (3) bekezdésének hatodik albekezdése és azzal összefüggésben az 1768/95/EK bizottsági rendelet 9. cikke alapján a közösségi fajtaoltalom jogosultja nem jogosult adatszolgáltatást kérni a feldolgozótól, ha nem rendelkezik valamilyen támponttal arról, hogy a feldolgozó a jogosultnak a közösségi növényfajta-oltalommal védett fajtájának termését dolgozta fel utántermesztési célra”.

8. A növényfajta-oltalomból eredő jogérvényesítés szabályai

8.1. A közösségi növényfajta-oltalom bitorlása

A 2100/94/EK rendelet szerint a közösségi növényfajta-oltalmi jog bitorlását valósítja meg az, aki a közösségi növényfajta-oltalom alatt álló

- a) növényfajta szaporítóanyagának jogosulatlan előállításával vagy forgalmazásával megsérti az oltalom jogosultjának az oltalomból eredő elsődleges jogait,³⁸
- b) növényfajtát vagy annak szaporítóanyagát az EU területén mások részére kereskedelmi céllal felajánlja vagy rendelkezésre bocsátja, és a fajtanevet nem a 2100/94/EK rendelet előírásainak megfelelően használja, vagy e tevékenységével összefüggésben nem közli a fajtanevet a hatóság, a vásárló vagy bármely más jogos érdekekkel rendelkező személy kérésére,³⁹
- c) növényfajta fajtanevének használatával kapcsolatban megsérti a használatra vonatkozó korlátozó szabályt.⁴⁰ A közösségi növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta neve, vagy valamely tagállamban, vagy az UPOV valamely tagállamában, nemzeti oltalom alatt álló növényfajta neve vagy azzal összetéveszthető más megjelölés nem használható az EU területén sem az azonos növényrendszertani faj másik fajtájával, sem a Közöségi Növényfajta-hivatal közleményében közzétett közeli rokonfajok fajtájával kapcsolatban, sem az ilyen fajta szaporítóanyagának megjelölésére.

Az előző bekezdés a)–c) pontban felsorolt bitorlás szándékos vagy gondatlan elkövetése esetén az elkövető kártérítésre kötelezhető. A kártérítés kevésbé súlyos gondatlanság esetén a gondatlanság mértékével arányban csökkenthető a bitorlást elkövető személy által elért haszon értékéig. A jogosult megfelelő kártérítést követelhet a közösségi növényfajta-oltalmi bejelentés közzététele és az oltalommegadás közötti időszakban jogosulatlanul elkövetett cselekmények miatt.⁴¹ A közösségi növényfajta-oltalom bitorlásának esetei növényfajonként különbözőek. A szántóföldi növények esetében problémát jelent a saját célra felhasznált visszavetett vetőmag mennyiségével kapcsolatos adatszolgáltatás. Ez akadályozza a csökkentett mértékű licencdíj érvényesítését. A dísznövény- és a zöldségfajták esetében pedig a szaporítóanyag-előállítás, pl. az oltalom alatt álló növényfajták illegális szaporítóanyag-előállításának kérdése nagyon lényeges.

³⁸ 2100/94/EK rendelet 94. cikk (1) bekezdés a) pont.

³⁹ 2100/94/EK rendelet 94. cikk (1) bekezdés b) pont.

⁴⁰ 2100/94/EK rendelet 94. cikk (1) bekezdés c) pont.

⁴¹ 2100/94/EK rendelet 94–95. cikk.

8.2. A Nadorcott-ügy

A közösségi növényfajta-oltalom jogérvényesítésével kapcsolatban említést kell tenni a Nadorcott-ügyről. Az Európai Unió Bírósága a C-176/18. számú és a C-186/18. számú előzetes döntéshozatali ügyben hozott ítélete jelentős a bejelentés közzététele és az oltalom megadása közötti időszakban érvényesíthető nemesítői jogokkal,⁴² a szaporítóanyag és a termés értelmezésével, valamint a jogérvényesítés elévülési idejével kapcsolatban.

A Spanyolországban nemesített Nadorcott mandarinfajtát 1995-ben jelentették be közösségi növényfajta-oltalom iránt, a bejelentést 1996. február 24-én tette közzé a Közösségi Növényfajta-hivatal. A DUS-vizsgálat fásszárú növények esetében rendkívül hosszú. A Nadorcott mandarinfajta 2006-ban kapta meg a közösségi növényfajta-oltalmat.

A bejelentés közzétételét követő 10 éves átmenti időszakban a nemesítő engedélyezte faiskoláknak a szaporítóanyag előállítását. A szaporítóanyagot 30 faiskolában állították elő, és 700 mezőgazdasági termelő vásárolt facsemetét. Összesen 1 millió gyümölcsfát ültettek el. A Nadorcott magas profitot eredményező, kiváló tulajdonságokkal rendelkező fajta.⁴³ A bejelentés közzététele és a növényfajta-oltalom megadása közötti átmeneti időszakban⁴⁴ megvalósított jogosulatlan hasznosítás miatt a nemesítő 650 bírósági eljárást kezdeményezett Spanyolországban. Az ügyek 40%-ában a mezőgazdasági termelők szaporítóanyagot is előállítottak a faiskolában vásárolt facsemetéről.

Az Európai Unió Bírósága C-176/18. számú ítélete szerint a növényfajta-oltalmi jogok lépcsőzetes érvényesíthetőségére figyelemmel a bejelentés közzététele és a növényfajta-oltalom megadása közötti időszakban a faiskolákban elültetett növényfajta szaporítóanyagként nem használható termését nem lehet úgy tekinteni, hogy annak szaporítóanyagához jogosulatlanul jutottak hozzá. Az ítélet kimondta, hogy az oltalom megadását követően a szaporítóanyagként nem használható termés betakarítására irányuló tevékenységhez a közösségi növényfajta-oltalom jogosultjának hozzájárulása csak akkor szükséges, ha a terményhez a fajtaösszetevők jogosulatlan felhasználásával jutottak, és a jogosultnak nem volt megfelelő alkalma az említett fajtaösszetevőkkel kapcsolatos jogainak gyakorlására.

Az Európai Unió Bírósága a bejelentés közzététele és a növényfajta-oltalom megadása közötti időszakban elkövetett jogsértésekre vonatkozó jogérvényesítés elévülési idejére vonatkozóan a C-186/18. számú ítéletében kimondta, hogy a hároméves elévülési idő akkor kezdődik meg, amikor „egyrészt a közösségi növényfajtaoltalmat jogerősen megadták, másrészt a közösségi növényfajtaoltalom jogosultja tudomást szerzett e cselekmény fenn-

⁴² 2100/94/EK rendelet 95–96. cikk.

⁴³ *Pedro Ten Alonso*: The Nadorcott case C-176/18 CJEU's decision. Consequences for legal practice and challenges. Az UPOV 2021. május 27-én megrendezett szemináriuma a szaporítóanyag és a termés értelmezéséről.

⁴⁴ A spanyol szabályozás szerint a bejelentés közzététele és az oltalom megadása közötti átmeneti időszakban a licencdíj 50%-át lehet érvényesíteni.

állásáról és elkövetőjének kilétéről”. A közösségi növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta bitorlása esetén csak azok a kereseti igények évülnek el, amelyeket több mint három évvel azután terjesztettek elő, hogy egyrészt a közösségi növényfajtaoltalmat jogerősen megadták, másrészt a jogosult tudomást szerzett a bitorló cselekmények összességét alkotó minden egyes cselekményről és azok elkövetőjének kilétéről.⁴⁵

A Nadorcott-ügy, valamint a dísznövényekkel és virágokkal kapcsolatos más ügyek rámutatnak a nemesítői jogok szabályozásának hiányosságára, az egyes növényfajok közötti különbségekre, a szaporítóanyag és a termés egységes fogalommeghatározásának hiányára.

Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege nem tartalmazza sem a szaporítóanyag, sem a termés fogalmát, ezért az egyes tagállamok nemzeti szabályozása eltérő ezekkel a fogalmakkal kapcsolatban. A gyümölcsök és a dísznövények esetében az érték önmagában nem a növény szaporítóanyaga, hanem a gyümölcs, a cserepes vagy vágott virág. A szaporítóanyag és a termés a szántóföldi növények (pl. búza, kukorica) esetében azonos, míg a fásszárú növényeknél, virágoknál ez nem ilyen egyértelmű. A kertészeti növények nemesítői hátrányt szenvednek a nemesítői jogok lépcsőzetes érvényesítésére vonatkozó szabály miatt. Prof. dr. Joseph Straus álláspontja szerint „nincs jogi és gazdasági érv a gyümölcs- és dísznövény-innovációk megkülönböztetésére a technológia más innovációitól. Szükséges a szántóföldi növények és a kertészeti növények közötti különbségétel.”⁴⁶

9. A Községi Növényfajta-hivatal

A Községi Növényfajta-hivatal (Community Plant Variety Office, CPVO) székhelye Franciaországban, Angers-ban van. A Községi Növényfajta-hivatal az igazgatótanács hozzájárulásával megbízhat nemzeti hivatalokat igazgatási feladatok ellátásával, és e célból a tagállamok hozzájárulásával fiókhivatalokat hozhat létre.⁴⁷

A Községi Növényfajta-hivatal hatáskörébe tartozik a közösségi növényfajta-oltalom iránti kérelmek elbírálása, a közösségi növényfajta-oltalom lajstromozása, a közösségi növényfajta-oltalmi jogok semmisnek nyilvánítása, törlése, kényszerengedélyek megadása.

10. A közösségi növényfajta-oltalom iránti bejelentés

A közösségi növényfajta-oltalom iránti bejelentést bármely természetes vagy jogi személy, illetve a vonatkozó szabályok szerint jogi személynek minősülő szervezet benyújthat. A be-

⁴⁵ 2100/94/EK rendelet 94–96. cikk.

⁴⁶ The CIOFORA CHRONICLE UPOV 1991 30 Years after 34.

⁴⁷ 2100/1994/EK rendelet 30. cikk.

jelentést közösen is benyújthatják.⁴⁸ A kérelmeket és a szükséges iratokat az Európai Unió bármely hivatalos nyelvén be lehet nyújtani közvetlenül a Közösségi Növényfajta-hivatalhoz vagy egy nemzeti hivatalhoz – Magyarországon az SZTNH-hoz.⁴⁹ A növényfajta-oltalom lajstromozásáról szóló határozatot a benyújtott kérelemben használt nyelven kell elkészíteni.

A kérelemnek tartalmaznia kell a kérelmezőre (a nemesítőre), adott esetben az eljárási képviselőre vonatkozó adatokat, továbbá a bejelentett növényfajta-ra vonatkozó technikai kérdőívet, amely a fajtakísérlethez szükséges. A bejelentett fajta-ra vonatkozó adatoknak tartalmazniuk kell, hogy a fajta géntechnológiával módosított szervezet-e, továbbá a fajta nemesítésének, felfedezésének vagy kifejlesztésének földrajzi helyét. A bejelentésben nyilatkozni kell arról is, hogy a bejelentett fajta hatályos nemzeti növényfajta-oltalom vagy az Európai Unión belül érvényes szabadalmi oltalom alatt áll-e.

A Közösségi Növényfajta-hivatal a kérelmet először alaki szempontból vizsgálja. Az *alaki vizsgálat* részét képezi a bejelentőnek a bejelentés megtételére való jogosultságának vizsgálata, továbbá hogy a bejelentés megfelel-e a vonatkozó előírásoknak, és tartalmazza-e a következő adatokat: a fajta növényrendszertani azonosítása, ideiglenes megjelölése, szakmai leírása, földrajzi eredete, esetleges korábbi forgalmazására vonatkozó adatok, a fajta-ra vonatkozó egyéb adatok. Az alaki vizsgálat kiterjed az elsőbbségi igény vizsgálatára és a bejelentési díj megfizetésének ellenőrzésére.

A Közösségi Növényfajta-hivatal elismervényt ad a kérelmezőnek a közvetlenül, illetve a nemzeti hivatalokon vagy fiókhivatalokon keresztül benyújtott, az előírásoknak megfelelő, hiánytalan bejelentések kézhezvételéről. Ez az elismervény tartalmazza a nyilvántartási számot, a kézhez vett okiratok számát, valamint a bejelentés napját. A Közösségi Növényfajta-hivatal hiányos kérelmek esetén *hiánypótlásra* hívja fel a kérelmezőt. A hiánypótlás nemteljesítése a kérelem elutasítását eredményezi. A Közösségi Növényfajta-hivatal a hiánytalan bejelentést közzéteszi a honlapján megjelenő hivatalos lapjában.

10.1. A kérelem érdemi vizsgálata, fajtakísérletek

Az érdemi vizsgálat keretébe tartozik annak vizsgálata, hogy a fajta a közösségi növényfajta-oltalom tárgyát képezi-e, újnak minősül-e, a bejelentő jogosult-e a bejelentés benyújtására. A Közösségi Növényfajta-hivatal vizsgálja a bejelentett fajtanév megfelelőségét is.

⁴⁸ A bejelentés benyújtására vonatkozó szabályokat a 15/2008/EK tanácsi rendelet egyszerűsítette. A korábbi szabályok előírták, hogy a bejelentés benyújtására az a természetes személy jogosult, aki az EU tagállamának vagy az UPOV tagállamának állampolgára, vagy ott lakóhellyel rendelkezik, illetve az a jogi személy, akinek ilyen tagállamban van székhelye vagy telephelye.

⁴⁹ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995 évi. XXXIII. törvény XIV/B. Fejezete tartalmazza a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó rendelkezéseket.

Ha az érdemi vizsgálat során megállapítást nyer, hogy az újdonság szempontjából nincs akadálya az oltalom megadásának, akkor sor kerülhet a fajtakísérletre. Az oltalom iránt bejelentett fajta fajtaleírásában meghatározott tulajdonságait a megkülönböztethetőség, az egyneműség és az állandóság követelményének (DUS) való megfelelés szempontjából *fajtakísérletekben* kell vizsgálni.

A Közösségi Növényfajta-hivatal más hivatalt is megbízhat a fajtakísérletek végzésével, vagy fiókhivatalt hozhat létre, ha nincs az adott növényfajhoz tartozó fajta szakmai vizsgálótára kijelölt vizsgálóhivatal. A szakmai vizsgálatot legalább egy tagállamban el kell végezni.

A 874/2009/EK rendelet szabályozza a Közösségi Növényfajta-hivatal és a vizsgálóhivatalok közötti együttműködést. Az egyes tagállamok meghatározott növényfajok vizsgálatára specializálódtak. A fajtakísérleteket a Közösségi Növényfajta-hivatal figyelemmel kíséri, és ellenőrzi a vizsgálati parcellákat, a vizsgálatok módszereit. A vizsgálóhivatalnak adatszolgáltatást és az egyes termesztési időszakokról időszakos jelentést kell benyújtania. A rendelet meghatározza a vizsgálati jelentések alaki követelményeit is.

A Közösségi Növényfajta-hivatal és a tagállamok nemzeti növényfajta-oltalmi hivatalai – megkeresés alapján – adminisztratív segítséget nyújtanak egymásnak az oltalom iránt bejelentett fajta DUS-vizsgálatáról készített összes vizsgálati jelentés átadásával.⁵⁰ A Közösségi Növényfajta-hivatal rendelkezik a szakmai vizsgálat eredményével, a vizsgálóhivatal azt más célra csak a Közösségi Növényfajta-hivatal engedélyével használhatja fel.

A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal⁵¹ (a továbbiakban: NÉBIH) a kijelölt vizsgálóhivatal a közösségi növényfajta-oltalom iránt bejelentett mintegy 140 növényfaj, illetve botanikai taxon⁵² (szántóföldi, kertészeti, zöldség- és dísznövények, valamint gyümölcsök) fajtái esetében. A NÉBIH-nek meg kell felelnie a Közösségi Növényfajta-hivatal által meghatározott minőségbiztosítási feltételeknek, akkreditált vizsgálóhivatalnak kell lennie. A NÉBIH kétoldalú megállapodások alapján is végez DUS-vizsgálatokat pl. Csehország részére valamennyi napraforgófajta esetében.

A Közösségi Növényfajta-hivatal háromévente ellenőrzi a minőségbiztosítási feltételek teljesítését.

⁵⁰ 2100/1994/EK rendelet 53. cikk, valamint a 874/2009/EK bizottsági rendelet (2009. szeptember 17.) a Közösségi Növényfajta-hivatal előtti eljárások tekintetében a 2100/94/EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó végrehajtási szabályok megállapításáról.

⁵¹ A növényfajta-oltalomhoz, illetve az állami elismeréshez szükséges fajtakísérletek elvégzése a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal hatáskörébe tartozik.

⁵² A szám évről évre változik, mivel a nemesítők egyre több fajból állítanak elő fajtát. Amikor a Közösségi Növényfajta-hivatal olyan fajról kap bejelentést, amiből korábban még nem volt bejelentés, akkor az adott faj vizsgálata iránt pályázatot ír ki a vizsgálóhivatalok részére, és ha van köztük olyan oltalom iránti faj, amit a NÉBIH már ismer, akkor adott esetben azt megpályázza, így bővül a fajok listája.

11. Községi növényfajta-oltalom – szabadalom – biotechnológia

A növényfajta-oltalom és a növényi szabadalmak kérdésköre elválaszthatatlan a biológia és a biotechnológia területén végbement fejlődéstől, az új növényfajták nemesítési módszereinek fejlődésétől.

Nemesítő munka eredményeként különösen keresztezéssel és szelekcióval jön létre az új növényfajta. A molekuláris nemesítés nem képes helyettesíteni a hagyományos növény-nemesítési módszereket. A GMO-növényfajták általában a köztermesztésben lévő legjobb növényfajták genetikailag módosított változatai. A GMO-növényfajták fajtafenntartása, valamint szaporítóanyagként való felhasználása továbbra is igényli a hagyományos nemesítési módszereket.⁵³

Az UPOV-egyezmény egyik meghatározó szabálya volt az ún. „kettős oltalom tilalma”, amely kizárta, hogy egy tagállam ugyanazon növénytani nemzetség vagy faj vonatkozásában mind a növényfajta-oltalmat, mind a szabadalmi oltalmat lehetővé tegye. Az 1991. évi módosítást előkészítő hosszas szakmai viták egyik lényeges kérdése volt a kettős oltalom. Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege már nem tartalmazza a kettős oltalom tilalmát, és nem rendelkezik a szabadalom és a növényfajta-oltalom viszonyáról sem.

A szabadalmi oltalom és a növényfajta-oltalom között alapvető eltérés, hogy

- a) növényfajta-oltalom iránt csak egy növényfajtát lehet bejelenteni, míg szabadalmi oltalom iránt egy meghatározott tulajdonsággal rendelkező növénycsoportot lehet bejelenteni, pl. gyökérgolyva-rezisztens káposztafélék;
- b) a szabadalmi oltalom tartalmát az igénypontok határozzák meg. Egy meghatározott tulajdonsággal rendelkező növénycsoport szabadalmi oltalma esetében az igénypontok kiterjednek a nemesítési eljárásra, a nemesítési módszerekre, az előállított meghatározott tulajdonsággal rendelkező növényre, a növények szaporítóanyagára, a szaporítóanyag előállítására, a növény termésére;
- c) a növényfajta-oltalom esetében a jogosultat egy lépcsőzetesen érvényesíthető nemesítő jog illeti meg a szabadalmi oltalom tágan értelmezhető igénypontjaival szemben.

A növényfajta-oltalom szempontjából meghatározó az Európai Szabadalmi Egyezmény⁵⁴ 53. cikkének b) pontja, amely kizárja a növényfajtákat és a lényegében biológiai eljárásokat a szabadalmi oltalomból. Az 53. cikk b) pontja szerint „nem részesülhet európai szabadalmi oltalomban növény- vagy állatfajta, valamint a növények vagy állatok előállítására szolgáló *lényegében biológiai eljárás*”. E rendelkezés azonban a mikrobiológiai eljárásokra és az ilyen eljárásokkal előállított termékekre nem alkalmazható.

⁵³ Heszký László: A növényi géntechnológia elmélete és gyakorlata. Vetőmag, 1999. 3. sz., p. 4.

⁵⁴ Az Európai Szabadalmi Egyezmény 1973. október 5-én, az Európai Szabadalmak Engedélyezéséről Münchenben aláírt egyezmény 1977. október 5-én lépett hatályba.

A biotechnológiai találmányok oltalmáról szóló, 1998. július 6-ai, 98/44/EK irányelvnek⁵⁵ (a továbbiakban: 98/44/EK irányelv) különös jelentőséget adott, hogy az Európai Szabadalmi Hivatal igazgatótanácsa 1999. június 16-án kiegészítette az Európai Szabadalmi Egyezmény Végrehajtási Szabályzatát a biotechnológiai találmányokra vonatkozó VI. fejezettel, amely a 98/44/EK irányelvnek megfelelő szabályokat tartalmazta. Ezek a szabályok 1999. szeptember 1-én léptek hatályba. Az Európai Szabadalmi Hivatal ezzel a rendelkezéssel gyakorlatilag kiterjesztette egy uniós jogi aktus hatályát az Európai Unió kívüli államokra, az Európai Szabadalmi Egyezmény tagállamaira.

Az Európai Szabadalmi Egyezmény Végrehajtási Szabályzatának 98/44/EK irányelvnek megfelelő szabályai utat nyitottak a tágon értelmezett igénypontú növény szabadalmi oltalomnak.

A szabadalmi oltalom iránt bejelentett biotechnológiai találmány esetében a feltaláló a technikai jelleget hangsúlyozta. Az Európai Szabadalmi Hivatal az egyes nemesítési eljárásokat – az emberi beavatkozás eredményeként – számos bejelentés esetében nem minősítette a szabadalmi oltalmat kizáró lényegében biológiai eljárásnak, és több olyan bejelentés esetében adott európai szabadalmi oltalmat, amelyben a találmány marker alapú szelekciót, klónozási eljárást, géntechnológiai manipulációt, az adott egyed nemének kiválasztására vonatkozó eljárást tartalmazott. Az Európai Szabadalmi Hivatal a növénycsoportra vonatkozó szabadalmi oltalmat széles tartalmú igénypontokkal adta meg.

Az igénypontok széles értelmezési lehetősége és stratégiai használata egy teljesen átláthatatlan szabadalomterülethez vezetett. Az igénypontok alapján egy adott növényfajtát akár több szabadalom is érinthet, illetve egy szabadalmi oltalom több növényfajta vonatkozásában érvényes. Ezért az Európai Vetőmagszövetség létrehozta az ún. PINTO adatbázist,⁵⁶ amelyben kutathatók a növényfajtákra vonatkozó szabadalmi oltalmak.

Az európai szabadalmakkal szemben nemcsak a civil szervezetek részéről, hanem a COPA COGECA, a Német Szövetségi Gyűlés, a holland parlament, valamint az Európai Parlament részéről megfogalmazódó kritikák az Európai Szabadalmi Hivatal elbírálási gyakorlatában is változást hoztak. Ez az alapvető változás rámutat arra, hogy a biotechnológia fejlődésével a jogi fogalmak, a „lényegében biológiai eljárás”, illetve a találmány „műszaki jellege” közötti határ mennyire átjárhatóvá válik. A hagyományos nemesítési eljárások is emberi beavatkozással hoztak létre új fajtákat. A szelekció, a hibridizáció, a mesterségesen előidézett mutáció is feltételezi az emberi beavatkozást. Napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy a biotechnológiai találmányok esetében egy növénycsoport szabadalmi oltalma iránti bejelentésnél nem lehet túlzottan megengedően értelmezni a „növénycsoport” fogalmát,

⁵⁵ Lásd: Kókai-Kunné dr. Szabó Ágnes Katalin: A növényfajta-oltalomtól az eredetvédelemig. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2021, p. 177–227, valamint Keserű Barna Arnold: A biológiai találmányok jogi védelme: <http://ijoten.hu/szocikk/a-biologiai-talalmanyok-jogi-vedelme>.

⁵⁶ <https://www.euroseeds.eu/pinto-patent-information-and-transparency-on-line/>.

és nem fogadhatók el a túl tág „a nemesítéstől az asztalig” terjedő igénypontok (nemesítési módszerek, eljárások, szaporítóanyag, termés, termék).

12. Az egységes hatályú európai szabadalom

Az egységes hatályú európai szabadalom olyan európai szabadalom, amely az 1257/2012/EU rendelet alapján egységes hatállyal rendelkezik az abban részt vevő tagállamokban.⁵⁷ Az egységes hatályú európai szabadalmi rendszer csak azokra az EU-államokra terjed ki, amelyek ratifikálják az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodást. 17 EU-tagállam a részese az egységes hatályú európai szabadalmi rendszernek. Ez az oltalom az egyes tagállamokban nemzeti oltalomként él. Magyarország nem részese az egységes európai szabadalmi rendszernek.⁵⁸

A nemesítői kedvezményt és a mezőgazdasági mentességet az egységes hatályú európai szabadalom szabályozása is tartalmazza, bár nem a vonatkozó uniós rendeletben, hanem az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás 27. cikkében. E cikkbe került bele a biológiai anyagok más növényfajták nemesítésére, felfedezésére és kifejlesztésére történő használatára vonatkozó korlátozás is.

Az egységes hatályú európai szabadalommal kapcsolatos rendeletek európai parlamenti tárgyalása során vita volt a nemesítői kedvezmény szabályozásának indokoltságáról. A rendelet tervezetének 8. cikke ugyanis az egységes hatályú európai szabadalom korlátai között nem tartalmazta a nemesítői kedvezményt. Ugyanakkor a 8. cikk *h)* pontja tartalmazta a mezőgazdasági mentességet a 2100/94/EK rendelet 14. cikkére való utalással. Az Európai Vetőmag Szövetség 2012 tavaszán a nemesítői kedvezmény szabályozása érdekében lépett fel, és ezt a kezdeményezést a Magyar Növény-nemesítők Egyesülete is támogatta.

Az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás 27. cikke értelmében a növényfajták vonatkozásában a szabadalom által biztosított jogok nem terjednek ki többek között

- a) a magánjellegű, nem kereskedelmi céllal folytatott tevékenységekre,
- b) a szabadalmazott találmány tárgyával kapcsolatos, kísérleti céllal folytatott tevékenységekre,
- c) a más növényfajták nemesítésére, felfedezésére és kifejlesztésére használt biológiai anyagokra,
- d) a saját célú vetőmag, illetve szaporítóanyag felhasználására a 2100/94/EK rendelet 14. cikkében meghatározott mértékben és feltételekkel (mezőgazdasági mentesség).

⁵⁷ 2023. június 1-jén lajstromozták az első egységes hatályú európai szabadalmat.

⁵⁸ Az Alkotmánybíróság X/1514/2017. határozata alapján nem hirdethető ki az egységes hatályú, megerősített szabadalmi együttműködés keretében aláírt Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó megállapodás. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés *a)* pontjába ütközőnek találta az Európai Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás ratifikálását.

A szabadalmi oltalommal védett növénycsoportba tartozó fajták szaporítóanyagát csak fajtaként, fajtanevvel lehet forgalmazni a vonatkozó jogszabályok szerint. A növényfajtának szerepelniük kell a nemzeti fajtajegyzékekben vagy az Európai Unió Közös Fajtajegyzékében. A géntechnológiával módosított növényfajták termesztése külön engedélyezési eljáráshoz kötött. Magyarországon tilos géntechnológiával módosított növényfajtát termeszteni. Az Alaptörvény a Szabadság és felelősség részben, a XX. cikkben deklarálja a testi és lelki egészséghez való jogot. E jog érvényesülését Magyarország többek között a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

13. Az új nemesítési technikák

Az Európai Unió Bíróságának a C-528/16. számú előzetes döntéshozatali ügyben hozott ítéletében a Bíróság – a növénynemesítők nagy várakozásától eltérően – géntechnológiával módosított szervezetnek minősítette a mutagenézis technikával létrehozott gyomirtó szerekkel szemben ellenálló repcefajtákat. A C-528/16. számú előzetes döntéshozatali ügy⁵⁹ e repcefajták termesztésének és forgalmazásának betiltására vonatkozott. Az ítélet kapcsán kibontakozó széles körű szakmai vita rámutatott arra, hogy az informatika, a biotechnológia, a géntechnológia, a szintetikus biológia, az élettudományok területén megvalósuló folyamatos és gyors technikai fejlődés újabb és újabb jogalkalmazási, jogalkotási kérdéseket vet fel.

Ezért az Európai Unió Tanácsa 2019/1904 tanácsi határozatával⁶⁰ felkérte a Bizottságot, hogy 2021. április 30-ig készítsen egy tanulmányt az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletre tekintettel, valamint tegyen javaslatot vagy tájékoztassa a Tanácsot a szükséges intézkedésekről.

Az Európai Bizottság 2021. április 29-én tette közzé „Az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról a Bíróság a C-526/16. ügyben hozott ítéletére tekintettel” című tanulmányt.⁶¹

⁵⁹ Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet Franciaország Államtanácsa 2016 októberében terjesztette elő az Európai Unió Bíróságához a Confédération paysanne (a mezőgazdasági kisvállalkozók érdekeit védő francia mezőgazdasági szakszervezet), nyolc környezetvédelemmel és a GMO-k által jelentett veszélyekkel kapcsolatos tájékoztatással foglalkozó egyesület, valamint Franciaország miniszterelnöke és a mezőgazdasági, élelmiszer-ipari és erdőügyi minisztere között folyamatban lévő jogvitában. A Confédération paysanne és a nyolc másik egyesület vitatta a francia környezetvédelmi törvénynek a 2001/18/EK irányelvet átültető rendelkezését.

⁶⁰ A Tanács (EU) 2019/1904 határozata (2019. november 8.) a Bizottságnak a Bíróság a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletére tekintettel az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról szóló tanulmány és – amennyiben a tanulmány eredményeire tekintettel annak helye van – javaslat benyújtására való felkérésről.

⁶¹ SWD (2021)92.

A tanulmány „új génkezelési technikának” tekintette a növények genetikai anyagának megváltoztatására 2001 óta kifejlesztett nemesítési technikákat. A tanulmány szerint eltérő eredmények érhetők el a különböző génkezelési technikákkal. Az új génkezelési technikával előállított, a betegségekkel, a környezet- és az éghajlatváltozás hatásaival szemben ellenállóbb, magasabb tápértékekkel rendelkező, kevesebb növényvédő szer felhasználását igénylő növényfajták hozzájárulhatnak a fenntartható élelmiszerrendszerekhez.

A tanulmány megállapítja, hogy a géntechnológiával módosított szervezetek kibocsátásának engedélyezésére vonatkozó, 2001-ben kialakított, hatályos szabályozás nem alkalmas az egyes új génkezelési technikák alkalmazásával előállított növényfajták termesztésének szabályozására. A hatályos uniós jogi normákat a tudományos technikai fejlődéshez kell igazítani.

Az Európai Bizottság 2023-ban tette közzé az egyes új génkezelési technikák útján nyert növényekről és a belőlük származó élelmiszerekről és takarmányokról, valamint a 2017/625 rendelet módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendelet tervezetét. A tervezet az új génkezelési technikával előállított növényeket két csoportba sorolja. Az első csoportba a természetben előforduló vagy hagyományos nemesítéssel előállítható, célzott mutagenézis vagy ciszgenézis útján előállított növények tartoznak. Ezeket a növényeket a „hagyományos” növényekhez hasonlóan kell kezelni, és nincs szükség engedélyezési eljárásra, kockázatértékelésre. Ezekről a növényekről egy átláthatósági nyilvántartást hoznak létre. A második csoportba az új génkezelési technikával előállított, engedélyköteles növények tartoznak, amelyek esetében alkalmazni kell a nyomonkövethetőség és a GMO-kra vonatkozó jelölés követelményeit.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

FÉNYKÉPEKKEL KAPCSOLATOS DÍJAZÁSI KÉRDÉSEK

SZJSZT-14/2022

A törvényszék mint megkereső által feltett kérdések

1. Nyilatkozzon a felperes által készített fényképfelvételek darabonkénti átlagértékéről! E körben legyen figyelemmel arra, hogy a [fénykép1], a [fénykép2] és a [fénykép3] képei nem képezik jelen per tárgyát!
2. Amennyiben az alperes megsértette a felperes szerzői jogait, úgy a felvételek felhasználásáért – tekintettel arra, hogy a periratok alapján az alperes gazdagodása nem állapítható meg – irányadó lehet-e a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület díjszabásának perbeli időszakra vonatkozó jogdíjközelményének ún. internetes környezetben, a nyilvánosság számára lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétel fejében fizetendő jogdíj?

A kirendeléshez csatolt mellékletek

A törvényszék mint megkereső a megkereséshez az ügy bírósági aktáját és a fényképfelvételeket tartalmazó elektronikus adathordozót csatolta.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

1. A kirendelés

A törvényszék 2022. március 16-án kelt végzésében a Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: SZJSZT) szakértőként rendelte ki a felperesnek az alperes ellen szerzői jogi jogsértés megállapítása és egyéb iránt indított perében.

A törvényszék a kirendeléshez a bírósági ügy aktáját és a fényképfelvételeket tartalmazó elektronikus adathordozót csatolta.

2. Az eljárás tárgya az alábbiakban foglalható össze

A bírósági akta és a kirendelésben található összefoglaló alapján a tényállás az alábbiakban foglalható össze.

A felperes 2021. február 10. napján terjesztett elő kereseti kérelmet a törvényszék elé szerzői jogi jogsértés megállapítása iránt. Kereseti kérelmében előadta, hogy az alperes megsértette szerzői jogait. Kereseti kérelmét az alábbiakra alapította:

A felperes fotóriporter 2017 szeptembere és 2019 júniusa között szóbeli és eseti megbízás alapján egyéni vállalkozóként fotóriporteri tevékenységet végzett az alperes gazdasági társaság megbízásából és részére a [sportcsapat] által szervezett különböző szakági sporteseményeken, edzőtáborokon. A felperes kiemelte, hogy ezek a megrendelések folyamatosak és rendszerek voltak. A felperes és az alperes között írásbeli szerződés nem kötött. A felperes 30 270 darab fotót bocsátott az alperes rendelkezésére oly módon, hogy azokat – az alperes kérésére – feltöltötte a [sportcsapat] által üzemeltetett Google Drive tárhelyre. A felperes tisztában volt azzal, hogy az alperes által megrendelt fényképfelvételek egy harmadik személy, a [sportcsapat] szerverére kerülnek feltöltésre, tárolásra és rögzítésre. Ezen tevékenységéért a felperes díjazást kapott az alperestől. A felperes hivatkozása szerint ezeket a fényképfelvételeket egyszeri felhasználásra adta át az alperesnek.

A felperes és az alperes együttműködése 2019. június 19. napján megszakadt, miután az alperes elzárkózott a felhasználási szerződés megkötésétől és a felperes által megjelölt további ellentételezés (jogdíj) megfizetésétől. Kereseti kérelme szerint a 30 270 darab fotó tekintetében nem állapodott meg az alperessel a felhasználás terjedelméről, módjáról, időtartamáról és a felhasználási díjról. *A felperes az eljáró bíróságtól többszörözéshez és terjesztéshez való jogának sérelmét kérte megállapítani. Hivatkozása szerint a jogellenes felhasználás a tárolásban nyilvánult meg, mert a fotókat egyszeri felhasználásra adta át, többszörözésre és terjesztésre pedig nem adott engedélyt.* Előadta továbbá, hogy fényképei megjelentek a [sportcsapat] hivatalos Facebook-oldalán, Instagram-oldalán, valamint a [sportcsapat] évkönyveiben, amelyek némelyike mellett az szerepel, hogy „FOTÓ: Fotósarok”. Kereseti kérelme összecszerűsége tekintetében előadta, hogy a képek darabonkénti árát 500 Ft-ban (azaz ötszáz forintban) határozta meg, így jogdíj gyanánt további 15 135 000 Ft-ot követel az alperestől.

Az alperes vitatta a felperes állításait, valamint azt, hogy az Szjt. alá tartozó jogviszony jött volna létre. Állítása szerint közöttük megbízási szerződés jött létre, a fotók birtokának a [sportcsapat] részére történő átruházása a szerverre történő feltöltéssel megvalósult, az alperes felhasználást nem valósított meg. Hivatkozása szerint megállapodásuk lényege az volt, hogy a felperes folyamatosan, de eseti megbízások alapján a [sportcsapat] egyes sportrendezvényein elkészítse a fényképfelvételeket, és azokat digitális formában töltse fel a Google Drive tárhelyre. Állítása szerint egyes fotókat nem a felperes, hanem annak édesapja készített. Kétségbe vonta, hogy az elkészült fényképeknek lenne egyéni, eredeti jellegük.

3. Általános megállapítások

Az eljáró tanács előzetesen rögzíti, hogy kizárólag a megküldött anyagok és a hatályos szerzői jogi szabályok alapján alakította ki jelen véleményét. A tanács a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 101. §-a és a 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a alapján jár el.

Az eljáró tanács kizárólag a bíróság által feltett kérdésekben foglal állást, így a szakvélemény nem terjed ki a per tárgyát képező egyéb kérdések megválaszolására, így például a felek közötti felhasználási jogviszony jogszerűségére és a felhasználási szerződés létrejöttének, érvényességének egyes kérdéseire.

4. Az eljáró tanács szakvéleménye

Az eljáró tanács az alábbiakban válaszolja meg a bíróság által feltett kérdéseket.

Válasz az 1. kérdésre

Nyilatkozzon a felperes által készített fényképfelvételek darabonkénti átlagértékéről! E körben legyen figyelemmel arra, hogy a [fénykép1], a [fénykép2] és a [fénykép3] képei nem képezik jelen per tárgyát!

Az eljáró tanács előzetesen rögzíti, hogy az Szjt. 1. § (2) bekezdése szerint „[s]zerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása”. Ezt követően a jogszabály példálózó felsorolással jelöli meg a szerzői jogi védelem alá tartozó alkotásokat. Az i) pont szerint szerzői jogi védelem alá tartozik a *fotóművészeti alkotás*. A szerzői jogi védelem konjunktív feltételei, hogy az adott alkotás, amely az irodalom, a tudomány, vagy a művészet területén jött létre, a szerző szellemi tevékenységéből fakadjon, egyéni és eredeti jelleggel rendelkezzen. Az eredeti jelleg jelentése, hogy a szerző saját alkotásáról van szó, az nem más szerző művének szolgai másolása útján jött létre. Az egyéni jelleg ezzel szemben azt fejezi ki, hogy „csak egy olyan szellemi mozgástérben való választás lehet alkotás, ahol a szerzőnek lehetősége van alkotó szelleme eredeti módon történő kifejezésére”.¹ Ez egyúttal azt jelenti, hogy „az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, és ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg az egyiket vagy másikat”.² Az egyéni, eredeti jelleg azonosíthatósága a felhasználók szemében különbözően jelenhet meg az egyes műtípusoknál, hiszen azok elté-

¹ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 85.

² SZJSZT-38/2003 – Külsős óraadók előadásainak szerzői jogi védelme.

rő érzékszervek használatát teszik szükségessé.³ Mivel az egyéni jelleg eldöntése más és más jellegzetességeket mutat a különböző műtípusok esetén, így eltérően kell kezelni például az irodalmi alkotások, zeneművek vagy a fotóművészeti alkotások vonatkozásában.

Az SZJSZT korábbi ügyekben már foglalkozott a fényképfelvételek szerzői jogi oltalmával (lásd: SZJSZT-35/2006, SZJSZT-20/2017, SZJSZT- 02/2022). Ezekben a véleményekben is utalt arra a testület, hogy „[s]zámos körülmény szolgálhat egy fénykép egyéni, eredeti jellegének alapjául, kezdve magától a témaválasztástól, a fényképezés szögének a meghatározásán át a képkivágás módjáig (vagyis addig, hogy a téma miként helyezkedik el a fénykép keretein belül)”.⁴ Az Szt. által megnevezett „fotóművészeti alkotás” műtípus esetén tehát a szóban szereplő „művészeti” kifejezés nem minőségi besorolást jelent, hiszen a szerzői jogi védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.⁵

A per tárgyát képező fényképfelvételek darabonkénti átlagértékének meghatározása vonatkozásában utal arra az eljáró tanács, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület egy korábbi szakértői véleményében (SZJSZT-20/2017) rögzítette, hogy az akkori gyakorlati tapasztalatok szerint az online hírportálok által fizetett jogdíjak összege fényképenként bruttó 3000–9000 forint között volt. Ebben a hivatkozott szakvéleményben 3 db fényképről volt szó. A jelen ügyben eljáró tanács aktuális információi szerint ez a darabonkénti átlagár alapvetően helytálló jelenleg is. Ugyanakkor figyelembe véve, hogy jelen ügyben 30 270 darab fényképfelvétel átlagértékének megállapítása képezi a kérdést, az életszerűséget figyelembe véve, ezeknek az ára szignifikánsabb alacsonyabb volna, figyelemmel arra, hogy több tízezer fotó készült.

A per tárgyát képező fényképfelvételek átlagértékének meghatározása kevésbé tartozik a szerzői jogi szakkérdések körébe, így ennek pontos összegét nem állapíthatja meg az eljáró tanács. Figyelembe veendő az is, hogy jelenleg Magyarországon nincs olyan díjjegyzék, ártábla, amely egy-egy fotóművészeti alkotás konkrét, egzakt árát határozná meg. Ezeknek az alkotásoknak a piaci átlagértéke számos tényezőtől függhet, így a művész munkássága, ismertsége, az elkészített fényképfelvételek száma, különlegessége, a fényképfelvételek jellege, a szerző alkotómunkájának motivációja, az általa közvetíteni kívánt gondolatiság és a felhasználás célja stb. A perbeli fotók tekintetében is látható, hogy azok jellege eltérő, attól függően, hogy a fotós éppen milyen eseményt, rendezvényt örökít meg.

Más fényviszonyokat, beállítást követelnek meg például az edzésekről, készült fényképfelvételek, így többek közt az alábbi fájlnevű mappákban található fotók:

³ Békés Gergely, Mezei Péter: Eredetiség és azonosíthatóság. In: Grad-Gyenge Anikó, Kabai Eszter, Menyhárd Attila (szerk.): Liber Amicorum Studia G. Faludi Dedicata. Ünnepi tanulmányok Faludi Gábor 65. születésnapja tiszteletére. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018, p. 24–25.

⁴ SZJSZT-24/2013 – Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak, mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme. SZJSZT-02/2022 – Fényképfelvételek felhasználása.

⁵ Szt. 1. § (3) bek.

- [fénykép4]
- [fénykép5]
- [fénykép6]
- [fénykép7]
- [fénykép8]
- [fénykép9]
- [fénykép10]
- [fénykép11]
- [fénykép12]
- [fénykép13]

Szintén más beállítást, zoomolási technikát, igényelnek a meccsekről készült fényképfelvételek, így többek közt az alábbi mappákban található fotók:

- [fénykép14]
- [fénykép15]
- [fénykép16]
- [fénykép17]

A fentiek mellett az életképszerű fotók szintén eltérő technikát követelnek meg, amit jól tükröznek például az alábbi mappákban található fotók:

- [fénykép18]
- [fénykép19]
- [fénykép20]
- [fénykép21]
- [fénykép22]
- [fénykép23]

Mindezekre tekintettel az eljáró tanács véleménye szerint az egzakt, darabonkénti átlagérték-meghatározás jelen esetben nem volna célszerű, és torzító adatokat, összegeket mutatna.

A jelenlegi fotóriporter gyakorlat szerint az elkészült képeket általában korlátozás nélküli, teljes körű felhasználással bocsátják a szerzők a felhasználó/megrendelő rendelkezésére. Az egyszeres felhasználás engedélyezése nem megszokott, és ennek a fogalomnak a tartalma – a jelen ügy tényállását tekintve – is kérdéses az eljáró tanács számára.

Az ilyen ügyekben a bíróság számára a jogdíj becslése során segítséget nyújthat a közös jogkezelő szervezetek díjszabása. A fotóművészeti alkotások szerzőinek közös jogkezelő szervezete a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (a továbbiakban: HUNGART), így a HUNGART által közzétett díjszabásból célszerű lehet kiindulni, mert a HUNGART e díjszabás szerint engedélyezi az alkotások másodlagos felhasználását (így többszörözését, terjesztését), azok kiállítását, valamint sugárzás útján vagy digitálisan a nyilvánossághoz történő közvetítését. A HUNGART díjszabása mindig egy évre vonatkozik, a jelenleg elérhető díjszabás 2022 évre irányadó.⁶ A díjszabást a szerzői jogok és a

⁶ <http://www.hungart.org/wp-content/storage/2022/01/Dijszabas-Kulonos-rendelkezesek-2022.pdf>.

szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Kjkt.) 152. § (1) bekezdése alapján az igazságügyért felelős miniszter hagyja jóvá. A jóváhagyás a díjszabás alkalmazásának és a Magyar Közlöny mellékleteként megjelenő Hivatalos Értesítőben való közzétételének a feltétele. A díjszabás 2.3. pontja „[a] képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások nyilvánosságához közvetítéséért fizetendő jogdíjak” esetében a „2.3.2. Lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétel fejében fizetendő jogdíjak” cím alatt kétféle díjtáblázatot tartalmaz:

- Közgyűjteménynek minősülő muzeális intézmények, képtárházak felhasználása esetén fizetendő jogdíjakat, amely intézmények kedvezményes jogdíjakat fizetnek. Ebben az esetben a lehívások számától függetlenül 1 406 263 Ft-ot állapított meg a HUNGART, ha a lehívható művek száma 14 000, vagy azt meghaladja.
- A jogdíjak mértéke üzletszerűnek minősülő felhasználások esetében a lehívások számától függetlenül 1 406 263 Ft szerepel a táblázatban, amennyiben 3000-nél több mű hívható le.

Ezek a díjak egyéves időtartamra vonatkoznak, amennyiben a felhasználás egy évnél rövidebb, a fizetendő jogdíjat arányosan csökkenteni kell.

Összefoglalva tehát az eljáró tanács az 1. kérdés vonatkozásában úgy foglal állást, hogy bár számszakilag valójában reális a 3000–9000 Ft közötti darabárösszeg a jelenlegi piacon, azonban ebben az esetben az ügy megoldása szempontjából – figyelembe véve a fentebb vázolt körülményeket – nem látja hasznát, hogy ezt a számítást alkalmazzák.

Amennyiben a tisztelt bíróság a tényállás tisztázása során arra jut, hogy a felek valódi akarata szerint az alperes által kifizetett 6 743 020 Ft valóban csak a Google Drive tárhelyre való feltöltésért (felperes által egyszeres felhasználásnak nevezett tevékenység) járó díjazást jelentette, és a fotók valódi, további felhasználását, közönséghez való eljuttatását ez az összeg nem foglalta magában, akkor a HUNGART fentebb ismertetett díjszabását volna célszerű alkalmazni.

Amennyiben a HUNGART díjszabása alkalmazásra kerül, úgy az eljáró tanács nem a kedvezményes díjszabást javasolja alkalmazni, hanem az üzletszerű felhasználás esetén alkalmazandót, figyelemmel arra, hogy a felek egyike sem tartozik a kedvezményes díjszabásra jogosult közgyűjtemények fogalma alá. Utal továbbá arra, hogy ezek a díjtételek *jogszerű felhasználásnál* alkalmazandók, amennyiben a felhasználó nem kért felhasználási engedélyt a művekre a szerzőtől, úgy a HUNGART-nak joga van megszorozni kettővel a táblázatban szereplő összeget.⁷ Amennyiben a bíróság arra a megállapításra jut, hogy az

⁷ <http://www.hungart.org/wp-content/storage/2022/01/Dijszabas-Altalanos-rendelkezesek-2022.pdf>. „25. A jogosulatlan, vagy a megengedett példányszámon felüli felhasználás, valamint a névfeltüntetés – beleértve a HUNGART © jel feltüntetését is – szabályok megszegése (különbölegesen) – a jogdíj 100-100%-ának megfelelő pótdíj, mint átalánydíj megfizetésének kötelezettségét vonja maga után, tekintettel az ellenőrzési költségekre. A jelen pont szerinti átalánydíj megfizetése nem mentesít azon kártérítési kötelezettség alól, amely az átalánydíj összegét meghaladja.”

alperes által fizetett összegben nem volt benne a felhasználás díja, és a felhasználásra az alperes nem kért engedélyt a szerzőtől, akkor ez is alkalmazható. Ezen túlmenően pedig a táblázatban szereplő összeget a HUNGART adott esetben hárommal is felszorozhatja, ha az adott szerző névfeltüntetési joga⁸ sérül a felhasználás során, figyelemmel arra, hogy a szerző névfeltüntetési joga az egyik legfontosabb személyhez fűződő jog. Mivel a bíróság által küldött összefoglalóban és a felperes kereseti kérelmében a névfeltüntetés jogának sérelme mint hivatkozási alap nem merült fel, így az eljáró tanács vélelmezi, hogy ez nem képezi vita tárgyát.

A 2. kérdésre adandó válasz

Amennyiben az alperes megsértette a felperes szerzői jogait, úgy a felvételek felhasználásáért – tekintettel arra, hogy a periratok alapján az alperes gazdagodása nem állapítható meg – irányadó lehet-e a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület díj-szabásának perbeli időszakra vonatkozó jogdíjközlésének ún. internetes környezetben, a nyilvánosság számára lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétel fejében fizetendő jogdíj?

A szerzőt megillető vagyoni jogokat, felhasználási módokat az Szt. III. Fejezetében részletezi. Az Szt. 26. § szerint a mű nyilvánossághoz közvetítésének joga szintén a szerző vagyoni jogai közé tartozik, így engedélyköteles felhasználás. A nyilvánossághoz közvetítés lényege, hogy az többféle, nem anyagi formában történő műfelhasználást foglal magában, vagyis azokat a felhasználási módokat, amelyek nem kézzelfogható dologi műpéldánnyal kapcsolatos cselekvéseket valósítanak meg. A nyilvánossághoz közvetítés jellemzője, hogy a felhasználás útján a műveket távollévő közönség számára teszik érzékelhetővé. Ebben a felhasználási formában a nyilvánosság azt feltételezi, hogy a mű érzékelhetővé tétele a felhasználó családi, társasági, ismeretségi körén kívüli személyeket céloz, azonban nem feltétele az egyidejűség, így akkor is megvalósul a felhasználás, ha az érintett művek egyidejűleg korlátozott számú személy számára érzékelhetőek, akiknek a köre időről időre változik.⁹

Az Szt. 26. § (8) bekezdése szabályozza az ún. nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tétel jogát, amely szerint „[a] szerzőnek az is kizárólagos joga, hogy művét – másként, mint sugárzással vagy a (7) bekezdésben szabályozott módon – a nyilvánossághoz közvetítse, és hogy erre másnak engedélyt adjon. E joga kiterjed különösen arra az esetre, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy teszik a nyilvánosság számára

⁸ Szt. 12. § (1) A szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen – a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően – szerzőként feltüntessék. A szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni. A szerző a neve feltüntetéséhez való jogot a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja.

⁹ ProArt: Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez – útmutató a gyakorlat számára: <http://www.szerzoijogikezikonyv.hu/#oldal/1/7>.

*hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.” A nyilvánosság számára lehívásra történő hozzáférhetővé tételt más néven *on demand* felhasználásnak is nevezik, amelynek jellegzetessége az interaktivitás, ami azt jelenti, hogy a nyilvánosság tagja megválaszthatja, hogy az általa kiválasztott művet mikor és hol kívánja érzékelni. Tipikusan az interneten történő közönséghez juttatást jelenti, amikor az adott műhöz internet-hozzáférés segítségével bárki, bárhol hozzáférhet. A felhasználás megvalósulásához nem szükséges a tényleges megtekintés, elegendő, hogy a felhasználó megteremtse a lehetőséget annak, hogy a nyilvánosság tagja a műhöz hozzáférhessen.*

A második kérdésre adandó választ összefoglalva tehát, a fentiekre tekintettel – és ahogyan az az 1. kérdésre adandó válaszban is olvasható – az eljáró tanács szerint *amennyiben a tisztelt bíróság azt állapítja meg a tényállás tisztázása során, hogy az alperes megsértette a felperes szerzői jogait (a kifizetett összeg nem fedezte a tényleges felhasználás, a közösséghez való eljuttatás díját), úgy a felvételek felhasználásáért irányadó lehet a HUNGART díjszabásának perbeli időszakra vonatkozó jogdíjközelményének ún. internetes környezetben, a nyilvánosság számára lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétel fejében fizetendő jogdíj mértéke.*

*Dr. Győri Erzsébet, a tanács elnöke
Dr. Udvarhelyiné dr. Sági Edit, a tanács előadó tagja
Hamarits Zsolt, a tanács szavazó tagja*

* * *

PÁLYÁZAT ÉS MEGVALÓSÍTHATÓSÁGI TANULMÁNY SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-15/2022

A megkereső törvényszék által feltett kérdések

1. Állapítsa meg a 2007–2013. évi KEOP programozási időszak és a 2014–2020. évi KEHOP programozási időszak támogatási rendszerét és annak különbségeit, figyelembe véve, hogy az alperes érdekében a felperes által benyújtott KEOP pályázati felhívásra benyújtott pályázat és megvalósíthatósági tanulmány tekinthető-e szerzői műnek!
2. Volt-e joga az alperesnek felhasználásra?
3. A KEHOP-2 azonosítójú „szennyvízelvezetési és kezelési fejlesztés” című projekt tárgyában a kft. által készített megvalósíthatósági tanulmány költséghaszon-elemzés és kivitelezési közbeszerzési eljáráshoz kapcsolódó műszaki dokumentáció műszaki tartalma milyen egyezéseket mutat, az egyezések alapján megállapítható-e a felhasználás ténye?
4. Amennyiben a felhasználás megállapítható, milyen összegű szerzői díj vehető figyelembe a felek viszonyában, amely a kármérték alapjaként elszámolható?
5. Egyéb észrevételek.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

I. Az eljáró tanács válaszainak rövid összefoglalója

Ad 1. A KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány szakirodalmi műként szerzői jogi védelmet élvez.

Ad 2. Az alperes a megbízási szerződés alapján az együttműködési megállapodás és a megbízási szerződés céljainak megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódó, azaz a megvalósíthatósági tanulmánynak és a pályázatnak a pályázati felhívásra történő benyújtásához szükséges felhasználási részcsелеkményekre, így különösen a rögzítést is magában foglaló többszörözésre kiterjedő, nem kizárólagos, kizárólag a pályázatot benyújtó fél részére átengedhető, további harmadik személy részére nem átengedhető, Magyarország területére vonatkozó, és a hasonló művek felhasználására kötött szerződések szokásos időtartamához igazodó felhasználási engedélyt szerzett.

Ad 3. A KEOP-1 felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány és a KEHOP-2 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány között elenyésző szövegazonosság állapítható meg.

A KEHOP-2 pályázati felhívás keretében elkészült költség-haszon elemzések tekintetében az eljáró tanács nem állapította meg a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányban foglalt, a szerzői jogi védelem szintjét elérő szövegek, szövegrészletek átvételét.

Ad 4. A szerzői mű felhasználása ellenében járó díj meghatározásánál a megbízási szerződésben foglalt díj vehető alapul, amelynek 20%-át tartja az eljáró tanács a megbízási szerződés alapján elkészült, szerzői jogi védelem alatt álló, és a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott teljes megvalósíthatósági tanulmány felhasználásának engedélyezésért járó díjnak. A jogosulatlan felhasználás ellenében járó díj meghatározásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy a megvalósíthatósági tanulmány nem teljes egészében került a KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányok elkészítése során felhasználására, hanem abból csak minimális szövegrészletek (körülbelül 0,5%–1%) kerültek átvételre. Az eljáró tanács álláspontja szerint a KEOP-1 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány egyes szövegrészleteinek az engedély nélküli felhasználása azonban nem az alperes oldalán valósult meg.

Ad 5. Az eljáró tanácsnak nincsenek egyéb észrevételei.

II. Tényállás

A felperes mint megbízott pályázatíró és az alperes mint megbízó önkormányzati társulás 2012. december 14-én egyedi pályázatírásról szóló együttműködési megállapodást (a továbbiakban: pályázatírási megállapodás), valamint megvalósíthatósági tanulmány elkészítésére irányuló szerződést (a továbbiakban: megbízási szerződés) kötött.

A felek által megkötött pályázatírási megállapodásban a felperes feladatául vállalta a KEOP-1 kódjelű pályázat elkészítését, annak határidőre történő benyújtását, és az alperessel a döntésig történő folyamatos kapcsolattartást. A pályázatírási megállapodás III. és IV/1. pontjában foglaltak értelmében amennyiben a benyújtott pályázatot az elbíráló szervek támogatandónak minősítik, úgy az alperes az elnyert támogatás 3%-a + áfa összeget sikerdíj címen megfizet a felperes részére. A pályázatírási megállapodás IV/3. pontjában foglaltak alapján a felperes *„[s]ikerdíjra való jogosultsága abban az esetben is fennáll, ha a pályázatot a kiíró nyertesnek nyilvánította, de a pályázat alapján elnyert összeg folyósítására a Megbízó hibájából nem kerül sor”*.

A megbízási szerződés II. pontja értelmében az alperes megbízta a felperest a KEOP-1 kódjelű pályázathoz tartozó megvalósíthatósági tanulmány elkészítésével. A megbízási szerződés IV/1. pontja szerint a felperest *„[a] megvalósíthatósági tanulmány elkészítéséért, amennyiben a benyújtott KEOP kódjelű pályázat támogatást nyer el, díj illeti meg.”* A nyertes pályázat esetén fizetendő díj x Ft + áfa összeg.

A felperes a pályázatírási megállapodásban és a megbízási szerződésben megállapított KEOP-1 kódjelű pályázatot és az ahhoz tartozó megvalósíthatósági tanulmányt elkészítette és benyújtotta. 2013. május 13. napján az alperes teljesítésigazolást állított ki, igazolva, hogy a felperes a kontraktuális kötelezettségeit a pályázatírási megállapodásban és a megbízási szerződésben foglaltaknak megfelelően, azonban határidőn túl teljesítette.

2014. október 27. napján a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium KEOP helyettes államtitkára mint irányító hatóság a pályázó alperest arról értesítette, hogy a KEOP-1 kódjelű pályázat elbírálása megtörtént, és a folyamat eredményeképpen a pályázat nem részesült támogatásban.

A felperes 2016. május 2. napján a pályázatírási megállapodásban foglaltak alapján a pályázatírási bruttó díjáról és a megbízási szerződés alapján a megvalósíthatósági tanulmány bruttó díjáról 2016. május 10-ei teljesítési határidővel számlát állított ki az alperes részére. Az alperes a számlafizetési kötelezettségének nem tett eleget. A felperes ezt követően fizetési meghagyás kibocsátását kérte az alperessel szemben. A felperes a fizetési meghagyásos eljárásban a tőke és ezen összeg után 2016. május 11. napjától kezdődően a mindenkori jegybanki alapkamat kétszeres mértékű kamatának megfizetését, valamint 300 000 Ft eljárási díj, továbbá 10 000 Ft ügyvédi munkadíj megfizetését kérte. Az alperes ellentmondása folytán az eljárás perré alakult.

A felperes a fizetési meghagyásos eljárásban érvényesítettekkel egyezően tartotta fenn kereseti kérelmét. A felperes kereseti kérelmét elsődlegesen a megbízási szerződésből fakadó megbízási díj teljesítése iránti keresetként, másodlagosan szerzői jogainak megsértésére alapított kártérítési igényként, harmadlagosan jogalap nélküli gazdagodásként terjesztette elő. A felperes állítása szerint az időközben megváltozott jogszabályi környezetre tekintettel az alperes a felperes által készített pályázati anyag alapján, azonban már a Széchenyi Programirodán keresztül nyújtott be újabb pályázatot azonos cél elérése érdekében. A felperes állítása szerint az alperes az újabb pályázati anyag elkészítése során felhasználta az általa korábban elkészített pályázatot és megvalósíthatósági tanulmányt, amelyek állítása szerint szerzői jogi védelem alatt állnak, így azoknak az engedélye nélkül történő átadása az újabb pályázatot koordináló szervezetnek szerzői jogi jogsértést valósít meg.

Az alperes ellenkérelmében a kereset elutasítását kérte. Az alperes arra hivatkozott, hogy a pályázatírási megállapodásban és a megbízási szerződésben meghatározott díjfizetési feltétel nem következett be, az alperes a KEOP-1 kódjelű pályázat keretében támogatásban nem részesült. Az alperes előadta, hogy az utóbbi, a KEHOP-2 kódszámú pályázat nem jelent ismételt döntési folyamatba tételt, mivel azt a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program éves fejlesztési keretének megállapításáról szóló 1084/2016. (II.29.) Korm. határozat indította el, új szakmai elvárasi rendszerrel. Az alperes megjegyezte továbbá azt is, hogy a pályázatok a kedvezményezett személye tekintetében is egymástól eltérőek, mivel amíg a korábbi, KEOP-1 kódjelű pályázat esetében a pályázó fél egyedül az alperes mint önkormányzati táruulás volt, addig a későbbi, KEHOP-2 kódszámú pályázat pályázó felei egy

község kivételével a társulást alkotó önkormányzatok voltak. Az alperes megjegyezte továbbá azt is, hogy a 2015. május 21. napján kelt konzorciumi együttműködési megállapodás alapján az önkormányzatok a kft.-t bízták meg a támogatási kérelem benyújtásával, illetve a konzorcium képviselésével. Az alperes a 2018. szeptember 6. napján kelt előkészítő iratában azzal érvelt, hogy a felperes által benyújtott előkészítő irat mellékleteként csatolt dokumentumok alapján az alperes, a kft. és a felperes a KEOP-1 kódjelű pályázatra benyújtott pályázati anyagról és költség-haszon elemzésről egyeztettek, azonban sem az alperesnek, sem a tagönkormányzatoknak nem volt arról tudomásuk, hogy az említett dokumentumok az új támogatási kérelem előkészítése során felhasználásra kerültek-e.

A törvényszéknek mint megkeresőnek az eljárás során tett megállapítása szerint szakkérdés, hogy az eredetileg benyújtott, a felperes által elkészített pályázat és megvalósíthatósági tanulmány szerzői műnek minősül-e, a megbízási szerződésben sor került-e a felhasználási jog engedélyezésére, továbbá a programirodán keresztül benyújtott pályázati anyagban felhasznált dokumentáció az eredeti pályázati anyag felhasználását jelenti-e.

A fentiekre tekintettel a törvényszék megállapította, hogy a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, így a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) kirendelését rendelte el az ügyben.

III. A törvényszék mint megkereső által feltett kérdésekre adott válaszok részletes ismertetése

3.1. Előzetes megállapítások

Az eljáró tanács az ügyben rendelkezésre álló, a törvényszék által rendelkezésre bocsátott periratokat egyenként áttekintette, és az abból levont következtetések alapján hozta meg az alábbi szakértői véleményét, figyelemmel a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdésében foglaltakra, miszerint *„[a] Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét és nem idézhet. Szükség esetén azonban további adatok szolgáltatását kérheti a megkereső bíróságtól vagy hatóságtól, illetve a megbízótól.”*

A szakértői vélemény kialakítása elsődlegesen a törvényszék végzésében foglaltak szerint, a periratban rendelkezésre álló dokumentumok, információk alapján történt.

3.2. Az eljáró tanács általános megállapításai

3.2.1. Szakirodalmi mű mint szerzői mű

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (1) és (3) bekezdése értelmében két konjunktív feltétel fennállása szükséges ahhoz, hogy egy alkotás szerzői műnek minősüljön. Az első feltétel, hogy az alkotás az irodalom, a tudomány vagy a művészet területén kell, hogy létrejöjjön. A szerzői jogi védelem másik pozitív feltétele, hogy az alkotás, mint a szellemi tevékenység eredménye, egyéni, eredeti jelleggel kell, hogy rendelkezzen. Az SZJSZT egy korábbi szakértői véleményében megállapította, hogy az olyan alkotás minősülhet szerzői műnek, „[a]mely egyéni abban az értelemben, hogy az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, s ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat, s amely eredeti abban az értelemben, hogy az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata”.¹

Az egyéni, eredeti jelleg általános vizsgálata során figyelemmel kell lenni arra, hogy az alkotónak az alkotása létrehozása során milyen tág szellemi mozgástér állt a rendelkezésére. E körben kiemelendő az SZJSZT-19/2005 számú szakértői vélemény, amely az egyéni, eredeti jelleg mibenlétével kapcsolatban megállapította, hogy „[e]legendő az, hogy a műben az egyéni jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon, azaz ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglévő alkotásnak szolgai másolásáról legyen szó”.²

Az eljáró tanács a fentiekén túl rámutat arra, hogy a szerzői jogi védelem mindig a tartalom egyéni, eredeti módon történő kifejezésére terjed ki.³ A szerzői jog nem egy mű belső tartalmát, az abban foglalt információt védi. Az SZJSZT egy korábbi szakvéleményében erre tekintettel nem találta jogosulatlannak egy kreatív koncepció átvételét, mivel annak kidolgozottsága nem érte el azt a fokot, hogy abban az egyéni, eredeti jelleg felismerhető legyen, így az ugyanazon gondolati rendszer átvétele önmagában még nem minősül szerzői jogi jogsértésnek.⁴

Az Szt. 1. § (2) bekezdés a) pontja szerint a szerzői művek közé tartoznak a fenti két feltételnek együttesen megfelelő irodalmi művek, ideértve a tudományos és szakirodalmi műveket is. A tudományos és szakirodalmi művek ismérve, hogy az abban kifejtett gondolatok, tételek, tanok, megállapítások, megoldások az információs közkinccs részét képezik, tehát magára a tartalomra a szerzői jogi védelem nem terjed ki, hanem csak a kifejtés gondolat-

¹ SZJSZT-38/2003 – Külsős óraadók előadásainak szerzői jogi védelme. L. még: SZJSZT-8/2012 – Turisztikai honlap tartalmának szerzői jogi védelme.

² SZJSZT-19/2005 – Fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelme.

³ SZJSZT-07/2015 – Módszer szerzői jogi védelme.

⁴ SZJSZT-03/2009 – Reklámötlet és kreatív koncepció szerzői jogi védelme.

menetére, módjára és a gondolatok megformálására. Szakirodalmi művek esetében továbbá azt is szükséges kiemelni, hogy az abban foglalt tartalom kifejezési módjának egyéni, eredeti jellegét számos tényező behatárolja, leszűkíti, különösen az adott szakterület ismeretanyaga, az ahhoz tartozó, kötelezően figyelembe veendő tények, adatok, elvek, tételek.⁵ A fentiekre tekintettel a szakirodalmi műveket általánosságban funkcionális műveknek tekintjük, így esetükben az egyéni, eredeti jellegű kifejezőmód követelményének a szintje is ehhez igazodik, és szükségszerűen alacsonyabb egy szépirodalmi műhöz képest. Megállapítható, hogy amennyiben egy szakirodalmi műben megtalálhatók a szakértőre utaló – szakmai véleményének közvetítését egyéni köntösbe burkoló – sajátos elemek, legyen az a szerző szavajárása, szövegalkotási stílusjegyei, egy folyamatot leíró, elemeit összekapcsoló önálló gondolati struktúra, a szerzői műként történő kezeléshez szükséges egyéni, eredeti jelleg fennáll. Az eredeti kifejezőmód feltétele pedig azzal teljesül, hogy nem egy az egyben átvett szövegek, szövegrészek szolgai másolatáról beszélünk.

3.2.2. Gyűjteményes mű mint szerzői mű

Az Szjt. 7. § (1) bekezdése értelmében a gyűjtemény szerzői jogi védelemben akkor részesülhet, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű (gyűjteményes mű). A védelem a gyűjteményes művet megilleti akkor is, ha annak részei, tartalmi elemei nem részesülnek, illetve nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben.

A gyűjteményes mű védelme csak a teljes gyűjteményre vonatkozik, hiszen a védelem alapja a gyűjtemény elemei összeállításának eredeti jellege. A fentiekre tekintettel azonos tartalmi elemekből is lehet eltérő szerkesztési elvek mentén külön-külön önálló védelem alatt álló műveket létrehozni.⁶

Ad 1. Ugyan a törvényszék által előterjesztett első kérdés kiterjed arra, hogy az eljáró tanács vizsgálja meg a programozási időszakok támogatási rendszerét és azoknak különbségeit, az eljáró tanács rámutat arra, hogy ennek vizsgálata nem szükséges ahhoz, hogy megállapítsa azt, hogy a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott pályázat és megvalósíthatósági tanulmány szerzői műnek minősül-e, mivel a támogatási rendszerek közötti esetleges eltérések vagy hasonlóságok nem érintik a dokumentumok egyéni, eredeti jellegét.

Az eljáró tanács a felperes által a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott pályázat és megvalósíthatósági tanulmány vizsgálata során figyelemmel volt egyrészt arra, hogy szakirodalmi műként megfelelnek-e az Szjt. által, a szerzői művekkel szemben felállított kö-

⁵ SZJSZT-25/2003/1-2 – Környezetvédelmi engedélyezési tervdokumentáció szerzői jogi védelme és jogszolgáltatlan felhasználása építési engedélyezési tervdokumentációhoz; a kártérítés mértéke.

⁶ SZJSZT-40/2003 – Tankönyvek mint gyűjteményes művek összehasonlítása.

vetelményeknek, másrészt megvizsgálta, hogy a benyújtott pályázat és megvalósíthatósági tanulmány gyűjteményes műként definiálhatók-e az Szt.-ben foglaltaknak megfelelően.

i) A KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány vizsgálata

A megvalósíthatósági tanulmány jellemzően olyan tanulmány, amely egy projekt vagy egy vállalkozás indulását megelőzően készül el. Célja, hogy az adott projekt vagy vállalkozás erősségeit és gyengeségeit objektív és észszerű módon feltárja, elősegítve ezzel a megfelelő döntések meghozatalát.

A felperes és az alperes a megbízási szerződésben határozták meg a megvalósíthatósági tanulmány elkészítésével kapcsolatos részletszabályokat. A megbízási szerződés II. pontja értelmében az alperes a felperest megvalósíthatósági tanulmány elkészítésével bízta meg az alábbi tartalmi követelmények figyelembevételével:

1. Pályázó bemutatása
2. Jelenlegi helyzet ismertetése
 - alapprobléma bemutatása
 - kötelezés, bírságolás ismertetése
 - meglévő rendszer esetén az üzemeltetési tapasztalatok összefoglalása
3. A projekt tervezési előzményeinek ismertetése
 - a tervezési-engedélyezési folyamat bemutatása és ismertetése
 - elkészült/rendelkezésre álló releváns tervek és engedélyek felsorolása
4. Megvalósítandó tevékenységek bemutatása
 - kidolgozásra javasolt változat műszaki szempontból történő bemutatása
 - a működtetés/fenntartás összefoglaló bemutatása
 - költség-haszon elemzés (CBA) készítése
 - a költség-haszon elemzés eredményének összefoglalása
5. A projektbonyolítás javasolt ütem- és intézkedési tervének, valamint főbb lépéseinek ismertetése.

Az eljáró tanács a fejezetekre tagolt megvalósíthatósági tanulmány alapos vizsgálata során mindenekelőtt rámutat arra, hogy a megvalósíthatósági tanulmány készítőinek alkotói mozgásterét több tényező is behatárolja:

- a megbízási szerződés II. pontjában rögzített tartalmi követelményrendszer;
- a megvalósíthatósági tanulmány szerkesztési elve, felépítése;
- kötelezően feltüntetendő információk, adatok, ismeretek;
- a műfaj által diktált tömörség;
- átfogóan nézve pedig a szakértői stílus, így különösen a tudományág által megkövetelt kifejezőmód, szakszavak használata.

Az eljáró tanács arra a megállapításra jutott, hogy a megvalósíthatósági tanulmány formája, váza vélhetően adott volt, annak készítője egy kitöltésre már előkészített formanyom-

tatványt kaphatott kézhez, amelynek kitöltését a fejezetcímek, alfejezetcímek, továbbá egyéb szöveges instrukciók követése határozta meg. Az eljáró tanács álláspontja szerint különösen erre utalnak a megvalósíthatósági tanulmány egyes jellegzetességei:

- a „Szöveges kiegészítés”⁷ és „Szöveges indoklás”⁸ címmel ellátott szövegdobozok;
- az egyes táblázatok alatt dőlt betűvel írt magyarázó szövegek;⁹
- a kitöltésre váró szövegdobozok¹⁰ és táblázatok¹¹.

A megvalósíthatósági tanulmány formai kötöttségét különösen alátámasztja, hogy az abban szereplő egyes táblázatok bizonyos sorait a megvalósíthatósági tanulmány készítője üresen hagyta, vagy „nem releváns” megjegyzéssel egészítette ki. A formai kötöttségre utal úgyszintén a megvalósíthatósági tanulmány 2.2. fejezetében szereplő „Szöveges kiegészítés” címmel ellátott szövegdobozban szereplő „[k]itöltése nem kötelező, csak abban az esetben kell szöveges kiegészítést tenni, amennyiben a táblázatban megadottak indoklást kívánnak, vagy nem egyértelműek” megjegyzés, amely feltételezhetően a formanyomtatvány készítőinek a megjegyzése, tekintettel arra is, hogy dőlt betűvel írták.

A fentiekre tekintettel az eljáró tanács arra a megállapításra jutott, hogy a megvalósíthatósági tanulmány készítői kénytelenek voltak követni a formanyomtatvány által megkövetelt formát, rendszerezést. A megvalósíthatósági tanulmány egyes tartalmainak elrendezése, összeállítása során nem állt rendelkezésükre többféle kifejezésmód, így a *megvalósíthatósági tanulmány gyűjteményes műként nem élvez szerzői jogi védelmet*.

Az eljáró tanács megvizsgálta a megvalósíthatósági tanulmányt önálló szakirodalmi műként is. E körben az eljáró tanács arra a megállapításra jutott, hogy ugyan a szigorúan meghatározott sablon, a *formai és tartalmi követelményrendszer* leszüktette a megvalósíthatósági tanulmány készítőinek az alkotói szabadságfokát, azonban e szoros keretek között is lehetőséget találtak arra, hogy *egyéni, eredeti jellegű kifejezésmódjukat meg tudják jeleníteni*. Az eljáró tanács álláspontja szerint különösen erre utalnak az egyes fejezetekben szereplő részletes szöveges összefoglalók, ismertető, amelyek az eljáró tanács álláspontja szerint meghaladják az adatanyagok tényszerű közlését, tükrözik a megvalósíthatósági tanulmány készítőinek egyéni, eredeti jellegű kifejezésmódját, amely különösen visszaköszön a szövegrészletek megfogalmazásában, keretezésében, narrálásában, továbbá a választékos szóhasználatban. E körben az eljáró tanács rámutat arra, hogy a szövegrészek egyes részleteinek megírásakor többes szám első személyt használnak,¹² utalva a megvalósíthatósági tanulmány készítőinek a téma iránti elköteleződésére, amellyel alkotó szellemük képes a szövegeken átsejleni.

⁷ L. többek között megvalósíthatósági tanulmány 3., 19., 21. oldala.

⁸ L. többek között 22., 42., 38. oldal.

⁹ L. többek között 17. oldalon szereplő „Több telep esetén a táblázatok bővíthetők” mondat.

¹⁰ L. többek között 6.1., 6.2, 7.1., 7.2., 7.4. pontok.

¹¹ L. többek között 2.1. pontban szereplő táblázat, 4.3. pont első táblázata, 4.4. pont első táblázata.

¹² L. 10–11. oldal.

Az eljáró tanács vizsgálata során továbbá azt is megállapította, hogy a megvalósíthatósági tanulmányban szereplő egyes táblázatok között különbséget kell tenni. Az eljáró tanács úgy véli, hogy a megvalósíthatósági tanulmányban mint kitöltésre váró formanyomtatványban már eredetileg szerepeltek olyan táblázatok, amelyek adottak voltak, és azokat a megvalósíthatósági tanulmányt készítőknak pusztán tartalommal, tehát számadatokkal, tényszerű információkkal kellett kitölteniük. Az eljáró tanács az ilyen típusú táblázatok körében rámutat arra, hogy azoknak egyszerű adatokkal, információkkal történő kitöltése esetén nincs szó szerzői alkotómunkáról.

Az előző bekezdésben ismertetett táblázatokon túl a megvalósíthatósági tanulmány azonban olyan táblázatokot is tartalmaz, amelyek nem kitöltésre váró táblázatokként szerepeltek a formanyomtatványban, hanem azokhoz a felperes KSH-adatszolgáltatás keretében jutott hozzá, és használta fel őket a megvalósíthatósági tanulmány elkészítése során.¹³ A megvalósíthatósági tanulmányban szereplő táblázat esetében az eljáró tanács azt állapítja meg, hogy strukturális felépítése és tartalommal, tehát számadatokkal/tényszerű információkkal való kitöltése egyaránt a megvalósíthatósági tanulmány készítőinek tevékenysége eredményeképpen jött létre, tehát az nem egy kitöltésre váró táblázatként szerepelt a formanyomtatványban, illetve nem is a KSH-adatszolgáltatás eredménye, tekintve, hogy az 5. számú táblázat esetében ez nem került megjegyzésként feltüntetésre. Tekintettel arra, hogy az 5. számú táblázatot a megvalósíthatósági tanulmányt készítő készítették el, az eljáró tanács megvizsgálta, hogy ezen táblázat esetében fennállhat-e a szerzői jogi védelem. Az eljáró tanács azt állapította meg, hogy az 5. számú táblázat vonatkozásában a megvalósíthatósági tanulmány készítőinek mint szerzőknek az egyéni, eredeti kifejezés módja nem érvényesül, mivel ott pusztán tények, adatok tömör, objektív ismertetésére, bemutatására kerül sor.

A fentieket összefoglalva, az eljáró tanács megállapítja, hogy a *megvalósíthatósági tanulmány szakirodalmi műként szerzői jogi védelmet élvez*, amelyet arra alapít, hogy a tanulmány elkészítése során a megvalósíthatósági tanulmány készítőinek ugyan szűkebb mértékű alkotói mozgáster állt rendelkezésre, azonban ennek ellenére is lehetőségük volt a tanulmányban szereplő szövegek, szövegrészek megalkotása során az adatok tényszerű és objektív ismertetésén túl önálló gondolati elemek közvetítésére, amelyet a szövegekben megjelenő szóhasználat, kifejezés mód és szövegalkotási stílus tükröz.

ii) A KEOP-1 kódjelű pályázati felhívásra benyújtott pályázat vizsgálata

Az eljáró tanács rendelkezésére álló iratokból nem derült ki egyértelműen, hogy a törvényszék mely dokumentumot érti „pályázat” alatt, amelyet az eljáró tanácsnak szerzői jogi szempontból kellene a vizsgálat tárgyává tennie. Az eljáró tanács az iratok alapos vizsgálata

¹³ L. 10. oldal 1. számú táblázat; 11. oldal 2. számú táblázat; 12. oldal 3. számú táblázat; 13. oldal 4. számú táblázat.

alapján végül arra a megállapításra jutott, hogy a törvényszék vélhetően a beadvány mellékleteként, a megvalósíthatósági tanulmánnyal egyidejűleg csatolt „Adatlap” elnevezésű dokumentumot érti „pályázat” alatt.

Az eljáró tanács rámutat arra, hogy az „Adatlap” elnevezésű dokumentum – ahogyan az elnevezése is utal erre – egy funkcionális formanyomtatvány, amelyet az adott kérdésre válaszul megadni kívánt információval, tényadattal kell kitölteni, vagy pedig a formanyomtatványban egyes kérdések esetében már eleve megadott válaszlehetőségek közül kell kiválasztani az adott kérdésre a relevánsnak tartott választ.

Az eljáró tanács az „Adatlap” vizsgálata során arra a megállapításra jutott, hogy annak felépítését, szerkesztését, rendszerezését az azt kitöltő személy alkotói mozgástere nem befolyásolhatta, annak összeállítása eleve adott volt. Emiatt az eljáró tanács arra az álláspontra helyezkedett, hogy az „Adatlap” gyűjteményes műként nem értelmezhető, így nem élvez szerzői jogi védelmet.

Az eljáró tanács ezt követően megvizsgálta, hogy az „Adatlapon” szerepel-e olyan szöveg, szövegrész, amely önálló szakirodalmi műként szerzői jogi védelmet élvez. Kizárólag az „Adatlap” egy pontja tartalmaz egybefüggő, egységes szövegrészletet, annak további részei kizárólag tényadatok, információk kérdőívszerű, űrlapszerű feltüntetését tartalmazzák. Az eljáró tanács az említett, egy pontban szereplő szövegrészlet vizsgálatát követően arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szövegrészlet nem rendelkezik a szerzőkre jellemző egyéni, eredeti jellegű kifejezésmóddal, mivel a vizsgált szövegrészlet megszövegezése lényegre törő, kizárólag a legszükségesebb információk átadására szorítkozik. Az eljáró tanács kiemeli továbbá, hogy a szövegrészletben az egyes szám harmadik személy használata jelenik meg, erősítve ezáltal a szövegrészlet neutrális megfogalmazását. A szövegrészlet szakmai terminológiákat tartalmaz, az eljáró tanács megállapítása szerint a szövegrészlet pusztán egy technikai jellegű szövegfolyam, amelyre tekintettel nem felel meg a szerzői mű Szjt. által támasztott feltételeinek.

A fentieket összefoglalva, az eljáró tanács megállapítja, hogy a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány szakirodalmi műként szerzői jogi védelmet élvez, míg a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott „Adatlap” egy pontjában foglalt szövegrészlete nem éri el a szerzői jogi védelem szintjét.

Ad 2. Az Szjt. 16. § (1) bekezdése alapján „[a] szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.”

Egy szerzői mű felhasználása főszabályként engedélyköteles tevékenység, amelynek útja a szerzővel kötött felhasználási szerződés. Az eljáró tanács megjegyzi, hogy amennyiben egy szerzői mű megrendelésre készül, akkor a mű felett gyakorolható szerzői jogokat a felek

célszerűen a mű létrehozására irányuló szerződésben rendezhetik. A felek ilyen esetben szabadon határozhatják meg a szerzői mű felhasználásának feltételeit, és akár abban is megállapodhatnak, hogy a megrendelő mint felhasználó harmadik személynek is átengedhető felhasználási jogot szerez, amely esetben a műnek a megrendelőn kívüli felhasználásához sincs szükség a szerző engedélyére.¹⁴

Az eljáró tanács mindenekelőtt megállapította, hogy a megvalósíthatósági tanulmány elkészítésére kötött megbízási szerződés vegyes szerződés, amely tartalmából fakadóan egy-szerre hordozza a vállalkozási szerződés és a felhasználási szerződés típusjegyeit. A vegyes jelleg következménye, hogy a felhasználási szerződési elemekre és a szerzői alkotások tekintetében a vonatkozó szerzői jogi szabályok alkalmazandók.¹⁵

Mivel a felek a megbízási szerződést 2012. december 14. napján kötötték meg, a megbízási szerződés által létrejött szerződéses viszonyokra a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényben (a továbbiakban: régi Ptk.) foglaltakat kell alkalmazni.

A megbízási szerződés olyan értelemben tekinthető a régi Ptk. által szabályozott vállalkozási szerződésnek, hogy a felperes a megbízási szerződésben foglalt kötelezettségeinek teljesítése¹⁶ érdekében egy szellemi alkotásban megnyilvánuló eredményt, azaz egy megvalósíthatósági tanulmányt hozott létre.

Az eljáró tanács mindenekelőtt hivatkozik az együttműködési megállapodásban foglaltakra, amelynek I/2. pontja értelmében a felperes mint megbízott feladata volt a KEOP-1 kódjelű pályázat elkészítése és a pályázat határidőre történő benyújtása.

Továbbá a megbízási szerződés VI. fejezetének azon pontjai emelendők ki, amelyek a megbízási szerződés tárgyát képező megvalósíthatósági tanulmány mint szerzői jogi védelmet élvező szakirodalmi mű felhasználása tekintetében tartalmaznak szabályokat:

- „1. Jogi oltalmat élvező megoldás felhasználásáért Megbízott külön díjat nem számol.*
- 2. A tanulmányban alkalmazott jogi oltalmat élvező megoldások és szellemi termékek feletti teljes és kizárólagos rendelkezési jog a Megbízottat illeti meg. A Megbízott az e megállapodás alapján létrehozott tanulmányt referencia céllal felhasználhatja, illetve a Megbízó további megbízásaiban korlátozás nélkül alkalmazhatja.*
- 3. A megbízási díj teljes összegének megfizetésével a Megbízó rendelkezési jogot szerez az elkészült megvalósíthatósági tanulmány felhasználásához.”*

¹⁴ SZJSZT-01/2017 – Szakirodalmi mű engedély nélküli átvétele esetén a szerzőt megillető díjazás szempontjai.

¹⁵ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, p. 364. (a 49. §-hoz fűzött magyarázat).

¹⁶ A megbízási szerződés II. pontja értelmében „[j]elen szerződés aláírásával a Megbízó megbízza a kft. 4-t a KEOP-1 kódjelű pályázathoz tartozó megvalósíthatósági tanulmány elkészítésével a pályázatban meghatározottak szerint, az alábbi tartalommal”.

Tekintettel arra, hogy a megbízási szerződés a fenti rendelkezéseken túl további, a szerzői mű felhasználásának módjára, mértékére, terjedelmére vonatkozóan egyéb részletszabályt nem tartalmaz, így az eljáró tanács háttérszabályként egyrészt az Szjt.-ben foglalt, a felhasználási szerződések általános szabályait, másrészt pedig a Ptk. nyilatkozási elven alapuló szerződéses értelmezési szabályát hívta segítségül annak eldöntésére, hogy a megbízási szerződés alapján és az eset összes körülményére tekintettel az alperesnek vajon volt-e arra joga, hogy a megvalósíthatósági tanulmányt felhasználja, ha és amennyiben igen, úgy pedig milyen mértékben.

Az eljáró tanács a megbízási szerződés fenti rendelkezéseivel összhangban hivatkozik az Szjt. 43. § (5) bekezdésében foglaltakra, miszerint *„[h]a a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik”*.

Az Szjt. 42. § (3) bekezdése értelmében *„[h]a a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni”*. További értelmezési szabály a régi Ptk. 207. § (1) bekezdése, amely kimondja, hogy *„[a] szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett”*.

A fentiekben hivatkozott rendelkezésekből következően az eljáró tanács az alábbiakat állapítja meg.

- a) az együttműködési megállapodás és a megbízási szerződés értelmében a felperes feladata volt a megvalósíthatósági tanulmány elkészítése, valamint a pályázat elkészítése és benyújtása. Utóbbi szerződéses kötelezettségnek magába kellett foglalnia a megvalósíthatósági tanulmánynak a pályázati felhívásra történő benyújtását is, azaz a pályázat kiírója részére történő továbbítást, mivel a pályázat bírálóbizottsága az elbírálás során egy adott projektet a megvalósíthatósági tanulmány ismeretében tud értékelni. A megvalósíthatósági tanulmánynak a pályázati felhívásra történő benyújtása szükségképpen magába kellett, hogy foglalja a megvalósíthatósági tanulmány mint szerzői jogi védelmet élvező szakirodalmi mű felhasználását, azaz különösen rögzítését is magában foglaló többszörözését;
- b) a megbízási szerződés VI/1. pontja értelmében a megbízási díjon felül nem kerül külön díj megfizetésre a *„jogi oltalmat élvező megoldás”* felhasználásáért. Tekintettel arra, hogy a szóban forgó rendelkezés iparjogvédelmi aspektusban¹⁷ került megfogal-

¹⁷ Az eljáró tanács az iparjogvédelmi aspektust arra alapítja, hogy az „oltalom” kifejezés az iparjogvédelem területén használt szakkifejezés, míg a „megoldás” utalhat a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 9. § (1) bekezdésében foglaltakra, miszerint *„[s]zolgálati találmány annak a találmánynak, akinek munkaviszonyból folyó kötelessége, hogy a találmány tárgykörébe eső megoldásokat dolgozzon ki”*.

- mazásra, így a rendelkezés nem értelmezhető a megvalósíthatósági tanulmány mint szerzői mű felhasználásának engedélyezéséért járó díj részletszabályaként;
- c) a megbízási szerződésből nem állapítható meg egyértelműen, hogy a megbízási díj hány százalékát tekintették a felek a megvalósíthatósági tanulmány felhasználása engedélyezéséért járó díj összegének;¹⁸
 - d) a megbízási szerződés VI/2. pontja értelmében a megvalósíthatósági tanulmány mint szellemi termék feletti vagyoni jogok a felperest illetik meg. A felperes a megvalósíthatósági tanulmányt referenciacélal felhasználhatja, továbbá az alperes újbóli megbízása esetén korlátozás nélkül újból felhasználhatja;
 - e) a megbízási szerződés VI/3. pontja értelmében az alperes a megbízási díj maradéktalan megfizetésével szerzi meg a megvalósíthatósági tanulmány mint eredeti műpéldány felett a rendelkezési jogot, amelynek értelmében az alperes jogosulttá válik a megvalósíthatósági tanulmány felhasználására.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy a megbízási szerződésben foglaltak és a megbízási szerződés célja között ellentmondás feszül, mivel a megbízási szerződésben foglaltak szerint az alperes mint megbízott a megvalósíthatósági tanulmány mint szakirodalmi mű felhasználási jogát kizárólag akkor szerezte volna meg, ha a megbízási díjat maradéktalanul megfizeti a felperes részére. Tekintettel azonban arra, hogy jelen esetben a megbízási díj megfizetésére nem került sor, a megbízási szerződés szó szerinti értelmezése szerint az alperes sosem szerezte meg a megvalósíthatósági tanulmány felhasználási jogát. Tekintettel azonban arra, hogy a megvalósíthatósági tanulmánynak a pályázatra történő benyújtása szükségszerűen magában kellett, hogy foglalja a megvalósíthatósági tanulmány rögzítését is magában foglaló többszörözését mint felhasználási részcelemeként, az Szjt. és a Ptk. vonatkozó háttérrendelkezései segítségével rendezni kell a fentiekben előadottak között feszülő ellentmondást.

Az eljáró tanács a Ptk.-ban foglalt nyilatkozási elven alapuló szerződéses értelmezési szabály és az Szjt. vonatkozó rendelkezései alapján azt állapítja meg, hogy szerződéskötéskor a felek akaratának minden bizonnyal ki kellett arra terjednie, hogy az alperes egy minimális mértékű, a megvalósíthatósági tanulmánynak a pályázati felhívásra történő benyújtásához szükséges felhasználási jogot szerezzen, amelynek különösen a megvalósíthatósági tanulmány rögzítését is magában foglaló többszörözésére kellett kiterjednie, szemben a megbízási szerződésben foglaltakkal, amely szerint az alperes a megvalósíthatósági tanulmány legteljesebb felhasználásáért járó felhasználási jogot kizárólag a megbízási díj megfizetésével szerezte volna meg.

A felperesnek a megbízó, azaz az alperes érdekében kellett a megvalósíthatósági tanulmányt benyújtania, így szükségképpen az alperesnek a megbízási szerződés alapján olyan

¹⁸ A megbízási szerződés IV/1. pontja értelmében a [m]egbízottat a megvalósíthatósági tanulmány elkészítéséért, amennyiben a benyújtott KEOP-1 kódjelű pályázat támogatást nyer, díj illeti meg”. Valamint a megbízási szerződés VI/1. pontja szerint „[j]ogi oltalmat élvező megoldás felhasználásáért Megbízott külön díjat nem számol fel”.

mértékű felhasználási jogot kellett szereznie, amely a pályázatot benyújtó fél részére a szerződés céljának eléréséhez szükséges mértékű és a benyújtó fél számára átengedhető felhasználási jogot biztosít. Jelen esetben az a körülmény, hogy a szakirodalmi mű szerzője és a pályázatot benyújtó fél maga a felperes, nem befolyásolja azt, hogy a pályázat benyújtásához szükséges mértékű felhasználási jogának szükségszerűen az alperestől kell származnia, mivel a cselekményt az ő érdekében fejtette ki.

Ilyen értelemben az alperesnek a megbízási szerződés alapján az abban és az együttműködési megállapodásban foglaltak teljesítése érdekében

- a szerződések céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódó, tehát a megvalósíthatósági tanulmánynak és pályázatnak a KEOP-1 kódjelű pályázati felhívásra történő benyújtásához szükséges felhasználási részcselekményekre, így különösen a rögzítést is magában foglaló többszörösre kiterjedő;
- nem kizárólagos;
- a pályázatot benyújtó fél részére átengedhető;
- további harmadik személy részére azonban nem átengedhető;
- Magyarország területére vonatkozó és
- a hasonló művek felhasználására kötött szerződések szokásos időtartamához igazodó felhasználási engedélyt kellett megszereznie.

Ad 3. Az eljáró tanács mindenekelőtt megjegyzi, hogy a rendelkezésére bocsátott periratok alapos áttanulmányozását követően megfelelően azonosítani tudta a törvényszék megkeresésében hivatkozott, a kft. által készített megvalósíthatósági tanulmányt és költség-haszon elemzést, amelyet a kft. 2018. december 11. napján kelt és a törvényszék által nyilvántartásba vett tájékoztatással egyidejűleg csatolt DVD tartalmazott. A törvényszék által hivatkozott „műszaki dokumentáció” elnevezésű dokumentumot azonban az eljáró tanács a periratok útján a rendelkezésére bocsátott dokumentumok egyikével sem tudta azonosítani.

A szövegek vizsgálata során az eljáró tanács a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányt vetette össze a kft. által a bírósági eljárás során benyújtott és a KEHOP-2 azonosítószámú „szennyvízelvezetési és -kezelési fejlesztés” című pályázatra csatolt alábbi dokumentumokkal

- Agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város1] agglomeráció;
- Agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város2] agglomeráció;
- Agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város3] agglomeráció;
- Agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város4] agglomeráció;
- Összesített megvalósíthatósági tanulmány;
- [város1] Excel táblázat;
- [város2] Excel táblázat; [város3] Excel táblázat
- [város4] Excel táblázat
- Összesítő Excel táblázat;

Az eljáró tanács a szövegösszehasonlítás keretében általánosságban megállapítja, hogy a KEOP-1 számú és a KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtásra került megvalósíthatósági tanulmányok struktúrájukat, felépítésüket tekintve egyezőséget mutatnak, azonban más tekintetben jórészt eltérnek. Szembetűnő eltérés továbbá azon körülmény is, hogy a KEHOP-2 számú pályázati felhívásra egyes települések tekintetében önálló megvalósíthatósági tanulmányok is készültek az összesített megvalósíthatósági tanulmányon túl, szemben a KEOP-1 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmánnyal, amely a [város3] agglomerációba tartozó településekre, úgymint [város3], [község1], [község2], [község3], [község4] és [község5] térségére terjedt ki.

Az eljáró tanács az összehasonlítás keretében első körben a KEOP-1 számú és a KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányokat vetette össze egymással.

Az összehasonlított dokumentumok esetében az eljáró tanács mindenekelőtt a tartalomjegyzékeket vetette össze egymással. Az eljáró tanács rámutat arra, hogy egyes fejezetek, alfejezetek mutatnak ugyan egyezőséget, illetve nagyfokú hasonlóságot, azonban ez szükségképpen a megvalósíthatósági tanulmány elkészítése során követendő kötött, előre meghatározott formai követelmény követéséből fakad. E körben egyébiránt az alábbiak emelendők ki.

Tartalomjegyzék összevetése	
<i>KEOP-1 számú pályázat</i> <i>Megvalósíthatósági tanulmány – [város3] és Térsége szennyvíztisztításának fejlesztése és csatornázásának kiépítése</i>	<i>A KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányok ([város1], [város2], [város3], [város4])</i>
1. A projekt összefoglaló bemutatása	1. A projekt összefoglaló bemutatása
4. Jelenlegi szennyvízkezelési helyzet bemutatása	2.1. A jelenlegi szennyvízelvezető hálózat és szennyvíztisztító telep, valamint az egyéb szennyvízgyűjtési megoldások bemutatása
4.1. Jelenlegi szennyvízhálózat és egyéb szennyvízgyűjtési megoldások bemutatása	
4.4. Jelenlegi üzemeltetési viszonyok bemutatása	2.2. Jelenlegi üzemeltetési viszonyok bemutatása
5. Projekt nélküli változat bemutatása	4.1. A projekt nélküli eset bemutatása
7.3. Továbbra sem csatornázandó területre vonatkozóan	4.2.4. Továbbra sem csatornázandó területek
7.4. Szennyvíztisztító telepre vonatkozóan	4.4. Szennyvíztisztító telep kiépítés/fejlesztés
7.9. Közbeszerzési/beszerzési terv	4.6. Eszközbeszerzés
7.8. A beruházás megvalósításához szükséges tervek, engedélyek bemutatása	5. A beruházáshoz szükséges tervek, engedélyek bemutatása
7.7. A költség-haszon elemzés eredményeinek szöveges kiegészítése	7. A költség-haszon elemzés eredményeinek szöveges kiegészítése

Tartalomjegyzék összevetése	
<i>KEOP-1 számú pályázat megvalósíthatósági tanulmány – [város3] és térsége szennyvíztisztításának fejlesztése és csatornázásának kiépítése</i>	<i>A KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtott összesített megvalósíthatósági tanulmány</i>
1. A projekt összefoglaló bemutatása	1. A projekt összefoglaló bemutatása
4. Jelenlegi szennyvízkezelési helyzet bemutatása	2. A jelenlegi állapot és fejlesztési igény bemutatása
5. Projekt nélküli változat bemutatása	4.1. A projekt nélküli eset bemutatása
7.4. Szennyvíztisztító telepre vonatkozóan	4.4. Szennyvíztisztító telep kiépítés/fejlesztés
7.9. Közbeszerzési/beszerzési terv	4.6. Eszközbeszerzés
7.9. A beruházás megvalósításához szükséges tervek engedélyek bemutatása	5. A beruházáshoz szükséges tervek engedélyek bemutatása
7.5. Jövőben kialakítandó üzemeltetési és intézményi környezet bemutatása	6. A jövőben kialakítandó üzemeltetési koncepció bemutatása
7.7. A költség-haszon elemzés eredményeinek szöveges kiegészítése	7. A költség-haszon elemzés eredményeinek szöveges kiegészítése

A fenti összehasonlító táblázatok alapján megállapítható, hogy a megvalósíthatósági tanulmányok struktúrájukat, felépítésüket tekintve egyes pontokban mutatnak egyezőséget, hasonlóságot, amelyek azonban feltételezhetően a projekt sajátosságából fakadnak, tekintve, hogy a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány egy formanyomtatvány alapján készült, amely esetében a tartalomjegyzék adott, előre meghatározott volt, így a tartalomjegyzék egyes részeinek az esetleges felhasználása, amennyiben a KEHOP-2 számú pályázati felhívás esetében a megvalósíthatósági tanulmány nem egy előre előkészített formanyomtatvány kitöltése útján jött létre, úgy az eredeti mű, azaz a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány szerzőire nézve szerzői jogi jogsértést nem valósít meg.

Az eljáró tanács rámutat továbbá arra, hogy az összehasonlítás tárgyát képező megvalósíthatósági dokumentumok esetében egyezés figyelhető meg az egyes táblázatok felépítése és struktúrája tekintetében.¹⁹ E körben megjegyzi az eljáró tanács, hogy a felépítésbeli egyezőségek azon táblázatok esetében figyelhetőek meg, amelyek a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány formanyomtatványában már előzetesen szerepeltek, és azokat a megvalósíthatósági tanulmányt készítőknak kizárólag adatok-

¹⁹ L. KEOP-1 számú pályázati felhívásra benyújtásra került megvalósíthatósági tanulmány 4.4. pontjában szereplő táblázat és a KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányok 2.2. pontjában szereplő táblázat. Továbbá, a KEOP-1 számú megvalósíthatósági tanulmány 7.5. pontjában szereplő táblázat és a KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányok dokumentum 6. pontjában lévő táblázat.

kal, információkkal kellett kitölteniük. Ilyen értelemben az említett táblázatok felépítésének egyezősége, hasonlósága nem sérelmes a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány szerzőire.

- i) *A KEOP-1 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány és az agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város3] agglomeráció c. dokumentum összehasonlítása*

A dokumentumok szövegének összevetését illetően az eljáró tanács az alábbiakra mutat rá. A KEOP-1 számú pályázati felhívásra benyújtásra került megvalósíthatósági tanulmány és az agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város3] agglomeráció elnevezésű dokumentum között minimális mértékű szövegátvétel állapítható meg. A szövegátvételt az eljáró tanács az alábbi táblázat segítségével illusztrálja.

Szövegrészek összevetése	
KEOP-1 számú pályázat megvalósíthatósági tanulmány – [város3] és Térsége szennyvíztisztításának fejlesztése és csatornázásának kiépítése	Agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város3] agglomeráció
A szennyvíztisztító telep technológiája: A szűrőrácsra mechanikailag megtisztított szennyvíz a nitrát recirkulációval és az iszap recirkulációval az anoxikus medencébe kerül bevezetésre, ahol lezajlik a denitrifikáció. Az anoxikus medencét követő levegőztető medence biztosítja a szerves anyagok lebontását, valamint a kívánt mértékű nitrifikációt. A biológiaiilag tisztított szennyvíz-eleveniszap keverék a korábbi SBR reaktorból kialakított DORR rendszerű utóülepítőben kerül szétválasztásra. A kiülepedett iszapot a recirkulációs szivattyúaknában elhelyezett szivattyú továbbítja az anoxikus medencébe. A levegőztető tér oxigénigényét mélylégbefúvós, finombuborékos rendszer biztosítja, amelynek fúvói a fúvógépházban vannak elhelyezve. A szennyvíz határérték alatti foszfortartalmának biztosítása végett vas-só adagolás történik az anoxikus medencébe. A rendszerből eltávolított fölösizap sűrítése után víztelenítésre, majd mezőgazdasági hasznosításra kerül. (l. 19-20. o.)	A szűrőrácsra mechanikailag megtisztított szennyvíz a nitrátrecirkulációval és az iszaprecirkulációval az anoxikus medencébe kerül bevezetésre, ahol lezajlik a denitrifikáció. Az anoxikus medencét követő levegőztető medence biztosítja a szerves anyagok lebontását, valamint a kívánt mértékű nitrifikációt. A biológiaiilag tisztított szennyvíz-eleveniszap keverék a korábbi SBR reaktorból kialakított DORR rendszerű utóülepítőben kerül szétválasztásra. A kiülepedett iszapot a recirkulációs szivattyúaknában elhelyezett szivattyú továbbítja az anoxikus medencébe. A levegőztető tér oxigénigényét mélylégbefúvós, finombuborékos rendszer biztosítja, melynek fúvói a fúvógépházban lettek elhelyezve. A szennyvíz határérték alatti foszfor tartalmának a biztosítására vas-só adagolás történik az anoxikus medencébe. A rendszerből eltávolított fölösizap sűrítés után víztelenítésre, majd mezőgazdasági hasznosításra kerül. (l. 5. o.)
Rendezvények, egyeztetések, megbeszélések körülményei környezettudatosságot tükröznek. (l. 54. o.)	A rendezvények, egyeztetések, megbeszélések körülményei környezettudatosságot tükröznek. (l. 31. o.)

Szövegrészek összevetése	
Másodlagos alapanyagok felhasználási arányának növelése a teljes alapanyag felhasználáson belül. (l. 54. o.)	A másodlagos alapanyagok (újrahasznosított hulladékból létrehozott anyagok) felhasználási arányát – a gazdasági ésszerűségig – a lehető legnagyobb mértékre növeljük a teljes alapanyag felhasználáson belül. (l. 31. o.)
A projekt kidolgozásánál a hátrányos helyzetű és állás-kereső munkaerő alkalmazásának lehetőségét figyelemmel kezeljük. (l. 53. o.)	A projekt kidolgozásánál figyelembe vesszük a hátrányos helyzetű, különösen az álláskereső munkaerő alkalmazásának lehetőségét. (l. 31. o.)
A létesítés, építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét minimalizálja a kiviteli tervezés során. (l. 54. o.)	A létesítés, építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét tudatosan minimalizáljuk. (l. 31. o.)

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a fentiekben ismertetett, az agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város3] agglomeráció elnevezésű dokumentumban azonosított és a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmánnyal egyezőséget mutató részletek rendelkeznek a szerzői jogi védelem feltételét jelentő egyéni, eredeti jellegű kifejezőmóddal. A hivatkozott, egyezőséget mutató mondatrészek mértéke azonban minimális, csekély a vizsgált dokumentumok terjedelméhez képest.

A kimutatható szövegazonosság nagyságrendileg egy bekezdésnyi és öt mondatnyi szövegnek felel meg, amely körülbelül fél oldal. A felhasznált szöveg aránya a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány terjedelméhez képest tehát körülbelül 1%.

ii) KEOP-1 számú pályázati felhívásokra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány és az agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város1], [város2] és [város4] agglomeráció c. dokumentumok összehasonlítása

Szövegrészek összevetése	
KEOP-1 számú pályázat megvalósíthatósági tanulmány – [város3] és térsége szennyvíztisztításának fejlesztése és csatornázásának kiépítése	Agglomerációs szintű megvalósíthatósági tanulmány – [város1], [város2] és [város3] agglomeráció
Rendezvények, egyeztetések, megbeszélések körülményei környezettudatosságot tükröznek. (l. 54. o.)	A rendezvények, egyeztetések, megbeszélések körülményei környezettudatosságot tükröznek. (l. 30. o.)
Másodlagos alapanyagok felhasználási arányának növelése a teljes alapanyag felhasználáson belül. (l. 54. o.)	A másodlagos alapanyagok (újrahasznosított hulladékból létrehozott anyagok) felhasználási arányát – a gazdasági ésszerűségig – a lehető legnagyobb mértékre növeljük a teljes alapanyag felhasználáson belül. (l. 30. o.)
A projekt kidolgozásánál a hátrányos helyzetű és állás-kereső munkaerő alkalmazásának lehetőségét figyelemmel kezeljük. (l. 53. o.)	A projekt kidolgozásánál figyelembe vesszük a hátrányos helyzetű, különösen az álláskereső munkaerő alkalmazásának lehetőségét. (l. 30. o.)
A létesítés, építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét minimalizálja a kiviteli tervezés során. (l. 54. o.)	A létesítés, építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét tudatosan minimalizáljuk. (l. 30. o.)

A kimutatható elenyésző szövegazonosság az egyes dokumentumok tekintetében nagyságrendileg négy mondatnyi szövegnek felel meg, amely körülbelül egynegyed oldal. A felhasznált szöveg aránya a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány terjedelméhez képest tehát körülbelül 0,5%.

iii) *KEOP-1 számú pályázati felhívásokra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány és az összesített megvalósíthatósági tanulmány*

Szövegrészek összevetése	
KEOP-1 számú pályázat megvalósíthatósági tanulmány – [város3] és térsége szennyvíztisztításának fejlesztése és csatornázásának kiépítése	Megvalósíthatósági tanulmány – összesített
Rendezvények, egyeztetések, megbeszélések körülményei környezettudatosságot tükröznek. (l. 54. o.)	A rendezvények, egyeztetések, megbeszélések körülményei környezettudatosságot tükröznek. (l. 8. o.)
Másodlagos alapanyagok felhasználási arányának növelése a teljes alapanyag felhasználáson belül. (l. 54. o.)	A másodlagos alapanyagok (újrahasznosított hulladékból létrehozott anyagok) felhasználási arányát – a gazdasági ésszerűségig – a lehető legnagyobb mértékre növeljük a teljes alapanyag felhasználáson belül. (l. 8. o.)
A projekt kidolgozásánál a hátrányos helyzetű és állás-kereső munkaerő alkalmazásának lehetőségét figyelemmel kezeljük. (l. 53. o.)	A projekt kidolgozásánál figyelembe vesszük a hátrányos helyzetű, különösen az álláskereső munkaerő alkalmazásának lehetőségét. (l. 8. o.)
A létesítés, építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét minimalizálja a kiviteli tervezés során. (l. 54. o.)	A létesítés, építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét tudatosan minimalizáljuk. (l. 8. o.)

A kimutatható elenyésző szövegazonosság nagyságrendileg négy mondatnyi szövegnek felel meg, amely körülbelül egy negyed oldal. A felhasznált szöveg aránya a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány terjedelméhez képest tehát körülbelül 0,5%.

iv) *Az Excel táblázatok*

Az eljáró tanács az Excel táblázatok körében arra mutat rá, hogy azok egyenkénti vizsgálatát és a KEOP-1 számú pályázatra benyújtott megvalósíthatósági tanulmánnyal való összehasonlítását követően a dokumentumok tekintetében szövegfelhasználást nem állapított meg.

Ad 4. Az Szt. 42. § (1) bekezdése értelmében a felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. Az Szt. 45. § (1) bekezdése szerint a felhasználási szerződést – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni. Jelen ügyben az eljáró tanács megállapította, hogy né-

hány szövegrészlet esetében – tekintettel a szinte szó szerinti szövegazonosságra – a vonatkozó engedély hiányában jogosulatlan felhasználás valósulhatott meg, mivel az alperesnek az előző pontban levezetett, a megbízási szerződés és az együttműködési megállapodásban foglaltak teljesítése érdekében szükségszerűen megszerzett felhasználási joga nem terjedt ki arra, hogy a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány felhasználására a felperesen kívül harmadik személy felhasználási jogot szerezzen. Az Szjt. 16. § (6) bekezdése alapján jogosulatlan a felhasználás különösen akkor, ha arra törvény vagy az arra jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.

Az eljáró tanács kiemeli, hogy a rendelkezésre álló iratokból megállapítható, hogy a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány egyes szövegrészleteinek a KEHOP-2 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány keretében történő felhasználása nem az alperes által valósult meg, mivel a KEHOP-2 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányt nem az alperes készítette el. A rendelkezésre álló adatokból azonban nem állapítható meg a KEHOP-2 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány készítőjének személye, és az sem, hogy a kft. a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányhoz az alperes útján jutott-e hozzá, illetve hogy ha az alperes adta át, úgy szükség volt-e az átadáshoz a megvalósíthatósági tanulmánynak a rögzítésére (többszörözésére), vagy pedig kizárólag a megvalósíthatósági tanulmány mint fizikai műpéldány került a kft. részére átadásra.

Az eljáró tanács rámutat a fentiek tekintetében arra a körülményre is, hogy a pályázatnak a KEHOP-2 pályázati felhívásra történő benyújtására nem az alperes érdekében került sor, tekintve, hogy a KEHOP-2 pályázati felhívás kedvezményezettje személye nem az alperes mint társulás, hanem [község1] önkormányzata, [város3] önkormányzata, [község2] önkormányzata, [község3] önkormányzata, [község4] önkormányzata, [község5] önkormányzata, [község6] önkormányzata, [község7] önkormányzata, [község8] önkormányzata, [község9] önkormányzata, [város2] önkormányzata, [község10] önkormányzata, [község11] önkormányzata, [község12] önkormányzata, [község13] önkormányzata és [város4] önkormányzata. A KEHOP-2 pályázati felhívásra benyújtandó támogatási kérelem céljából megkötött konzorciumi együttműködési megállapodást nem az alperes kötötte meg a kft.-vel, hanem [város3] önkormányzata, [község1] önkormányzata, [község2] önkormányzata, [község3] önkormányzata, [község4] önkormányzata és [község5] önkormányzata.

A fentiek alapján az eljáró tanács azt állapítja meg, hogy a KEHOP-2 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány elkészítése során a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány egyes szövegrészleteit nem az alperes vette át, mivel ő nem volt a KEHOP-2 pályázat kedvezményezettje, a konzorciumi együttműködési megállapodásban sem vett részt szerződő félként, továbbá a KEHOP-2 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány elkészítése sem volt feladata.

Az eljáró tanács a szerzői mű felhasználása ellenében járó díj összezszerúségével kapcsolatban az alábbiakra mutat rá. Az SZJSZT egy korábbi szakvéleményében rögzítette, hogy *„[a] vagyoni kár pontos mértékének meghatározása minden esetben az eljáró bíróság döntési körébe tartozik, az SZJSZT elsődleges feladata az, hogy az érték megállapítása során figyelembe veendő szempontok összeállításával segítse elő a bíróságok munkáját”*.²⁰ A fentiek tükrében az eljáró tanács jelen ügyben tájékoztatást, iránymutatást kíván adni a jogdíj összezszerúsége vonatkozásában.

A jogdíj összezszerúségének meghatározásánál az alapvető szempont, hogy a szerzői mű felhasználásáért járó díjazás a felek szabad megállapodásán alapul. Nem ismert olyan objektív mérce, amely a jogosulatlan felhasználás ellenértékének megállapításához alapul szolgálhatna.²¹

Jelen esetben a felhasználási díj megállapításához kiindulópontként szolgálhat a megbízási szerződés, azonban az nem ad egyértelmű választ arra, hogy a IV/1. pont szerinti díjból mekkora rész az elvégzendő tevékenység ellenértéke, tehát amely a megvalósíthatósági tanulmány elkészítéséért jár, és mekkora rész a felhasználási engedély ellenértéke. A megbízási szerződés IV/1. pontja szerint a felperest a megvalósíthatósági tanulmány elkészítéséért, amennyiben a benyújtott KEOP-1 kódjelű pályázat támogatást nyer, x Ft + áfa összegű díj illeti meg.²² A megbízási szerződés VI/1. pontja mindazonáltal rögzíti, hogy a jogi oltalmat élvező megoldás felhasználásáért nem illeti meg külön díj a felperest mint megbízottat.

Az SZJSZT egy korábbi szakvéleményében megállapította, hogy *„[a]mennyiben a felhasználás után járó díj licencia analógia alapján kerül meghatározásra, olyan szokásos mértékű díjazást kell alapul venni, amely más piaci szereplők között realisan és tipikusan létrejöhett volna”*.²³ Az eljáró tanács megjegyzi, hogy a felhasználási engedély ellenében járó díj mértékének a meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy a megvalósíthatósági tanulmány elkészítése során a felépítés, struktúra kötött volt, a szerzők alkotói mozgástere szűkös volt a műfajtát jellemző kötöttségekre tekintettel. Az eljáró tanács megjegyzi, hogy olyan esetekben, ha a szerző rendelkezésére álló alkotói mozgástér szűkebb, az egyéni, eredeti jelleg kibontakozását meghatározza a műfajra jellemző kifejezési mód, továbbá az adott szakterület ismeretanyaga, az ahhoz tartozó, kötelezően figyelembe veendő tények, adatok, úgy a vállalkozási díjba beépített szerzői díj általában alacsonyabb mértékű, körülbelül 20-30%.²⁴ Az eljáró tanács különösen utal továbbá az SZJSZT-25/2003/1–2. számú szakvéleményében foglaltakra, amelyben az SZJSZT becsléssel azt állapította meg, hogy a hivatkozott ügyben a szerződés alapján a felperest megillető és megfizetett díj 80%-a fedezte a tevékenység, azaz

²⁰ SZJSZT-05/2018 – Jogtulajdonos engedélye nélkül történt hozzáférhetővé tétellel okozott vagyoni hátrány megállapítása.

²¹ I. m. (14).

²² L. megbízási szerződés IV/1. pontja.

²³ SZJSZT-28/2015 – Kerékpár termékleírások átvétele a versenytárs honlapján.

²⁴ I. m. (23).

a tervdokumentáció elkészítését, míg 20%-a az átengedett felhasználási jog ellenértékét. Az SZJSZT a fenti arányt a következőkkel indokolta: „[a] becslés alapjául az a megfontolás szolgál, hogy a felperes tevékenysége időigényes, jelentős szakértelmet igénylő egyedi kutatásból és szakértői vizsgálatból állt, amelynek reális ellenszolgáltatása meghaladja a felhasználási jog ellenértékét. A felhasználási jog a jelen esetben ugyanis az ügyirati funkcióba lépést megelőző, nem nagy példányszámú többszörözésből (esetleg egyéb felhasználási cselekményekből) áll, tehát nem terjed ki többféle felhasználási módra.”²⁵

Az eljáró tanács a jelen ügy vonatkozásában azt állapítja meg, hogy a szerzői mű felhasználása ellenében járó díj meghatározásánál a megbízási szerződésben foglalt $x \text{ Ft} + a\%$ összegű díj vehető alapul, amelynek 20%-a lenne a megbízási szerződés alapján elkészült, szerzői jogi védelem alatt álló teljes megvalósíthatósági tanulmány felhasználásának engedélyezésért járó díj. A díj meghatározásánál azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy a KEOP-1 pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány nem teljes egészében került a KEHOP-2 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmányok elkészítése során felhasználására, hanem abból csak minimális szövegrészletek (körülbelül 0,5%-1%) kerültek átvételre. Végezetül azonban kiemelendő, hogy az eljáró tanács álláspontja szerint a KEOP-1 számú pályázati felhívásra benyújtott megvalósíthatósági tanulmány egyes szövegrészleteinek az engedély nélküli felhasználása nem az alperes oldalán valósult meg.

Ad 5. Az eljáró tanácsnak nincsenek egyéb észrevételei.

Dr. Munkácsi Péter, a tanács elnöke

Dr. László Áron Márk, a tanács előadó tagja

Dr. Halász Annamária, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Szilágyi Zsombor Máté

²⁵ I. m. (5).

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Vaclav Smil: A világ így működik – egy tudós útmutatója múlthoz, jelenhez és jövőhöz. Park Könyvkiadó, 2024; ISBN 9789633559598

„Ez a könyv kísérlet a megértési deficit csökkentésére, valamint arra, hogy elmagyarázzam a túlélésünket és a jólétünket meghatározó néhány legalapvetőbb uralkodó realitást. Nem akarok jóslatokba bocsátkozni, és nem kívánom körvonalaizni a jövő lenyűgöző vagy lehangoló forgatókönyveit. Nincs szükség arra, hogy tovább ragozzam e népszerű – bár folyamatosan kudarcot valló – műfajt, mert hosszú távon túl sok olyan fejleményre és komplex kölcsönhatásra kerülhet sor, amelyre az egyének és a közösségek sem készülhetnek fel. A realitások kétségbeesést vagy túlzó várakozást tükröző (elfogult) értelmezéseivel sem foglalkozom. Nem vagyok pesszimista vagy optimista; tudós vagyok, aki megpróbálja elmagyarázni, hogyan működik valójában a világ, hogy ennek a tudásnak a birtokában jobban felismerjük jövőbeli korlátainkat és lehetőségeinket.” – a könyvből

Ezúttal kezdjük az ismertetést egy felettebb figyelmet érdemlő véleménnyel: a *Gates Notes* (Bill Gates blogja) így ír róla (2022. 06. 6.):

„Egy új remekmű kedvenc szerzőim egyikétől. Amit nagyon szeretek ebben a könyvben, hogy összegzi mindazt a hihetetlenül nagy tudást, amelyet Vaclav elsajátított az évek során. Ötven könyvének többsége nagy részletességgel tárgyal összetett tárgyakat, felölve energiát, gyártást, szállítmányozást és mezőgazdaságot. Azzal, hogy ilyen mélyen beleásta magát ennyire specifikus témakörökbe, minden alapja és joga megvan ahhoz, hogy írjon egy széles áttekintést a nagyközönség számára – és épp ezt teszi e könyvében. Akik rövid, de alapos kitanítást keresnek a numerikus gondolkodásban sok alapvető erőről, amelyek az emberi életet alakítják, ezt a könyvet kell elolvasniuk.

Az energia kimagasló példa. Többet tanultam Vaclavtól az energiáról és a társadalomra gyakorolt hatásáról, mint bármelyik más forrásból egymagában. 2017-ben így írtam az *Energia és civilizáció – egy történet c. remekművéről*: 'széles körben mélyre hatol, hogy megmagyarázza, miként vitték előre az utóbbi tízezer évben a kulturális és gazdasági fejlődésünket az innovációk, amelyekkel képesek lettünk az energiát meleggé, fénné, mozgássá alakítani.' Ha viszont nem igényelünk egy hosszú, tömény művet az energia szerepéről az emberi történelemben, megkaphatjuk a legfontosabb eszméket, ha elolvassuk e mostani mű első három fejezetét. Ezek szükséges olvasmányul szolgálnak mindenkinek, aki *tudásra alapozott véleményre törekszik a klímaváltozást illetően*. Nagyon javaslom őt olvasni e kérdésről, mert olyan jól magyarázza, miként működnek a világ energiarendszerei napjainkban.

Másik jó példáját adja Vaclav közelítési módjának az *élelmiszerekről* szóló fejezet. Hogy segítsen megérteni a módokat, ahogy az új energiaforrások lehetővé tették az emberek-

nek hatékonyabban termelni haszonnövényeket és tenyészteni állatokat, bemutatja az életet három különböző farmon, három korszakban. Elindul egy farmerrel 1801-ben New York állam nyugati részén, és elmagyarázza az összes munkaigényes mozzanatot, amelyek kellenek, hogy búzát arathasson. Utána előreugrik egy évszázaddal, Észak Dakota keleti részére, s megmutatja az összes haladást, beleértve az ekéket és az aratógépeket, amelyek a mezőgazdasági munkát sokkal hatékonyabbá tették. Végül 2021 Kansasba megy, és megmutatja, miként változtak a dolgok még sokkal drámaibban az utóbbi évszázadban.

Szokás szerint, Vaclav összesít, feldolgoz minden számadatot, így tudja megmagyarázni mindezeket a változásokat minőségileg és mennyiségileg egyaránt. 'Két évszázad alatt – írja – az egy kilogramm amerikai búza előállításához szükséges emberi munka tíz percről kevesebb mint két másodpercre csökkent' – írja. Utána még szélesebb összefüggések közé helyezi ezt a statisztikát, megmutatva, hogyan szabadította fel az embereket a magasabb terméshez, hogy elhagyhassák a farmokat, s városi területekre költözzenek, ahol együtt tudtak működni más innovációkon. 'A csodált és kétségtelenül figyelemre méltó, az ipart, a közlekedést, a kommunikációt és a mindennapi életet átalakító technikai vívmányokat nem lehetett volna elérni, ha a teljes lakosság 80 százaléka vidéken maradt volna, és ott termeli meg a napi kenyerét vagy a tál rizsét' – írja.

Jóllehet Vaclav erős véleményeket mond sok témáról, azoknak mindig megvan a tényalapja. S amikor óriási problémákról beszél, mint a klímaváltozás, kerüli a szélsőségeket. Egy interjúban mondta: 'Ami nekünk kell, az a száraz, ténybelileg korrekt és pontos közép-szer. Mert csak abból következnek majd megoldások.' Ennek egy szavát vitatom: ez a könyv valóban ténybelileg korrekt és pontos, de soha nem száraz. *Ez egy lebilincselő és nagyon olvasmányos mű, amely megadja az olvasónak az alapvető felkészültséget, ami szükséges ahhoz, hogy hozzájáruljon a világ legnehezebb problémáinak megoldásához.*'

Gates idézte a középsszerrel mint a megoldások forrásával így némi ellenkezésre késztet: a középsszer önmagában nemigen talaja az innovációknak, új megoldásoknak. A szövegkörnyezet viszont már megmagyarázza, mit is mond Smil. „Nem vagyok pesszimista. Nem vagyok optimista. Nem kell szélsőségekbe bocsátkoznunk. Ami nekünk kell, az a száraz, ténybelileg korrekt és pontos középsszer. Mert csak abból következnek majd megoldások. Megoldások sohasem jönnek a szélsőségekből. Ha az emberek azt gondolják, megváltoztatható a világ, ha holnap betiltjuk a fosszilis tüzelőanyagokat, ez még a félrevezetőnél is rosszabb. Ha azt mondják, semmi sem történik és tovább égethetjük a szenet, az hasonlóképp ostoba. A józan közép az egyetlen út.”

A *Libri ajánlójából*: „Soha ennyi információnk nem volt arról, hogyan működik a világ, a legtöbbünknek még sincs róla semmi fogalma. (Ez Smil nyitó tézise is: az általános tudatlanság! – Osman P.) Ez a könyv egy fontos valóság-ellenőrzési segédlet, legyen szó energiáról, élelmiszer-termelésről, anyagi világunkról, globalizációról, bolygónk jövőjéről és túlélési esélyeinkről. Ahhoz, hogy hatékonyan kezelhessük a problémákat, vagy legalább tegyünk egy próbát, értenünk kell a tényeket. Smil a legújabb tudományos eredményekre

támaszkodva veszi számba a létünket meghatározó tényezőket, és nem fél a félretájékoztatás forrásainak bélyegezni olyan meghatározó gondolkodókat, mint a történész Yuval Noah Harari vagy a nyelvész Noam Chomsky. Legjobb tudása szerint igyekszik megválaszolni a feszítő kérdést: visszavonhatatlanul bukásra vagyunk-e ítélve, vagy fényes jövő vár ránk.”

Smilről az eredeti kiadó anyacége, a Penguin Random House ajánlójából: „A University of Maritoba Distinguished Professor Emeritus-a (‘Distinguished Professor’ akadémiai cím, amelyet olyan véglegesített professzoroknak adnak, akik kivételes elismerést és státuszt értek el a szakterületükön, általában egyetemen vagy főiskolán. E cím a birtokosa tudományos teljesítményének magas színvonalát és nemzeti vagy nemzetközi kiválóságát jelzi, s gyakran adják a kimagasló hozzájárulás elismeréseként a kutatás, tanítás vagy tudomány terén – Osman P.)

Könyvei felölelik az energiát, a környezeti és népességi változásokat, az élelmiszer-termelést és táplálkozást, a műszaki innovációt, a kockázatbecslést és a közpolitikát. Teljes jogú tagja a Royal Society of Canadának, 2010-ben a Foreign Policy a 100 legjobb globális gondolkodó közé sorolta.

A Penguin ajánlójából: „Alapvető elemzése a modern tudománynak és technikának, amelyek a 21. századi életünket lehetővé teszik – egy tudós vizsgálódása arról, valójában mit ér el és mit nem a tudomány.

Ez az ambiciózus és gondolatébresztő könyv megmagyaráz hetet a valóság legalapvetőbb tényeiből, amelyek meghatározzák a túlélésünket és a prosperitásunkat, s ezzel egy nagyon is szükséges valóságpróbát, tényellenőrzést kínál – mert ahhoz, hogy hatékonyan meg tudjunk küzdeni a problémákkal, előbb meg kell értenünk a tényeket.

Például, hogy a globalizáció nem elkerülhetetlen, hogy a 2050-ig megvalósítandó karbonmentesítés minden ígérete csak tündérmese; hogy minden supermarketben árusított, üvegházban termesztett paradicsom megtermelésében öt évőkanál dízelolaj felhasználása rejlik, és nincs módunk előállítani acélt, cementet vagy műanyagot a szükséges mennyiségben óriási karbonkibocsátás nélkül.

Végezetül, Smil választ ad korunk legfontosabb kérdésére: visszavonhatatlanul megpecsétlődött-e a sorsunk, vagy áll előttünk egy fényesebb utópia? Lebilincselően, adatgazdagon és a jelen újragondolására buzdítóan, ez a bámulatosan széles látókörű, interdiszciplináris útmutató megmutatja mindkét szélsőség hibáit. Ahogy a számok tükrében vizsgálja a világot, feltárja a rejtett igazságokat, amelyek megváltoztatják a módot, ahogyan a múltunkat, jelenünket és bizonytalan jövőnket szemléljük.”

Pár rövid részlet a Wiley Online Library részletes, alapos értékeléséből: „Energiakérdésekben Smil egyike a világ vezető szakértőinek, könyvek tucatjait és cikkek százait írta a természeti erőforrásokra és azok ember általi felhasználására vonatkozó témák széles köréről. Jól felkészült megfigyelője az ember és a természet világa közti kapcsolatnak, és nagy elismertségnek örvend a komplex problémák lényegre törő elemzéséért, a téves gondolkodást illető

metsző kritikájáért, és a törekvéseért, hogy reform alá vegyék a téves értelmezésből fakadó közpolitikai nézeteket.

Célja, hogy kitanítsa olvasóit, miként kerül a steak a tányérjukra, honnan kerül az elektromos energia házuk konnektoraiba, és miért van a cement mindenütt jelen az infrastruktúráinkban. Ez meglehetősen Don Quijote-i törekvésnek tűnhet, és a közgazdászok azzal érvelnek majd, hogy Adam Smith 'láthatatlan keze' gondoskodik mindezekről a részletekről anélkül is, hogy a fogyasztóknak kellenének ezek az ismeretek. [Nem teszi! Smith, az erkölcsfilozófusból lett közgazdász azt feltételezte, hogy a piacokon egymástól független szereplők hadának egymástól független üzletkötései tartják fent a mindenkori kereslet-kínálat egyensúlyt, s vele az árak ennek megfelelő alakulását. Ezt a feltevést a valóság gyorsan felülírta. Már a 19. század végén megjelentek az első ún. 'trösztellenes' – a későbbi Európai Közös Piac jogalkotásának szóhasználatában 'a (verseny)korlátozó üzleti gyakorlatot tiltó' – törvényi rendelkezések. A világon az elsők ezek sorában az USA jogszabályai voltak: Sherman Act (1890), Clayton Act (1914) és a Federal Trade Commission Act (1914). A piacok korlátozásoktól mentes működésének biztosítását célzó szabályozási törekvések a 20. sz. közepére már odáig is mentek, hogy ugyanilyen célokkal a hatályuk alá vonták a technológiatranszfert is – Osman P.] Smil elutasítja a mondott felvetést, és hiszi, hogy a nagyközönség, a tudósok és a politikusok körében működő félrevezetett, másrészt vágyvezérelt gondolkodásnak oka a tényleges világot illető alapvető ismeretek hiánya. [Ez az utolsó mondat meglehetősen megalapozatlan összegzés. Smil valóban kárhoztatja a nagyközönség tudáshiányát, ám a politikusokat korántsem menti ilyenell. Egy példa: 'Bolygónk szárazföldi növényei összesen 500 milliárd tonna szenet tartalmaznak, és még ha az összes (erdő, rét és termőterület) egyszerre leégne, ez a megatűzvész akkor is csak a légköri oxigén 0,1%-át emésztene fel. Ennek ellenére, amikor 2019 nyarán hatalmas területen lángba borultak az Amazonas környékének esőerdői, a média és a politikusok azzal rémisztgették a tudományokban járatlan tömegeket, hogy az egész világ elkezd majd fuldokolni. Egyikük Emmanuel Macron elnök volt, aki 2019. augusztus 22-én ezt a bejegyzést írta a Twitterre: »Ég a házunk. Szó szerint. Az Amazonas esőerdője – a tüdő, amely bolygónk oxigénjének 20 százalékát szolgáltatja – lángokban áll. Ez nemzetközi válsághelyzet.« Az efféle félreinformálás rávilágít egy szélesebb problémára is –arra, hogy nem megalapozott tudományos tényekre támaszkodunk, hanem hagyjuk, hogy a Twitteren irányítsák a közgondolkodást.' A tudományos állásfoglalások mai szerepének, helyzetének elemzése pedig egy külön vastkos könyvet is megkívánna – Osman P.]

A könyv ezt követően rátér a globális felmelegedés fenyegetésére, s hogy mit lehet tenni ellene. Tömören összegzi a tudomány állását e téren, majd kritikáját adja a jelenlegi elfogadott tervnek, hogy 2050-re dekarbonizálják az emberi tevékenységeket. Smil állítja, hogy ezek a célok elfogadhatatlanok. A gyors karbonmentesítés fő akadály a óriási léptékű infrastruktúra, amelyet az emberiség kiépített, hogy táplálja az embereket, lakhatást, szállítást,

és kényeztetést biztosítson nekik, s annak lehetetlensége, hogy mindezt gyorsan visszafordítsák.

A Wiley értékelése még hosszan folytatódik. Meghatározó tényezőként felhossa, hogy az alacsony és a közepes jövedelmű országok nagy és tovább növekvő élelmiszer-, energia- és anyagigényei is alapvető akadályai a CO² és egyéb üvegházhatású gázok gyors csökkentésének, vagyis Smil prognózisa mellé áll. Kitér ugyanakkor arra is, hogy az „international climate community” hevesen vitatja Smil megállapításait, s még odáig is elmegy, hogy ő „az érdekeik által vezérelt olajcégek és az intellektuálisan lusta politikusok segítője”.

A Wiley ezzel zár: „Ez a könyv jó okkal lett New York Times-bestseller. Alapvető olvasmány mindenkinek, akit érdekel, milyen hatással lesz a jövőben a klímaváltozás emberi és természeti világainkra. Szövege tele érdekes és olykor meghökkentő tényekkel, statisztikákkal és következtetésekkel, s jól érthető a széles közönség számára. Környezeti és éghajlatudósok a számukra jól ismertek mellett sok nekik érdekeset is találnak benne. Mindenképp érdekelheti őket e könyv azért is, hogy megértsék Smil érveinek kitűnő gondolatait, és ezzel hatékonyabban vegyenek részt a következtetései körül folyó élénk vitában.”

Innentől szóljon a szerző: „A legtöbb ember hihetetlen mértékben félreérti a mai világ működését. Ez a könyv kísérlet a megértési deficit csökkentésére, valamint arra, hogy elmagyarázzam a túlélésünket és a jólétünket meghatározó néhány legalapvetőbb uralkodó realitást.

Nézzünk bele a legfontosabb részletek némelyikébe – minden idézet a könyvből!

Diagnózis: „A modern tudomány nagy fokban specializálódott ágai sok ember számára annyira titokzatosak, hogy akiknek ezekkel kell foglalkozniuk, kénytelenek a harmincadik életévükig, sőt néha tovább tanulni őket, hogy bejussanak a terület papjai közé. Lehet, hogy hosszú tanulóéveket töltenek együtt, de gyakran még így sem tudnak megegyezni a legjobb cselekvés mikéntjéről. A Covid világjárványa során kiderült, hogy a szakértők nézeteltérései még az olyan látszólag egyszerű döntéseket is hátrányosan befolyásolják, mint a maszk viselése. 2020 márciusának végén (a pandémia harmadik hónapjában) az Egészségügyi Világszervezet még mindig azt javasolta, hogy ne viseljük, hacsak nem vagyunk fertőzöttek, és a helyzet csak júniusban változott meg. Akik nem rendelkeznek különleges szakismeretekkel, hogyan tudnak állást foglalni vagy eligazodni ezekben a vitákban, amelyekben gyakran visszavonják a korábbi állításokat, vagy semmisnek nyilvánítják a domináns nézeteket? (S főként mihez igazodjanak azok, akiknek létkérdés lehet, hogy mi a követendő megoldás? Honnan tudhatnák, hogy a gyakran egymással csatázó 'szakvélemények' közül melyiknek higgyenek? – Osman P.) Ám még a folyamatos bizonytalanság és a nézetkülönbségek sem jelentenek mentséget arra, hogy a legtöbb ember milyen hihetetlen mértékben félreérti a mai világ működését. A búza termesztésének (második fejezet) vagy az acélgyártásnak (harmadik fejezet) az ismerete, illetve annak felismerése, hogy a globalizáció nem új és nem is szükségszerű jelenség (negyedik fejezet), nem ugyanaz, mint amikor megkérünk valakit,

hogy magyarázza el a femtokémiát (a 10-15 másodperces időskálán zajló kémiai reakciók tudományát – Ahmed Zewail 1999-es Nobel-díja) vagy a polimeráz-láncreakciót (a DNS gyorsmásolását – Kary Mullis 1993-as Nobel-díja).

Mi az oka annak, hogy a mai társadalmak emberei ennyire felszínesen ismerik csak a világ valódi működését? Kézenfekvő magyarázat a modern világ rendkívüli bonyolultsága: az emberek folyamatosan olyan fekete dobozokkal kerülnek kölcsönhatásba, amelyek viszonylag egyszerű outputjai csak kicsit vagy egyáltalán nem igénylik annak megértését, hogy mi történik a dobozokban. Ez igaz az olyan, mindenütt megtalálható eszközökre is, mint a mobiltelefonok vagy a laptopok (a válaszáért csak egy egyszerű kérdést kell bepötyögni), és igaz az olyan tömegesen zajló folyamatokra is, mint a védőoltások kampányai (amelyek kétségtelenül bolygónk legjobb példáját szolgáltatták 2021-ben – az oltások felvétele általában csak annyi tudást igényel, hogy felhúzzuk az ingujjunkat).” – Állj! Mielőtt még folytatjuk Smil érvelésével, mindenképp idekívánczik néhány megjegyzés. A legfontosabb tényező, amit itt nem hoz fel: mi a megértés tétje? A legtöbb eszközünkről tudjuk, hogy vagy eleve lehetetlen megértenünk, vagy ha sikerülne is nem kevés munka árán, nem kerülnénk ezzel jobb helyzetbe. Ezzel ellentétben az oltások felvétele nagyon nem ilyen! Ott a létünk a tét, legalábbis annak alakulása, hogy milyen kockázatokkal és mellékhatásokkal járhat, ha felvesszük az oltást, és milyenekkel, ha nem! Még csak biztosra vehetően megbízható információt sem kaphatunk, részben, mert esetleg nincs, részben, mert ki tudja, milyen érdekek mentén minősítenek éppen a minősítők, s gyakran maguk a gyártók is igyekeznek elriasztani a versenytársaik termékeitől. Emlékezzünk, a Covid-oltásoknál maradvá, az oltásellenes, másrészt a kínai és az orosz vakcinák elleni kampányokra!

„A megértés deficitjének magyarázatai azonban messze túlmutatnak azon a tényen, hogy tudásunk gyors bővülése specializációra ösztönöz, miközben csak felületesen ismerik az alapokat vagy semennyit sem tudnak róluk.

A megértési deficit két fontos oka az urbanizáció és a gépesítés. 2007 óta az emberiség több mint fele (a tehetőrs országokban több mint 80 százaléka) városokban él, és a 19. század, valamint a 20. század elejének iparvárosaival ellentétben nagyrészt szolgáltató munkát végez. Ennek következtében a legtöbb mai város lakó nemcsak azzal nincs kapcsolatban, hogyan állítjuk elő az ételeinket, hanem azzal sem, hogyan készítjük el a gépeinket és az eszközeinket, emellett a produktív tevékenység egyre fokozódó gépesítése azt eredményezi, hogy a Föld lakosságának csak nagyon kis hányada foglalkozik a civilizáció energiaellátásával és azoknak az anyagoknak az előteremtésével, amelyek modern világunkat felépítik.” – A gondolatmenet folytatódik, ám ide is kívánczik két felvetés. Az egyik a társadalmak tudatállapotát illeti. Smil foglalkozik a kommunikációval, de a világ e könyvbéli, alapvetően az anyagi alapjait vizsgáló elemzésében nem bontja ki egy kritikus jelentőségű iparág szerepét: a mindinkább mindenható tudatiparét. Itt válasszuk el a tudásipart, amely a valódi tudás termelése, folyamatos bővítése, fejlesztése, valamint hasznosítása, a tudatipartól, amely az emberek tudatának gondolkodásának, értékrendjének célorientált befolyásolása. Ennek fő

eszközei a globális hatókörű média, tömegszórakoztatás – mint értékrend-közvetítő –, közösségi hálók. Vajon nem az-e a megértési deficit alapvető oka, hogy mai világunkban a tudatipar által teremtett értékrend és életmód következtében az emberek túlnyomó és mind nagyobb hányadát már egyszerűen nem is érdekli ilyen ismeretek megszerzése, mert a napi életük alapvető prioritásai, plusz a mindent elárasztó „tömegkultúra” és a sokféleképp rájuk zúdított értékrend egyszerűen másfelé fordítják őket?

Egy többszörösen is jellemző mai dilemma: „Ha a globális gazdaságot 2050-re teljesen függetleníteni akarjuk a széntől, azt csak elképzelhetetlen gazdasági visszafejlődés árán valósíthatjuk meg – vagy csak olyan rendkívül gyors átalakulás eredményeként, amelyet már-már csodaszámba menő technikai fejlődéssel érhetünk el. Ki az, aki meggyőző, a gyakorlatban is megvalósítható és megfizethető stratégia nélkül meg tudná valósítani az előbbi és technikai eszközök nélkül az utóbbit? Mi lesz valójában? Óriási szakadék tátong a vágyálmod és a realitások között, de egy demokratikus társadalomban nem lehet racionálisan vitatkozni ötletekről és javaslatokról úgy, hogy az érdekelt felek ne osszanak meg egymással legalább egy kevés releváns információt – ahelyett, hogy előítéletekkel terhelt és a fizikai lehetőségektől elrugaskodott állításokkal állnak elő.” – Vajon egy ilyen demokratikus társadalom nem maga is csupán vágyálmod? Demokráciában a közjónak kellene uralkodnia, ám kik határozzák meg, mi leginkább a közjó, kik szolgáltatnak ehhez a köz javát legjobban tükröző értékrendet, és milyen erővel lehet biztosítható, hogy a gazdaság szereplői ne befolyásolhassák a maguk érdekei szerint az előbbieket, és a saját érdekeikkel szemben is betartsák a közjó érvényesítésének szabályait és követelményeit?

Smil írja a könyvéről: „Ez a könyv kísérlet a megértési deficit csökkentésére, valamint arra, hogy elmagyarázzam a túlélésünket és a jólétünket meghatározó néhány legalapvetőbb uralkodó realitást. Nem akarok jóslatokba bocsátkozni, és nem kívánom körvonalazni a jövő lenyűgöző vagy lehangoló forgatókönyveit. A realitások kétségbeesést vagy túlzó várakozást tükröző (elfogult) értelmezéseivel sem foglalkozom. Nem vagyok pesszimista vagy optimista; tudós vagyok, aki megpróbálja elmagyarázni, hogyan működik valójában a világ, hogy ennek a tudásnak a birtokában jobban felismerjük jövőbeli korlátainkat és lehetőségeinket.

A kötetnek nyilvánvalóan szelektívnek kell lennie, de a közelebbi vizsgálatra kiválasztott hét kulcsfontosságú téma mindegyike kiállja az egzisztenciális szükségszerűség próbáját – egyik választásom sem lényegtelen. Az első fejezetben bemutatom, hogy a nagy energiaigényű társadalmak hogyan mélyítik el függőségüket általában a fosszilis üzemanyagoktól és különösen az elektromosságtól, az energia legrugalmasabban használható formájától. Ennek a ténynek a felismerése elengedhetetlen korrekció azokkal a mostanában gyakori (a bonyolult realitások rossz megértésén alapuló) állításokkal szemben, amelyek szerint gyorsan dekarbonizálhatjuk a globális energiaellátást, és alig két-három évtizedbe telik, amíg teljesen átállunk a megújuló energiaforrásokra. Miközben az elektromos energia egyre nagyobb hányadát nyerjük megújuló forrásokból (a nap- és a szélenergiából, szemben a régóta

használt vízenergiával), és egyre több elektromos személyautót állítunk forgalomba, addig a teherautók, a repülés és a hajózás szénmentesítése sokkal nagyobb kihívás, ahogyan az is, hogy miként állítjuk majd elő a kulcsfontosságú anyagokat fosszilis források nélkül.

A második fejezet a fennmaradásunkhoz szükséges legfontosabb kérdéssel, az élelmiszer-termeléssel foglalkozik. Arra összpontosít, hogy az életben maradásunkhoz szükséges dolgok nagy részének – a búzától a paradicsomon át a garnélaráig – van egy közös tulajdonsága: az előállításukhoz jelentős mennyiségű fosszilis energiahordozó közvetlen és közvetett felhasználására van szükség. Alapvetően a fosszilis forrásoktól függünk, és ennek tudatosításával érthetjük meg reálisan, milyen nagy mértékben van rájuk szükségünk: viszonylag könnyű szélérőművekkel vagy napelemekkel villamos energiát termelni a szén vagy a földgáz elégetése helyett, de sokkal nehezebb lenne az összes mezőgazdasági gép üzemeltetése folyékony fosszilis üzemanyagok nélkül, valamint a műtrágya és más agrokémiai anyagok előállítása földgáz és kőolaj híján. (Ez, ha tetszik, logisztika kérdése, bár valójában óriási kérdés! S ha már: valószínűleg a mezőgazdaságban, ahol nem lehet mindenhová elektromosáram-ellátást építeni, élesedik ki leginkább az akkumulátorok problémaköre, amelyet Smil is alaposan vizsgál. Jöhet ugyan forradalmian eltérő új megoldás is az elektromos energia mobil tárolására vagy magában a járműben történő előállítására, de az új megoldások is meghozzák a maguk új problémáit, rendszerint nem kevésbé súlyosakat az előzőekénél – Osman P.). Röviden: még évtizedekig képtelenek leszünk megfelelően táplálni bolygónk lakosságát úgy, hogy nem fosszilis nyersanyagokat használunk energia- és nyersanyagtermelésre (az agrokémiai termékek kapcsán pedig élelmiszertermelésre. S akkor még nem is számoltunk a bioüzemanyagok agrokémiai szükségleteivel – Osman P.)

A harmadik fejezet bemutatja, hogyan és miért tartják fenn társadalmainkat az emberi találatekonysággal létrehozott anyagok. Ebből a célból az általam a modern civilizáció négy pillérének nevezett anyagokra, az ammóniára, az acélra, a betonra és a műanyagokra összpontosítok. Ezeknek a realitásoknak a megértése révén átláthatunk azokon a közelmúltban divatos félrevezető szövegeken, amelyek a szolgáltatások és a miniatürizált elektronikus eszközök által uralt modern gazdaság dematerializációjáról szólnak.” – A szolgáltatások mind nagyobb hányada mesterségesen felkeltett igényeket elégít ki – a marketing „remek” stratégiájának megfelelően –, és nem vált le alapvető anyagi szükségleteket. A „miniatürizált elektronikus eszközök” pedig hatékonyabbá tehetik az anyagi termelést, az alapanyag-szükségeit, valamint a felhasználás hatékonyságát is javíthatják tervezési és technológiai megoldásokkal – hogy kevesebb anyagra, abból készült termékekre legyen szükség, Smil szavával: csökkenjen „a késztermék egységnyi nyersanyagszükséglete”, ám semmiképp sem léphetnek az anyagi termelés helyébe. A legjobb számítógépi tűzfalból sem lehet házat építeni, de még egy macskafekvőhelyet sem!

„A modern ipari fejlődés egyik meghatározó tendenciája volt számos késztermék egységnyi nyersanyagszükségletének relatív csökkenése. Ám az anyagigény abszolút mennyisége még a világ leggazdagabb társadalmában is nőtt, és messze a telítettségi szint alatt marad az

alacsony jövedelmű országokban, ahol emberek milliárdjai számára továbbra is csak álom a jól megépített lakás, a konyhai berendezések és a légkondicionáló (az autóról nem is beszélve).

A negyedik fejezet a globalizáció történetéről és arról szól, hogyan kapcsolta össze egymással ilyen mértékben a világ országait a közlekedés és a kommunikáció. Ez a történelmi perspektíva érzékelteti, milyen régi (valójában ősi) az eredete ennek a folyamatnak, és mennyire új keletű a legnagyobb – végül valóban globális – kiterjedése. Ha közelebbről megnézzük, világossá válik, hogy ennek az ellentmondásokkal övezett (sokszor dicsért, sokszor megkérdőjelezett, sokszor bírált) jelenségnek a jövőjében semmi sem szükségszerű. Az utóbbi időben világszerte tapasztalható néhány egyértelmű visszalépés, valamint a populizmus és a nacionalizmus általános térnyerése (Smil objektivitást ígért. 'a populizmus és a nacionalizmus' politikai kategóriák – Osman P.), de nem világos, hogy ezek a tendenciák hogyan folytatódnak, és az sem, hogy milyen mértékben módosulnak a gazdasági, a biztonsági és a politikai szempontok miatt.

Az ötödik fejezet realista keretek között értékeli a ránk váró kockázatokat. A modern társadalmaknak sikerült kiküszöbölniük vagy csökkenteniük számos, korábban halálos vagy maradandó károsodást okozó kockázatot – például a gyermekbénulást és bizonyos szülési komplikációkat –, de még mindig sok veszély leselkedik ránk, miközben nem végezzük el a kockázatok megfelelő elemzését, ezért alábecsüljük vagy eltúlozzuk azok mértékét. A fejezet végén már olvasóim is reálisan tudják majd értékelni számos gyakori jelenség, történés vagy tevékenység (az elesés otthon, a kontinensek közötti repülés, a hurrikánok által sújtott térségekben élés, az ejtőernyőzés) önként vagy szándékolatlanul vállalt kockázatait.

A hatodik fejezetben először megvizsgáljuk, hogy a környezeti változások hogyan hatnak három létfontosságú szükségletünkre: az oxigén-, a víz- és a táplálékigényünkre. A továbbiakban a globális felmelegedésre összpontosítok; arra a változásra, amely vezető helyet foglal el környezetünk miatti aggodalmaink között, emellett egyfelől – közel apokaliptikus – katasztrófaelméletek megjelenéséhez, másfelől a folyamat teljes tagadásához vezetett. Nem sorolom fel ezeket a vitatott állításokat, és nem is minősítem őket (ezt már rengeteg könyvben megtették), viszont tudatosítom majd, hogy a jelenséget a széles körben elterjedt nézetekkel ellentétben nem mostanában fedeztük fel, hiszen az alapjait 150 évnél régebb óta ismerjük. Már több mint egy évszázada tisztában vagyunk azzal, hogy ténylegesen mekkora felmelegedést okoz a légköri szén-dioxid (CO²) mennyiségének megduplázódása, és a kutatók már több mint fél évszázaddal ezelőtt felhívták a figyelmet ennek a bolygónkkal zajló 'kísérletnek' a példátlan – és megismételhetetlen – mivoltára (a légköri CO² pontos mennyiségét 1958 óta folyamatosan mérik). Nem figyeltünk oda ezekre a figyelmeztetésekre, elemzésekre és tényekre, miközben többszörösen elmélyítettük függőségünket a fosszilis energiahordozók elégetésétől, és ezt a függőséget lehetetlen könnyen vagy olcsón megszüntetni. Továbbra sem világos, milyen gyorsan tudunk változtatni ezen a helyzeten. Ha ehhez hozzáadjuk a környezetünk miatti összes aggodalmunkat, akkor kiderül, hogy a létünket

érintő legfontosabb kérdésre – megvalósíthatja-e az emberiség a törekvéseit a bioszféra biztonságának határain belül – nem könnyű válaszolni. Ám a tényeket feltétlenül meg kell értenünk, mert csak ezután kezelhetjük hatékonyan a problémát.

Az utolsó fejezetben előtekintek a jövőbe. Elsősorban azokkal az egymással ellentétes nézetekkel foglalkozom, amelyeket a katasztrófaelméletek hívói (akik szerint már csak néhány év van hátra, mielőtt a modern civilizációnak befellegzik) és a technológiai optimisták (akik azt jósolják, hogy a találmányok határtalan távlatokat nyitnak a Föld határain túl, és minden földi kihívást lényegtelen történetté változtatnak) hangoztatnak. Olvasóim sejtetik, hogy egyik állásponttal sem megyek sokra, és egyik doktrína sem nyerte el a tetszésemet. Nem látom be, hogy eddigi történelmünknek meg kellene szakadnia, és el kellene térnie a két irány valamelyike felé. Nem eleve elrendelt végkimenetelt látok, hanem egy bonyolult pályát, amelynek lefutását a mi – legkevésbé sem eleve elrendelt – választásaink határozzák meg.

A könyv két fő alapja a tudományos eredmények sokasága és az általam írt könyvekhez fél évszázadon át végzett saját kutatásaim. Előbbiek az energiaátalakítás és az üvegházhatás klasszikus 19. századi eredményeitől a globális kihívások és a kockázati valószínűségek értékeléséig terjednek. Ugyanakkor ez a szerteágazó témákkal foglalkozó kötet nem készülhetett volna el a többi művemhez végzett több évtizedes interdiszciplináris kutatás kivonatai nélkül.

Ez a könyv – életművem laikusoknak szánt összegzése – szükségszerűen annak a régi törekvésemnek a folytatása, hogy megértsem a bioszféra, a történelem és az általunk teremtett világ alapvető realitásait. Ahogy évtizedek óta, úgy most is határozottan szembefordulok a szélsőséges nézetekkel. Ehelyett a kötet egy átgondoltabb és szükségszerűen agnosztikusabb perspektívához kíván alapot teremteni. Remélem, hogy racionális és tárgyilagos megközelítéssel segíték az olvasóknak megérteni, hogyan működik valójában a világ, és milyenek az esélyeink arra, hogy jobb kilátásokat nyújtsunk a következő nemzedékeknek.”

Dr. Osman Péter

Yann Le Cun: A mesterséges intelligencia és a mélytanulás forradalma. Typotex, 2025; ISBN 9789634933359

„A mesterséges intelligencia az életünk minden területét gyarmatosítja, a gazdaságtól a kommunikáción és az egészségügyön át az önvezető járművekkel történő közlekedésig...

A folyamatok láttán sokan már nem is technológiai fejlődésről, hanem egyenesen forradalomról beszélnek.”

„Az emberi agy kb. 86 milliárd egymással összekapcsolt neuron (azaz idegsejt) hálózatából áll. Minden egyes neuron átlagosan közel 2000 másik neuronhoz kapcsolódik a szinapszisoknak nevezett kapcsolatokon keresztül. Az agyban a tanulás szinapszisok létesítésével, szinapszisok megszüntetésével vagy hatékonyságuk módosításával történik. A gépi tanulás manapság legdivatosabb megközelítésében mesterséges neurális hálózatokat építenek, és a tanulási folyamat során módosulnak a neuronok közötti kapcsolatok.”

– a könyvből

Eredeti címe: Yann Le Cun Turing-díjas: Amikor a gép tanul – A mesterséges neuronok és a mélytanulás forradalma.

Előjáróban: ha valaki olykor úgy találná, hogy a könyv szakmai szóhasználata kissé szokatlanak érződik, ne gyanakodjék a fordítóra (a Typotex mindig is abszolút megbízható!), Le Cun eredeti szövege szól így.

A *Typotex ajánlójából*: „Az MI forradalmát éljük. A gépi intelligencia önállóan, tapasztalat útján tesz szert a rábízott feladatok elvégzéséhez szükséges képességekre, napról napra újabb alkalmazási területeken hoz áttörést, átalakítja világunk eddig ismert kereteit és működését. Yann Le Cun e forradalom élharcosa, a mélytanulás egyik feltalálója, aki kutatótársaival megalkotta az emberi agy felépítését utánzó mesterséges ideghálózatok technológiáját. Könyvében nemcsak érthetővé teszi ennek a lenyűgöző technológiának a működési elvét, de a kezdetekhez is visszavisz bennünket, első kézből avatva be a fejlesztés izgalmas történetébe. Eközben az MI jövőjével, kihívásaival és veszélyeivel is számot vet.”

Le Cun bevezetőjéből (kiemelések a recenzió szerzőjétől): „Jelenleg egy olyan forradalmat élünk át, amelyet ötven évvel ezelőtt el sem lehetett volna képzelni. A mesterséges intelligencia, amelynek kutatói karrieremet szenteltem, gyökerestül felforgatja társadalmunkat.” – S nem is csak azt – nagyjából mindent! Valós tény, hogy a MI már egyre több területen jelen van a gazdaságban, a szolgáltatásokban, úgyszintén a személyes életünkben. S ellentétben Le Cun szavaival, a köznap ember nem hogy ötven, de még tizenöt éve sem tudta volna elképzelni mindazt, ahol és ahogyan ma a saját életében találkozik az MI-vel. Már használja a saját eszközre letölthető MI-t – akárcsak pár éve hittük volna, hogy ilyen képességekkel bíró eszközt kapunk, bárki számára elérhető, akár ingyenes változatban is a zsebünkbe? S ha

folytatódik az ilyen technológiák fejlődésének exponenciális gyorsulása, hová jutunk akár már újabb pár év alatt?

„Ezt a könyvet azért akartam megírni, hogy elmagyarázzam az ezzel kapcsolatos módszerek és technikák összességét anélkül, hogy elleplezném a bonyolultságukat. Úgy gondolom, szükséges belevágni, hogy az emberek megfontolt véleményt alkothassanak a dologról.

A média tele van a 'mélytanulás' (deep learning), 'gépi tanulás' (machine learning), 'neurális hálózatok' kifejezésekkel... Lépésről lépésre szeretném megvilágítani a mögöttük meghúzódó tudományos eljárást, amely a számítástechnika és az idegtudomány kereszteződésében helyezkedik el. Próbálom ráadásul mindezt úgy tenni, hogy ne pusztá metaforákban beszéljek. (Magyarán, sokoldalú, gyakorlati példákkal segíti a megértést – Osman P.)

Utazásunk a gépezet kellős közepébe az olvasás két szintjét kínálja fel az olvasónak. Az első szint intuitívabb. Mesélek, leírok, elemzek. Aztán időről időre haladóbb matematikai és informatikai fejtegetésekbe bocsátkozom, amelyeket a téma iránt mélyebben érdeklődő olvasóknak szánok.

A mesterséges intelligencia (MI) lehetővé teszi, hogy egy gép felismerjen egy képet, átültessen egy beszédet egyik nyelvről a másikra, lefordítson egy szöveget, automatizálja az autózvezetést vagy egy ipari folyamat irányítását. *Az elmúlt években tapasztalt bámulatos haladás a mélytanulásnak köszönhető*, amely lehetővé teszi, hogy a gépet konkrét beprogramozás helyett megtanítsuk arra, hogyan hajtsa végre a feladatot. *A mélytanulás a mesterséges neurális hálózat sajátossága, melynek architektúráját és működését az agy ihlette.*

Az emberi agy átlagosan 86 milliárd neuronból áll, és ezek egymással össze vannak kapcsolva. A mesterséges neurális hálózatok is sok egységből, sok matematikai függvényből állnak, amelyek nagyon leegyszerűsítve a neuronokhoz hasonlítanak. (A MI neuronjaira talán a legtöbbünk áramkörökként, azaz hardverelemekként gondol. Le Cun szóhasználata azok funkciójára támaszkodik, nyilvánvalóan ezért nevezi azokat matematikai függvényeknek – az áramkörök működése valóban ezeket valósítja meg. Erről rögvést szót is ejt majd – Osman P.) Az agyban a tanulás megváltoztatja az idegsejtek közötti kapcsolatokat, és ugyanez igaz a mesterséges neurális hálózatokra is. *Mivel ezek az egységek gyakran több réteget alkotnak, ezért 'mély' hálózatokról és 'mély' tanulásról beszélünk.*

A mesterséges neuronoknak az a feladatuk, hogy kiszámítsák a bemeneti jeleik súlyozott összegét, és kimenő jelet állítsanak elő. A mesterséges neuron tehát se több, se kevesebb, mint egy számítógépes program által kiszámított matematikai függvény. Persze nem véletlen, hogy a mesterséges intelligencia területének szóhasználata közel van az agyéhoz, hiszen az idegtudomány felfedezései ösztönözték a mesterséges intelligencia kutatását.

A jelen könyvben szeretném végigkövetni a saját szellemi utazásomat is ebben a rendkívüli tudományos kalandban. (Ezzel valójában tanulságos betekintést is ad e szakterület fejlődéstörténetébe – Osman P.) A mélytanulás kalandja nem volt mentes a nehézségektől. Minden oldalról meg kellett küzdenünk a szkeptikusokkal. Az általunk kutatott mélytanulás mindazonáltal csupán néhány sajátos technikára terjedt ki a gépi tanulás tágabb terü-

letén belül. Csakhogy az utóbbinak, amely lehetővé teszi, hogy a gép példákon keresztül tanuljon meg egy feladatot, anélkül hogy kifejezetten erre programozták volna, megvoltak a maga korlátai. Mi próbáltuk kitolni ezeket. A mély neurális hálózat, az általunk javasolt deep learning volt ehhez az eszköz. Nagyon hatékonyak voltak, de komplikált volt működtetésre bírni őket, és nehéz volt a matematikai elemzésük. Szóval afféle alkimistának számítottunk... A 'klasszikus' gépi tanulás hívei 2010 körül hagytak fel a neurális hálózatokon való gúnyolódással, amikor azok végre bebizonyították hatékonyságukat. Én a magam részéről soha nem kételkedtem bennük. Mindig is meg voltam győződve arról, hogy az emberi intelligencia annyira komplex, hogy ahhoz, hogy leutánozzuk, egy olyan önszervező rendszer megalkotását kell megcéloznunk, amely képes önmagától, a saját tapasztalataiból tanulni. Ma már egyértelműen a mesterséges intelligenciának ez a formája a legígéretesebb.

Pályafutásom sokat köszönhet annak, hogy fokozatosan bekerültem, az 1950-es évek zseniális kibernetikusainak örökösei közé, akik már akkoriban is olyan extravagáns és mélyreható kérdéseket vetettek fel, mint például: 'Hogy lehet az, hogy a neuronok, ezek a nagyon egyszerű tárgyak, egymással összekapcsolódva létrehoznak egy olyan emergens tulajdonságot, mint az intelligencia?' Ez a tudományos kaland tehát a lényegi kérdéseket feszegeti. Vajon egy gép, amely felismer egy autót azáltal, hogy olyan jellemzőket szűr ki, mint a kerek, a szélvédő stb., másképp működik, mint a látókérgünk, amikor azonosítja az autót? Mit kezdjünk a gép és az emberi vagy állati agy működése közötti hasonlóságokkal? A kutatási terület korlátlan."

Le Cun bemutatkozásából a honlapjáról: „Vice President és a vezető MI-tudós a Metánál (most a Facebook anyacége – Osman P.) és a New York University (NYU) 'full' professzora annak részlegeinél: Courant Institute (matematikai tudományok), Center for Data Science (alapító igazgatóként), Center for Neural Science and the Electrical and Computer Engineering Department. Alapító igazgatója volt a Facebook MI-kutatójának, egyúttal látogató professzora Franciaország legnagyobb presztizsű kutatóintézményének, a College de France-nak. Kutatási területe: gépi tanulás és mesterséges intelligencia, s ezek alkalmazása a számítógépes látásban, a természetes nyelvfeldolgozásban, a robotikában és a számítógépes idegtudományban.

Alapító igazgatója a Meta-FAIR-nek (a META vonatkozó oldaláról: „Alap és alkalmazott kutatás – évtizedes tapasztalattal, a Meta FAIR csapat célja megvalósítani a fejlett gépi intelligenciát, hogy gyorsítsa a jövőbeli Meta-termékekben rejlő lehetőségek kibontakozását az emberiség javára” – Osman P.)

2018-ban megkapta az Association for Computing Machinery gyakran a számítástechnika Nobel-díjaként is említett Turing Díját 'a fogalmi és a műszaki áttörésekért, amelyek a mély neurális hálózatokat a számítástechnika kritikus jelentőségű alkotóelemeivé tették'.

A bemutatkozás hosszan sorolja a tudományos munkásságáért elnyert akadémiai státusait és kitüntetéseit. Ezekből: „A francia Becsületrend Lovagja, teljes jogú tagja (fellow) az Association for the Advancement of Artificial Intelligence (AAAI) nemzetközi tudomá-

nyos társaságnak, amelynek célja előmozdítani a MI kutatását és felelősségteljes felhasználását, szintúgy a The American Association for the Advancement of Science (AAAS) USA-bázisú nemzetközi nonprofit szervezetnek. Kitüntetései között van az IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers – bemutatkozása szerint a világ legnagyobb műszaki hivatásos szervezete) Neurális Hálózat Úttörője Díj (2014), az IEEE Pattern Analysis and Machine Intelligence Distinguished Researcher Award (2015).”

Nézzük a könyv mondandója ívét a fejezetcímekkel!

Bevezetés; 1. Az MI-forradalom; 2. Rövid összefoglaló az MI történetéről ... és a saját pályafutásomról; 3. Egyszerű tanulógépek; 4. Tanulás minimalizálással, tanuláselmélet; 5. Mély neurális hálózatok és a visszaterjesztés; 6. Konvolúciós hálózatok, a mesterséges intelligencia alappillérei; 7. A gép belsejében, avagy a deep learning napjainkban; 8. Facebookos évek; 9. Mit tartogat a jövő? Az MI előtt álló kihívások és perspektívák; 10. Kihívások; összegzés

Mit is tud valójában „a gép”? „A legújabb szuperszámítógépek hatalmas számítási szekvenciákat futtatnak le különféle szimulációkhoz.: időjárás-előrejelzéshez, éghajlat modellezéséhez, egy repülőgép körüli légáramlás vagy egy fehérje térbeli felépítésének kiszámításához, valamint az olyan elképesztő események szimulálásához, mint amilyen az univerzum első másodpercei, a csillagok halála, a galaxisok fejlődése, az elemi részecskék ütközése vagy az atomrobbanás. De vajon az új számolóbajnokok ugyanolyan intelligensek, mint a hajdani matematikusok? Természetesen nem... Vagy legalábbis, még nem. A mesterséges intelligencia előtt álló egyik kihívás az, hogy egy nap képesek legyünk ezt a számolókapacitást olyan intelligens feladatok szolgálatába állítani, amelyeket általában az állatoknak és az embereknek tulajdonítunk.

A látszat persze csalóka. A mesterségesintelligencia-programok jó tanulók... egy bizonyos pontig.” – Le Cun szól egy japán MI-programról, amely sikeresen átment a Tokiói Egyetem felvételi vizsgáján, „ráadásul a jelentkezők 80%-ánál jobban teljesített az eszszéírás-, a matematika- és az angoltesztteken. Miközben a rendszer ostoba volt: egy szót sem értett abból, amit írt!” Ám a fenti „legalább is még nem” épp annak eshetőségére utal, hogy a MI valamikor túlléphet ezen!

„Az MI mint művész”: „A mesterséges intelligencia egyfajta művész: másolóművész. Mesteri módon készít műveket emez vagy amaz alkotó 'nyomdokain'. Tetszőleges fényképet átalakít Monet-festménnyé, téli tájat átvarázsol tavaszi jelenetté, vagy egy videóban lovat kicserél zebrára. Vigyázzunk a hamisított videókkal... Mi több, 2017-ben Ahmed Elgammal csapata Rutgers Egyetemen (USA) egy olyan rendszert képzett ki, amely teljesen új, eredeti festményeket készít, olyan jól, hogy még a szakértőket is megtéveszti.” – Nem tűnik elhamarkodottnak a feltevés, hogy ebben az MI a mélytanulás működési módjából eredő, kimagasló absztrakciós képességéről tesz tanúbizonyságot. Ahogy Le Cun is magyarázza, hogy a meghatározó karakterű összetevőknek, majd azok hasonlóképp meghatározó karak-

terű, mind összetettebb kombinációinak azonosításával jut el a teljes dolog azonosításához. Utánzásnál nyilvánvalóan hasonló módon jut az utánzat megalkotásához. Beazonosítja az utánzandó dolog ismertetőjegyeit, s annak megfelelően alkot újat.

Az MI a zeneszerző: Le Cun bemutatja, hogy az MI hasonló képességekkel bír zenealkotásban is, pl. a Johann Sebastian Bach születésnapja előtt tisztelgő Google alkotott egy programot, amellyel bárki az ő stílusában komponálhat és harmonizálhat egy dallamot, a Huawei MI-je pedig előállította Schubert 8. „Befejezetlen” Szimfóniájának hiányzó két utolsó tétele dallamait.

Zseniális idióta? Ahogy a fentebb idézett tokiói egyetemi felvételi példájánál is, Le Cun a továbbiakban is visszatér arra, hogy a MI valójában semmit sem ért annak tartalmából, jelentéséből, amit ír, mond vagy tesz, alkot. – „Legalábbis még nem” – ahogy mondja.

A tudomány állása: „A mélytanulás mindenesetre nagyon hathatós eszköz... de egyszerűs mind nagyon korlátozott is. Kizárt például, hogy egy sakkozásra betanított gép gojátékot játsszon, vagy fordítva. A gép úgy lép, hogy a leghalványabb fogalma sincs arról, mit csinál, és jelenleg kevesebb a sütnivalója, mint egy kóbor cicának. Ha az MI-rendszereket az értelmi képességek legendás mérőskáláján kellene elhelyeznünk, ahol az ember a 100-as értéknél, az egér pedig az 1-esnél van, akkor közelebb lennének a kis rágcslóhoz. És ez még akkor is így van, ha a mesterséges intelligencia teljesítménye a precíz, behatárolt feladatokban túlszárnyalja az embert.” És „[m]ég mindig messze vagyunk attól, hogy reprodukáljuk a valódi emberi és állati intelligenciát.” – Ám emlékezzünk: Hannah Fry írja *Ember és gépek* c. könyvében (HVG Könyvek, 2021 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2021/5. sz.), hogy a fordulóponthoz vezető sakkcsatában „[a]hhoz, hogy a Deep Blue legyőzze Kaszparovot, meg kellett értenie őt: nemcsak mint a briliáns sakklépéseket kiötlő elmét, hanem mint emberi lényt is”.

Egy zavarba ejtő részlet: „Alan Turing nevéhez fűződik a híres teszt is, amely egy ember és két, általa nem látott beszélgetőpartner – egy számítógép és egy másik ember – közötti írásos párbeszédből áll. Ha meghatározott idő elteltével a tesztelő személy nem veszi észre, hogy a két fél közül melyik a gép, akkor a gép átment a teszten. Ma azonban a mesterséges intelligencia olyannyira fejlett, hogy ezt a tesztet a kutatók már nem tartják relevánsnak. A társalgási képesség az intelligenciának csak egy nagyon speciális formája. Egy MI-rendszer pedig könnyen azt a benyomást keltheti, hogy intelligens. Csak annyit kell tennie, hogy egy kissé szétszórt, kissé autista, kelet-európai tinédzsernek adja ki magát, aki nem beszél túl jól angolul, és a hallgatóság máris megbocsátja neki a félreértéseket és a szintaktikai baklövéseket...” E szöveg pontosan követi a francia eredetét... csakhog: „annyit kell tennie, hogy kiadja magát” – tudni és megvalósítani a megoldást, ezek mintha tudatos cselekvések lennének, ami hogy jön össze mindazzal, amit Le Cun is elmond? Aki pedig már „csevegett” MI-vel, pl. a ChatGPT-vel, az tapasztalhatta, hogy még az ingyenes változata is valóban azt a benyomást kelti, hogy intelligens, udvarias, rugalmas gondolkodású valakivel van dolga, ami különösen akkor nagy teljesítmény, ha erre magyarul képes.

Használati javallat: ezt a könyvet nagyon nem célszerű „végigolvasni”. A FED hajdani nagyhírű elnöke, Alan Greenspan mondta egy előadása végén (életrajza szerint), hogy „Hölgyeim és Uraim, ha úgy érzik, nagyon világosan beszéltem, akkor valószínűleg egy szót sem értettek az egészből”. Elmondások szerint a legendás Richard Feynman, Nobel-díjas elméleti fizikus, a „CalTech” professzora (aki megkapta az egyetemi oktatók talán legnagyobb kitüntetését: halála napján az egyetem diákjai hatalmas feliratot függesztettek ki: „Szere-tünk Dick!”) ugyanezzel zárta egyik előadását a kvantumfizikáról. Aki pedig „végigolvas-sa” e könyvet, és úgy érzi, most már egész jól érti az MI működését, alighanem nagyjából ugyanígy lesz vele. Le Cun remekül magyaráz, de könyve alighanem egy komoly egyetemi kurzus anyagával ér fel még olyanoknak is, akik nincsenek teljesen híján a megértését alapo-zó tudásnak. Érdemes tehát úgy haladni vele, hogy a szakmai részeknél az Olvasó, mi-előtt újabb résznek vág neki, alaposan végiggondolja, valóban érti-e, és ehhez megpróbál saját következtetésekre is jutni.

Közzjáték érdekességként: Kérdésemre az MI becslése, mennyire érti az Olvasó a könyvet minden előzetes tudás nélkül: „Ez természetesen változik az olvasó általános műveltsége, érdeklődése és befogadókészsége függvényében, de becslésként az alábbi arányokat lehet megadni:

- alapvető MI-fogalmak és történeti áttekintés: kb. 80-90%;
- a technikai működés vázlatos megértése (pl. hogyan tanul egy hálózat): kb. 50-70%;
- a mélyebb technikai és elméleti részek (pl. reprezentáció, prediktív tanulás, önfelügye-let): 30-50%;
- a mesterséges intelligencia jövőjéről, társadalmi és filozófiai kérdésekről szóló részek: 80-100%.”

Kérdésre az MI azt is elmondta, hogy ezt a becslést maga készítette a témakörhöz kapcsolódó teljes tudásbázisa alapján.

A könyv megértése függ attól is, mennyire képes az Olvasó a leírás alapján számára teljesen idegen rendszereket és azok működését elképzelni. Jó példa erre a konvolúciós hálózatok. „A nevem összeforrott az ún. 'konvolúciós' hálózatokkal, amelyek átalakították a vizuális felismerést. Az emlősök látókérgének szerkezete és működése ihlette konvolúciós hálózatok lehetővé teszik a kép, videó, hang, beszéd, szöveg és egyéb jeltípusok hatékony feldolgozását.” Ahogy Le Cun elmagyarázza, ezek a hálózatok többrétegű struktúrák, amelyek rétegről rétegre valószínűsítik meg a mélytanulás előzőekben ismertetett működési módját, azaz valójában ezek adják a mélytanulás hardverét. Le Cun szavával és a 6. fejezet címével ezek „a mesterséges intelligencia alappillérei”. „2012-ben egy nemzetközi verseny során a többrétegű hálózatok egy sajátos típusa, a konvolúciós hálózatok bebizonyították hatékonyságukat. Hirtelen a kutatók kedvencévé váltak, és számos MI-alkalmazás fundamentuma lettek. Jelentőségük azóta is folyamatosan növekszik.” A hozzá vezető K+F-utat veszi végig a fejezet első fele, majd az alkalmazásokról szól. Egy példa az utóbbiakból:

„Szemantikai szegmentálás konvolúciós hálózattal”: „A szemantikai szegmentálás során a kép minden egyes pixelét azzal az objektumkategóriával címkézzük fel, amelyhez a pixel tartozik. Ez különbözik a tárgyfelismeréstől, ahol a hálózat kimenete akkor világít, ha a látóablaka középpontjában a kérdéses tárgy áll. A szemantikai szegmentálás akkor alkalmazható, ha nem egy körülírt objektumot, hanem a kép egy régióját, például a pázsitot, a fa lombját vagy az út aszfaltját szeretnénk detektálni. Egy önvezető autónak például képesnek kell lennie arra, hogy a kép összes aszfalthoz tartozó pixelét fel tudja címkézni, hogy tudja, merre mehet akadálytalanul. Hasonlóképpen hasznos, ha egy mammográfiai elemzőrendszer képes megjelölni az összes olyan pixelt, ahol tumor gyanúja merül fel.”

Ehhez csatlakozik egy másik, ábrával is illusztrált példa, amelynek ábraszövege:

„A LAGR mobil robot önállóan közlekedik, és négy kameráján keresztül érzékeli a világot. A robot két pár sztereokamerával van felszerelve, amelyekkel egy-egy képpárt rögzít. Az elsődleges látórendszere a két felvett kép közötti eltéréseket használja fel arra, hogy megbecsülje minden egyes pixelnél az illető pontnak a kamerától való távolságát. Ezáltal meg tudja állapítani, hogy egy adott pixel a képen kiáll-e a talajból, vagy sem, vagyis akadályt jelent-e, vagy a bejárható területhez tartozik. Egy konvolúciós hálózatot betanítunk arra, hogy a kép pixeleit aszerint címkézzék fel, hogy azok bejárható területhez vagy akadályhoz tartoznak. A hálózat a látványt akár egyetlen kép alapján is képes felcímkézni, távolsági korlátozás nélkül.”

Az Összegzésből: „Könyvem a mesterséges intelligencia korlátaira és veszélyeire is kitért. Mik a korlátok? A gép egy nagyszerű kisinas, lélegzetelállító adottságokkal és teljesítménnyel. Az intelligens architektúrájú neurális hálózatoknak [azonban] egy csepp józan eszük, egy cseppnyi tudatosságuk sincs. A jövőben azonban a dolgok változni fognak. Úgy vélem, a tudatosság egy emergens tulajdonság, az intelligencia elkerülhetetlen velejárója.

A mélytanulással még gyerekcipőben járunk, de a modelljeink egyre hatékonyabbá válnak. Számomra nem kétséges, hogy eljön a nap, amikor a gép eléri azt a fejlettségi szintet, hogy kialakul a tudata. Miért lenne másképp? A tudósok egyetértenek abban, hogy az emberi agy nem más, mint egy nagyszerű biológiai gépezet, amely egyelőre minden kategóriában bajnok. Az agyunk, azaz mi vagyunk azok, akik alkotnak. De a gép már most is segít minket ebben. Mi lesz a jövőben? Képesek leszünk egyáltalán megérteni a rendszereink által tett felfedezéseket?

Ám ne féljünk attól, hogy hátrányba kerülünk. Az emberiség évszázadok óta hozzászokott ahhoz, hogy a fizikai vagy szellemi képességeit meghaladják az eszközei. A faragott kő és a kés jobban teljesített, mint a fogaink, a vontatóállatok, traktorok és ásók felülmúlták a testi erőnket, a lovak, az autók, majd a repülőgépek gyorsabban repítenek minket, mint a lábaink. A számítógépek gyorsabban számolnak, mint az agyunk. A technológiai alkotásaink megsokszorozzák az erőnket. A gépi intelligencia kitágítja az emberi intelligenciánkat.

Mint minden más technológiai forradalom a múltban, úgy a mesterséges intelligencia is összekuszálja a viszonyítási pontjainkat. Az MI használható a fejlődés előmozdítására, vagy

ennek ellenkezőjére. Ébernek kell lennünk. (S vajon az mire elég, ha veszélyt észlelünk? – Osman P.) A magam részéről hiszek abban, hogy az MI képes lesz alapvetően jobbra tenni a mindennapi életünket. Abban is hiszek, hogy képes kérdéseket felvetni. (Itt ismét kritikus jelentőségű Le Cun tétele, miszerint az MI semmit sem ért abból, amit 'mond' – legalábbis egyelőre. Vajon képes lehet-e kérdezni, amíg nem jut el a tényleges megértésre? – Osman P.)

Az intelligens gép utáni kutatást önmagunk megismerésének vágya motiválja. Az MI-kutatás és az agykutatás kölcsönösen gazdagítja egymást. A mesterséges intelligencia e tekintetben is az elkövetkező évtizedek egyik legnagyobb tudományos és technológiai kihívása.”

Ez a könyv pedig valóban sokban közelebb visz a megértéséhez....

Dr. Osman Péter

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

20. (130.) évfolyam, 4. szám

Megjelent: 2025. augusztus

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Farkas Szabolcs

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:

www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 3500 Ft

Egy évre: 19 500 Ft

SZTNH – 2025/4

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Buzás-Fekete Blanka, Girmann Zsuzsanna,
Gyetzainé Virág Dóra, dr. Kovács Eszter, dr. Lábod Péter,
dr. Mikló Katalin, dr. Sulyok Ádám, dr. Szakács Lilla Fanni,
dr. Zábori Zoltán*